

Demográfia

Valeria Solesin (1987–2015)
Fotó: INED / Colette Confortès

Valeria Solesin olasz szociológus és demográfus, a párizsi Népeségtudományi Kutatóintézet (INED) és a Sorbonne Egyetem doktorandusza, a Francia Nyelvű Demográfusok Nemzetközi Szövetségének (AIDELF) tagja volt. Kutatóként a francia és az olasz nők termékenységének összehasonlításával foglalkozott. 2015. november 13-án a párizsi Bataclan koncertterem ellen elkövetett terrortámadás áldozatául esett.

1/2016

Lányok, munkára fel!

Valeria Solesin: Allez les filles, au travail!

Population&Sociétés, 2015. 528. sz. 5–6. p.¹

URL: www.neodemos.info/allez-les-filles-au-travail-2/?print=pdf

1992-ben dolgozták ki az európai foglalkoztatási stratégiát, amely a nők gazdasági aktivitásának előmozdítását is célozza. Az Európai Unió (EU) fontosnak tartja a női foglalkoztatás támogatását a teljes életpálya során, különösen a kockázatot jelentő időszakokban, például a gyermekek érkezésekor. Bár az EU szintjén jelentősen megnőtt a nők jelenléte a munkaerőpiacon, az egyes tagországok között nagy különbségek mutatkoznak. Az OECD 2011. évi adatai szerint az északi országokat magas női munkavállalási arány jellemzi, miközben a termékenységük is magas szinten marad, ezzel szemben Dél-Európa országaiban a női foglalkoztatottság és a termékenység szintje is alacsony. Ez a kontraszt Franciaország és Olaszország összehasonlításakor is megmutatkozik: míg Franciaországban a 20–64 közötti nők 65%-a volt foglalkoztatott, Olaszországban csupán 50%, a teljes termékenységi arányszám pedig 2,0, illetve 1,4 gyermek/nő volt.

¹ Az írás olasz nyelvű eredetijét 2013. október 30-án a *Neodemos* (www.neodemos.info), angol és francia fordítását 2015. november 18-án az *N-IUSSP* (www.niussp.org) jelentette meg, majd a franciát a *Population&Sociétés* 2015. decemberi száma újraközölte. A magyar változat megjelenítéséhez az eredeti szöveg szerkesztője, Gustavo De Santis professzor adott engedélyt.

TARTALOMJEGYZÉK

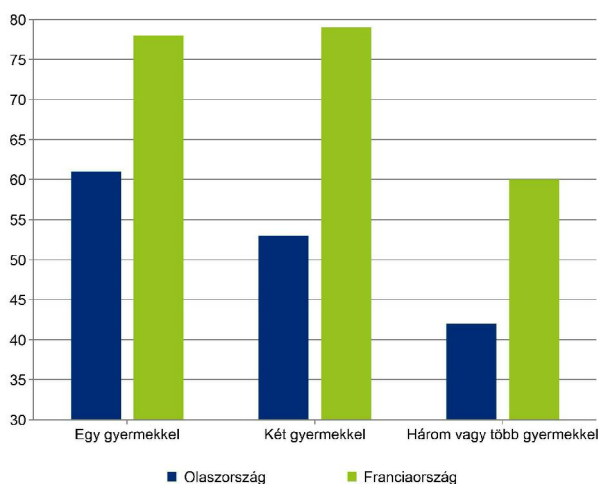
Demográfia.....	1
Társadalom.....	26
Gazdaság	39
Általános kérdések	52

Ugyanakkor a két ország több hasonló demográfiai jellemzővel bír: mindkettő népessége hatvanmillió körüli (Franciaország esetében csak az európai területen élőket számítva), és a születéskor várható élettartam tekintetében sincs nagy eltérés. Számos hasonlóságot mutatnak kulturális területen (például a római katolikus vallást) és földrajzilag is (az 515 km-es közös határral). Ugyancsak összehasonlítható a munkaerőpiaci szerveződést meghatározó logika.

A felsorolt információk birtokában joggal felvethető a kérdés, hogyan lehetséges, hogy két szomszédos ország ilyen mértékben különbözzön a nők termékenysége és munkaerő-piaci részvétele ügyében. Egyik lehetséges magyarázat, hogy Olaszországban erősebben megmaradtak a férfi és női szerepek különbözőségére vonatkozó nézetek. A 2008. évi *Európai Értékvizsgálat* adatai igen nagy eltérést mutatnak a franciák és olaszok vélekedésében a nők munkavállalását illetően.

Azzal az állítással, mely szerint „egy iskolába még nem járó gyermek számára szenvedést okozhat, ha az édesanyja dolgozik”, az olasz férfiak és nők 76%-a teljes mértékben vagy inkább egyetértett, míg a franciáknál ez az arány csak 41% volt. Azt a kijelentést, hogy „egy munkába járó anyának a gyermekeivel ugyanolyan bensőséges és biztonságot árasztó kapcsolata lehet, mint egy nem dolgozó anyának”, az olaszok 19%-a fogadta teljes egyetértéssel, míg a franciáknál ez 61%-ot ért el. Olaszországban továbbra is negatív a hozzáállás, ha olyan nő munkábajárásáról van szó, akinek iskoláskor alatti gyermeke van. Franciaországban ezzel szemben a női munkavállalást az élet minden szakaszában bátorítják, még a kisgyermekesek esetében is. Feltételezhető, hogy Olaszországban a női munkavállalás inkább függ a gyermekek korától és számától, mint Franciaországban.

A 2011. évi EU-s munkaerő-felmérés (LFS) adatai szerint a gyermektelen nők foglalkoztatottsága mindkét országban magasabb, mint a gyermekeseké. Olaszországban nagyobb az eltérés, a 15–49 éves gyermektelen nők 76%-a munkavállaló, míg a gyermekeseknek csak 55%-a; Franciaországban ez 81%, illetve 74%. Olaszországban mindezt igazolva a nők gazdasági aktivitása valóban függ a család nagyságától, a gyermekek számának növekedésével a munkát vállalók aránya csökken, míg Franciaországban egy vagy két gyermek esetén alig változik a foglalkoztatásban részt vevő nők aránya. Három vagy több gyermek esetén azonban már mindkét országban csökken a gazdaságilag aktív nők aránya, a 25–49 éves korcsoportban az olasz nők 42%-a, a franciák 60%-a jár dolgozni. Franciaországban megvannak a szakmai karrier és a családi élet egyeztetésének intézményes lehetőségei, amelyek például lehetővé teszik a nők (vagy akár a férfiak) számára a munkavégzés ideiglenes szüneteltetését.

1. ábra Gyermekes nők foglalkoztatottsági aránya Olasz- és Franciaországban, 2011

Forrás: Labour Force Survey, 2011

A női munkavállalást támogató európai kontextusban sem lehet elfeledkezni arról, hogy a gyermekek érkezése következményekkel jár a nők gazdasági aktivitására. Olaszország törekszik a lisszaboni szerződésben kitűzött 60%-os női foglalkoztatási arány elérésére. Franciaország jobban áll e téren, de a női aktivitási arány függ a családban élő gyermekek korától és számától. Mindez szükségessé teszi a családi és szakmai feladatok jobb elosztását.

TÁRGYSZAVAK: női foglalkoztatás, gyermekvállalás, családnagyság, teljes termékenységi arányszám, nemzetközi összehasonlítás, OECD, Európai Unió, Olaszország, Franciaország

RÓZSA GÁBOR

2/2016

A második gyermek érkezése ritkább Olaszországban, mint Franciaországban

Valeria Solesin: L'arrivée d'un deuxième enfant. Une transition moins fréquente en Italie qu'en France

AIDELF-konferencia, Bari, 2014. 1–12. p.

URL: [https://www.aidelf.org/sites/default/files/Valeria SOLESIN-AIDELF.pdf](https://www.aidelf.org/sites/default/files/Valeria%20SOLESIN-AIDELF.pdf)

2013-ban a teljes termékenységi arányszám (TFR) Franciaországban 2,0, Olaszországban 1,4 gyermek/nő volt.¹ A francia termékenység szintje évek óta ezen a magasabb értéken stabilizálódott, Olaszország viszont a nagyon alacsony termékenyséű európai országok közé tartozik. Közös jellemzőjük – számos más demográfiai, kulturális, politikai és gazdasági hasonlóságuk mellett –, hogy mindkét országban jelentősen későbbre került a szülőkorú nők átlagos életkora első gyermekük vállalásakor, míg 1980-ban Franciaországban a nők 26,8, Olaszországban 27,4 évesek voltak, napjainkra ez 30, illetve 31 évre változott.

A vizsgálat célja a termékenységüket már befejezett olasz és francia nők reprodukív pályájának, a főbb jellemzők és különbségek megállapítása volt. Ami a termékenység intenzitását illeti, az olasz nők befejezett termékenységi mutatója az 1920-as években született generációktól kezdve csökken, az 1920. évi 2,47-ről indulva az 1960-as évjáratnál már nem egészen 1,7 volt. Franciaországban viszont a befejezett termékenység szintje a vizsgált időszakban végig megmaradt a népesség reprodukciója szempontjából kritikusnak számító küszöbérték, a 2 gyermek/nő felett.

Az egyes születési generációk befejezett termékenysége Francia- és Olaszországban

	1920	1930	1940	1950	1960
Franciaország	2,50	2,63	2,41	2,11	2,11
Olaszország	2,47	2,13	2,15	1,89	1,66

Forrás: Fejlett országok adatbázisa, INED

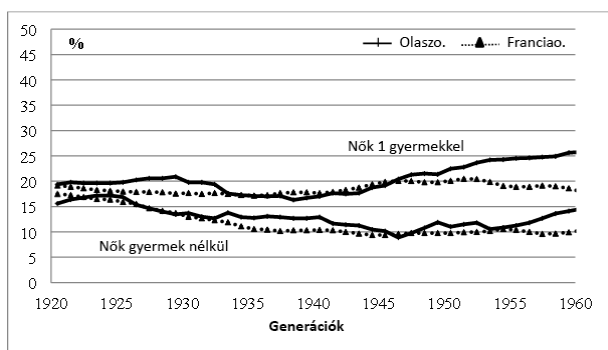
Franciaországban ráadásul a termékenység különböző összetevői is stabilan megmaradtak az 1940-es generációktól kezdve: a meddőség alacsony szinten van (10% körüli), és az egygyermekes

¹ Forrás: Francia Statisztikai Hivatal (INSEE), illetve Olasz Statisztikai Hivatal (ISTAT).

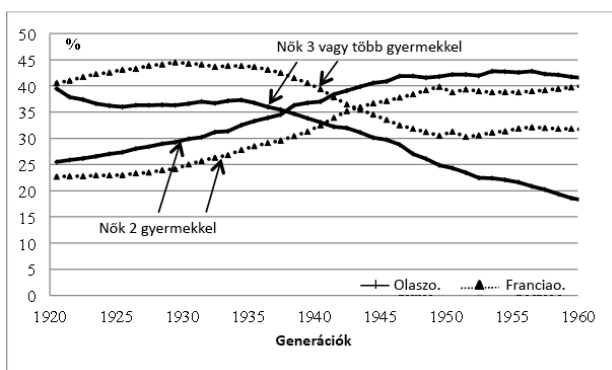
anyák aránya is csak 20%-ot tesz ki ezekben a generációkban. A kétgyermekes családok aránya a legmagasabb – a nők 40%-a szült két gyermeket –, de gyakoriak a nagyobb családok (a nők 30%-ának volt három vagy több gyermeke) is.

Az olasz nők esetében ezek a tényezők állandó változásban vannak: időben előre haladva a generációk során egyre több a gyermektelen vagy csupán egy gyermeket szült nő. Ezzel egyidejűleg csökkent a kétgyermekesek aránya (ami 40%-kal még mindig a leggyakoribb), és folyamatosan csökken a három vagy több gyermekes családok részesedése.

A termékenység időzítését illetően megállapítható, hogy az első gyermekvállalás ideje mindkét országban későbbre halasztódik. Míg az 1940 és 1944 között született nők termékenységének intenzitása és a szülések közötti időszakok hossza inkább hasonló volt a két országban, az 1960 és 1964 között született generációk esetében erős differenciálódás figyelhető meg a két országban a nők reprodukív magatartását illetően: mindkét országban az anyaság sokkal későbbre tolódik, de Olaszországban a termékenység rohamosan csökken.

1. ábra: Az 1920 és 1960 között született és befejezett termékenységük szerint 0 vagy 1 gyermeket szült női generációk arányának alakulása Francia- és Olaszországban
 Forrás: ISTAT, INSEE

2. ábra: Az 1920 és 1960 között született és befejezett termékenységük szerint 2 vagy több gyermeket szült női generációk arányának alakulása Francia- és Olaszországban
 Forrás: ISTAT, INSEE

Ezért próbáljuk megérteni, hogy miért késleltetik jobban a szülővé válást az olaszok, mint a franciák. A felnőtt életbe való átmenet elemzése felszínre hozza mindazokat az életszakaszok és események későbbre tolódását, amelyek megelőzik a gyermekek érkezését. Az olasz nők későbbre halasztják a szülői ház elhagyását és az első együttéléssel járó kapcsolatba lépést, ami az esetek többségében egybeesik a házasságkötéssel. Franciaországban a felnőtt életbe lépés szakaszai kevésbé követik ezeket a szabályokat, az élettársi együttélés gyakran – legalább átmenetileg – helyettesíti a házastársi kapcsolatba lépést. Ez utóbbi változatnál a gyermekek érkezése korábban bekövetkezik.

Megállapítható, hogy az olasz nők esetében a felnőtt életbe történő átmenet hosszabb időszakot vesz igénybe, mint a francia nőknél. Ebből következik az első szülések későbbi megvalósulása is, és így kevesebb idő marad a további szülésekre. Azt azonban tovább kell vizsgálni, hogy ez a késedelem az olasz nők esetében önkéntes vagy inkább kényszerű-e, és milyen stratégiákat alkalmaznak a legalább két gyermeket óhajtó párok a szülések időzítése, illetve a szülések közötti időtartam megválasztásához. Ugyancsak érdemes lenne megvizsgálni, hogy vannak-e különbségek társadalmi rétegek szerint is.

TÁRGYSZAVAK: gyermekvállalás, szüléskori életkor, generációk, teljes termékenység arányszám, reprodukív magatartás, nemzetközi összehasonlítás, Olaszország, Franciaország

RÓZSA GÁBOR

3/2016

Különnemű és egynemű ikrek iskolai teljesítménye a serdülőkorban: egy országos dán kohorszvizsgálat

Linda Ahrenfeldt – Inge Petersen – Wendy Johnson – Kaare Christensen: Academic performance of opposite-sex and same-sex twins in adolescence. A Danish national cohort study
Hormones and Behavior, 2015. március, 123–131. p.
 URL: http://www.research.ed.ac.uk/portal/files/19226727/Academic_performance_of_opposite_sex_and_same_sex_twins_in_adolescence.pdf
 DOI: 10.1016/j.yhbeh.2015.01.007

A dán kutatás arra a tényre épül, hogy a tesztoszteron komoly szerepet játszik a férfiak és nők nemi különbségeiben, így a kognitív különbségekben is. Ezekre egynemű és különemű ikerpárok vizsgálá-

tával keresték a választ. A kutatásban 1812 fő különböző nemű, 4054 fő azonos nemű ikret és mintegy 13 900 fő „egyes” szülöttet is vizsgáltak.

Az egynemű és különemű ikerpárok lány tagjait összehasonlítva több eltérésre figyeltek fel, amelyekre magyarázatul szolgálhat a tesztoszteron jelenléte. A szakirodalom egyes területeken következetes, azonban a részben ellentmondásos területek további részletes kutatása még szükséges a jövőben.

A születés előtti időszak már meghatározó a nemek közötti kognitív képességek kialakulásában. Az ikertesztoszterontranszfer-hipotézis szerint az anyaméhben az ikrek között működik egyfajta hormontranszfer, ezért a különemű ikreknél a leány ikerpár több tesztoszteront kap, mint egynemű leányikrek, ezért a különemű ikrek leánypárja maskulinabb lesz. Fontos azonban az is, hogy a hormonális befolyástól eltekintve más környezetben is nőnek fel azok, akik azonos nemű ikertestvérrel születnek. Tehát egy fiú ikertestvérrel felnövő leány maskulinabb környezetben nevelkedhet.

Fejlődési szakaszukban további különbségek is megfigyelhetők az általános, majd a középiskola felé vezető úton is: a lányok az általános iskolában általában jobban teljesítenek, de idővel a fiúk behozzák ezt a hátrányt, és középiskolában a fiúk teljesítenek jobban. Ez a tendencia azonban mostanság változik, a lányok tovább tudják tartani a jobb teljesítményt jelentő pozíciót.

Megvizsgálták a kutatásban részt vevők tanulmányi eredményeit is, de ezek elsősorban a tudományterülettől függenek, nem pedig az ikerségüktől. Általában elmondható, hogy a fiúk a matematikában, természettudományi tárgyakban teljesítenek jobban, míg a lányok inkább a nyelvi tárgyakból szerepelnek jól. Befolyásoló tényező még a szülők végzettsége, iskolázottsága. A tesztoszteron hatása az iskolai teljesítményre közvetlenül nem bizonyítható, azonban az kiderült, hogy a lányok jobban teljesítenek, ha az ikertestvérük fiú.

TÁRGYSZAVAK: ikerkutatás, egynemű és különemű ikrek, tesztoszteron, tanulmányi eredmény, nemek szerinti különbségek

PÁRI ANDRÁS

4/2016

Ikrek, hármas és többes szülések: az Egyesült Államokban minden korábbinál több az ikerszülés

Gretchen Livingston: Twins, triplets and more. More U.S. births are multiples than ever before
PewResearch Center, 2015. december 11.

URL: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/12/11/twins-triplets-and-more-more-u-s-births-are-multiples-than-ever-before/>

Gretchen Livingston, a Pew Research Center senior elemzője szerint az eddig mért legmagasabb az ikerszületések száma az Egyesült Államokban. Az első hivatalos amerikai ikerszületésekről szóló adatokat már az első világháború idejéből ismerjük. A világháború hatására a világon mindenhol megemelkedett az ikerszületések arányszáma. (Míg a fiatal nők férj-ik háborús távolléte idején kevesebb gyermeket szültek, addig az idősebb nők termékenysége viszonylag konstans volt, és mint több kutatás már rávilágított, az anyák életkorának meghatározó szerepe van az ikerszületések szempontjából.) A II. világháborútól körülbelül 1955-ig stagnált ez az arányszám, majd enyhe csökkenés követett az 1970-es évek elejéig. 1981-re visszatért a mutatószám az 1940-es értékhez (2,1%). Ezután ugrásszerűen megnőtt az iker- és többes szülések aránya, 2014-re elérte a 3,5%-ot, ami ugyan még mindig kevésnek tűnik, ám ez így is mintegy 140 000 ikerszületést jelentett az Egyesült Államokban. Ennek több oka is feltételezhető. Az ikerszületések száma összefügg a nők életkorával. Amíg a tizenéves nők kevesebb mint 2%-a szül ikreket, addig a 30–39 éves nők 5,1%-a, a 40–44 éves nők már 5,9%-a ad életet ikerpárnak vagy többes ikreknek. A 44 éves kor fölötti nők egyötödénél fordul elő iker- vagy többes szülés. Ezek az adatok önmagukban nem feltétlenül eredményeznének ekkora növekedést, viszont az újfajta életritmusnak köszönhetően – például annak, hogy a nők először inkább tanulnak és karriert építenek, majd csak ezt követően, harmincas éveikben vagy akár jóval fölötte vállalnak gyermeket – már érthetőbbé válik a nagyszámú növekedés.

Ám a szüléshalasztás nem az egyetlen faktor az ikrek számának növekedésében – nagy hatása van a mesterséges megtermékenyítésnek is. Általában az idősebb nők folyamodnak a mesterséges megtermékenyítés eszközeihez, így nem lehet megmondani, hogy az idősebb kor vagy inkább a fejlődő megtermékenyítési módszerek felelősek az ikrek növekvő számáért. Befolyásolja az ikerszületések számát az etnikai hovatartozás is. A Pew Research Center adatai szerint a fekete nők 4,1%-a, a fehérek 3,8%-a,

az ázsiaiak 3,2%-a, míg a spanyol ajkúaknak csupán 2,5%-a szül ikreket.

Megállapítható, hogy az ikrek számának növekedéséhez nagyban hozzájárult a szülés későbbi időpontra halasztása, az orvostudomány fejlődésével igénybe vehető termékenységi eljárások, valamint az Egyesült Államok etnikai sokféleségének növekedése.

TÁRGYSZAVAK: ikerszülés, többes szülés, differenciális termékenység, mesterséges megtermékenyítés, etnikum, Amerikai Egyesült Államok

PÁRI ANDRÁS

5/2016

A munkaerő előreszámítása 2053-ig az Európai Unió 26 országára¹ kor, nem és legmagasabb iskolai végzettség szerint

Elke Loichinger: Labor force projections up to 2053 for 26 EU countries, by age, sex, and highest level of educational attainment

Demographic Research, 2015. 15. sz. 443–486. p.

URL: <http://demographic-research.org/volumes/vol32/15/32-15.pdf>

DOI: [10.4054/DemRes.2015.32.15](https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.15)

Az európai népesség öregedésének egyik következménye a munkaerő mennyiségi csökkenése a fejlett országokban. Az erre vonatkozó korábbi előreszámítások csak a munkaerő létszámára és korstruktúrájára vonatkoztak, az újabbak viszont a legmagasabb iskolai végzettség szerinti bontást is tartalmaznak (aszerint, hogy a végzettség felső vagy alacsonyabb fokú-e). Az előreszámítási eljárásban itt a népességre és a munkaerőre vonatkozó előreszámítások szerepelnek kor, nem és iskolai végzettség szerinti bontásban. Az európai munkaerő-felmérés adataiból kiindulva három scenáriót vizsgáltak a gazdaságilag aktív népesség előreszámítására 26 uniós országra 2053-ig:

1. Változatlan scenárió: a munkaerő-arányokat a 2008. évihez képest változatlanokként tételezik fel.
2. Kohorszscenárió: itt a születési kohorszok munkaerőben való részvételi arányainak változását vizsgálják 2003 és 2008 között, és ezeket vezetik tovább az előreszámításokban.
3. Alapszenárió: az arányokat egy adott eloszlás szerint modellezzik.

¹ A 28 tagország közül Málta adatai nem szerepelnek, Horvátország pedig a vizsgálat idején még nem volt EU-tag.

Az előreszámítás háromlépéses eljárás eredménye:

- A munkaerő-arányokat minden országra és mindegyik scenárióra 2053-ig előreszámítják kor, nem és legmagasabb iskolai végzettség szerint.
- Mindegyik ország népességét mindegyik scenárióra 2053-ig előreszámítják kor, nem és legmagasabb iskolai végzettség szerint.
- Az első és második lépés eredményeit kombinálva lehet megkapni minden országra az előreszámított munkaerőt kor, nem és legmagasabb iskolai végzettség szerint.

Ez a megközelítés a múlt, jelenre és jövőre vonatkozó adatokat igényel a munkaerő arányaira és a népesség megoszlására is – a vizsgált három változó szerint. Mindegyik scenárióra, vagyis a munkaerő alakulására vonatkozó feltevésektől és az alkalmazott módszertől függetlenül igaz, hogy az iskolázottsági változó bevezetése magasabb arányú munkaerőt eredményez az előreszámítás eredményeként, bár ez a hatás nem jelentős. Nagysága országonként és a scenáriótól függően eltér, és az idő előrehaladtával nő, de 2053-ig egyszer sem haladja meg a 8%-ot, átlagosan pedig 3%. A munkaerő nagyságának változására vonatkozó számítás itt a scenárió fajtája határozza meg, nem pedig az, hogy figyelembe veszik-e a végzettségi tényezőt. A változatlan scenárió szerint a 15–64 éves aktív korú népesség összesített aránya a teljes népességen belül az iskolai végzettséget is figyelembe vevő számításokban enyhén nőni fog 2008 és 2053 között (71,2%-ról 72,4%-ra). Ugyanez a számítás a kohorszscenárióban valamivel magasabb (74,7%), a harmadik változat pedig 82,9%-os aggregált arányt hoz ki.

Jóval kisebb a scenáriók közötti eltérés a jövőbeli munkaerő iskolai végzettség szerinti összetételének vizsgálatokor: a felsőfokú végzettségűek aránya 2053-ban a számítások szerint 45% a kohorsz-, 47% a változatlan scenárió esetében. Hasonlóan kis eltérések mutathatók ki a munkaerő további, nemek szerinti bontása esetén is: a férfiaknál 39–40%, a nőknél 52–56%. Valamivel nagyobb különbségek adódnak a felsőfokú végzettségű munkaerő arányainak összehasonlításakor a különböző scenáriók között a korcsoportok szerint. Az idősebb korcsoportok esetében az 55–64 éves munkavállalók között a felsőfokúak végzettségűek aránya a legmagasabb (49%) a változatlan, míg legalacsonyabb (45%) az alapszenárió szerint. Ugyanez a 65 éves és idősebb korcsoport esetében 50%, illetve 47% lesz. Látható, a számítások szerint a felsőfokú végzettségűek aránya jelentősen növekszik

a 2008 és 2053 közötti időszakban, és nem csupán a nagyobb és gazdaságilag fejlettebb országok, hanem a vizsgált 26 ország mindegyikében.

Megállapítható, hogy az európai munkaerő időseodik, emelkedik a nők aránya, és általában több lesz benne a magasabban kvalifikált munkavállaló, mint napjainkban. Ez az eredmény minden scenárióra, a teljes munkaerőre és részcsoportokra (férfi/nő és nagyobb korcsoportok) igaz. Az, hogy a munkaerő mennyiségileg csökkenni fog-e, azon múlik, hogyan alakul a nők, illetve az 55 éves és idősebb korcsoport részvétele.

A csökkenő, ám jobban képzett munkaerő képes lehet a népesség öregedésével összefüggő gazdasági következmények enyhítésére, de nem ez a megoldás. Az egyre egyenlőtlenebb munkaerőelosztás előidézhet olyan helyzetet, amelyben a foglalkoztatottnak jövedelmük egyre nagyobb részét kell a már nem dolgozók eltartására fordítaniuk. Szakértők szerint a szakképzetlen munka iránti kereslet csökkenésével az ilyen munkaerő egyre nagyobb mértékben kerül függő helyzetbe a jóléti juttatásokkal, munkanélküli járadékkal, közhasznú képzésekkel, munkaerő-piaci intézkedésekkel szemben. Végül soron a társadalmi kohéziót is megrendítheti a képzett és szakképzetlen munkaerő közötti nagyobb munkaerő-piaci szakadás, illetve az alacsonyan képzett munkaerő növekvő függése az állam jóléti intézkedéseitől.

Amikor az a kérdés, hogyan lehet enyhíteni a népesség öregedésének a gazdaságra gyakorolt hatásait, az egyik lehetséges tényező általában a termelékenység élénkítése, és ezen belül a munka termelékenységéé különösen. A humán erőforrások itt tárgyalt előreszámításaival lehetőség nyílik a jövőben várható gazdasági növekedési scenáriók kiszámítására, ideértve a humántőke különböző szintjeinek köszönhető termelékenységi különbségeket, valamint az így kapott eredmények összehasonlítását a humán erőforrás említett tényezői nélkül készített számításokéval.

TÁRGYSZAVAK: munkaerő, előreszámítás, népesség öregedése, kohorsz, scenáriók, humántőke, kor és nem szerinti megoszlás, iskolai végzettség, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

6/2016

A világnépesség várhatóan tovább nő a XXII. századig

Richard Vernon: World population likely to keep growing into the 22nd century

The Journal of Population Matters, 2015. 1. sz. 13–14. p.
URL: <https://www.populationmatters.org/journal/journal.pdf>

Négy egyetem tizennégy fős szerzői közössége az ENSZ Népesedési Osztályával együttműködve elemzést készített a legfrissebb népesség-előreszámításokról. Jelentésükben arra figyelmeztetnek, hogy indokolt a népesedési szakemberek aggodalma, sőt a helyzet valamivel komolyabb, mint amit a korábbi előreszámítások alapján sejteni lehetett.

A tanulmány több forrás adatait kombinálja, és részletes elemzési módszereket alkalmaz, hogy élesebben megkülönböztesse az előreszámítások változatait. Például az ENSZ hagyományos országos népességbecslései egy középértéket állapítottak meg, amelyet minden egyes ország esetén a teljes termékenységi arányszámból (TFR) határoznak meg. Az ún. felsőbb és alsóbb előreszámításokat ezután úgy számolják, hogy egy fél gyereket hozzáadnak, illetve kivonnak a TFR-hez, illetve a TFR-ből. Azonban a szerzők az egyes országok termékenységi és várható élettartam-adataival dolgoznak, továbbá más források és országok adatait is felhasználják az egyes résztvevő országokra vonatkozó előreszámításokhoz. A tanulmány összegzi az áttekintett trendeket és ezek következményeit a jövőre vonatkozóan. A szerzők következtetése, hogy a világnépesség növekedése nem fog megállni századunkban, és 95%-os valószínűséggel 2100-ban Földünk lélekszáma 9,0 és 13,2 milliárd között lesz. A növekedés nagy része valószínűleg Afrikában következik be, részben a magasabb TFR, részben a TFR csökkenésének nemrég tapasztalt lassulása miatt. Afrika jelenleg abban a fázisban van, hogy a demográfiai átmenet termékenységi komponense olyan, mint Ázsiáé és Latin-Amerikáé az 1970-es években volt, de TFR-mutatója csupán negyedével csökkent az említett térségekhez képest, sőt néhány afrikai országban megállt ez a csökkenés.

Két magyarázat és ok merül fel. Az egyik a fogamzásgátlás gyakran emlegetett kielégítetlen szükséglete, ami megdöbbentő módon húsz éve még mindig csak 24% körüli. A másik a „termékenység iránti vágy” ugyancsak kitartóan magas szintje, ami a családnagysággal, pontosabban a kívánt gyermekek számával kifejezve 4,6 gyerek/nő.

A tanulmány egy példát is bemutat Afrika legnépesebb országával, Nigériával kapcsolatban. 174 milliós jelenlegi népességével, az ENSZ által készített becslések 90%-os valószínűséget adnak annak, hogy 2100-ra ez a szám meghaladja az 532 milliót,

ami több mint háromszoros növekedést jelent. Afrika egészére a szerzők becslése alapján a jelenlegi egymilliárd fő 95%-os valószínűséggel 2100-ra eléri a 3,1–5,7 milliárdot, a közepes előrejelzés szerint 4,2 milliárdot. Ez a népsűrűséget tekintve nagyjából egyenlő lenne azzal, ami ma Kínát jellemzi, és az újabb milliárdos populáció okozója lehet a természeti erőforrások hiányának, végső soron pedig a halandóság és a migráció növekedésének, a népességszám jelentős változásának.

A népesség öregedését röviden a potenciális eltartási arány (vagyis a munkaképes korú népesség aránya az időskorúakhoz vagy a foglalkoztatottak számának aránya a nyugdíjasokéhoz) alapján tárgyalják. A következő évtizedekben ez a mutató valószínűleg jelentősen visszaesik minden országban, például a jelenlegi és a 2100-ra előre jelzett értékek szerint a csökkenés Németország esetében 2,9-ről 1,4-re, az Egyesült Államokban 4,6-ről 1,9-re, Kínában 7,8-ről 1,8-re, Indiában 10,9-ről 2,3-re és Nigériánál 15,8-ről 5,4-re várható. Ez utóbbi az egyetlen olyan ország, amelyben ez az érték 3-nál magasabb lesz.

Összefoglalva a szerzők szerint (Bongaarts 2013-as írására¹ is hivatkozva) a gyors népességnövekedés a magas termékenyséű országokban számos kihívást okozhat: környezeti (természeti erőforrások kimerülése, környezetszennyezés), gazdasági (munkanélküliség, alacsony bérek, szegénység), egészségügyi (magas anyai és gyermekhalandóság), kormányzati (elmaradó befektetések az egészségügy, oktatás és infrastruktúra területén), és társadalmi (emelkedő elégedetlenség és bűnözési hullám) területeken egyaránt.

A nigériai példára visszatérve, a hatalmas olajbevétel és a nagyon gazdag, kis létszámú elit mellett a nigériaiak 62%-a él napi 1,25 dollárnál kevesebből. Nyilvánvaló, hogy ha a századunkban folytatódna a cikkben bemutatott előrejelzések szerinti folyamatok, felmerül a kérdés, hogy mit lehet tenni a szélsőséges esetek elkerülésére vagy megoldására. A *The Journal of Population Matters* tanácsai szerint többek között nagyobb befektetésekre van szükség a reprodukív egészségügyi szolgáltatásokba, egyenlő oktatás biztosítására a lányok és a fiúk részére, valamint a nők szerepének megerősítésére.

TÁRGYSZAVAK: népesség-előreszámítás, termékenység, becslés, ENSZ, világ, XX–XXII. század

TÓTH JÁNOS MÁRK – RÓZSA GÁBOR

7/2016

Milyen gyorsan fogja apasztani a Föld népességét a termékenység csökkenése?

Ananthi Anandanadesan: How quickly will reducing fertility shrink the human population?

The Journal of Population Matters, 2015. 1. sz. 15–17. p.

URL: <https://www.populationmatters.org/journal/journal.pdf>

A világnépesség gyors és folyamatos növekedése, illetve ennek következményei (a természeti erőforrások kimerülése, a biológiai sokféleség csökkenése, klímaváltozás, élelmiszerhiány stb.) miatt szükséges, hogy a népességnövekedést a termékenység csökkentésével szabályozzák. Az írás Corey J. A. Bradshaw és Barry W. Brook ausztrál humánökológus professzorok tanulmányára, valamint Jane N. O'Sullivan, ugyancsak ausztrál kutató számításaira és vitájára reflektál, amelyben a termékenység csökkenésének a világnépesség fogyására kifejtett hatását vizsgálják.

Bradshaw és Brook 2100-ig elvégezte a világnépesség előreszámítását az ENSZ Egészségügyi Világszervezet (WHO) és az Amerikai Egyesült Államok Népszámlálási Hivatalának adatai alapján. A továbbvezetéshez változatlanul tételezték fel a 2013-as népmozgalmi mutatókat, de további scenárióalapú előreszámításokat is készítettek. Ezekben megváltoztatták az olyan paramétereket, mint a születési és halálozási ráták, az anyák átlagos életkora az első gyermek születésekor (mind hosszú, mind rövid időszoron). Egyes scenáriókat „nem katasztrófálisnak” minősítettek, például azt, amelyik a termékenységcsökkenés megvalósítását tartalmazza. Mások sokkal szélsőségesebbek, olyan katasztrófák bekövetkeztével és következményeivel számolnak, mint a világháborúk. Próbálták meghatározni azokat a régiókat, ahol a népesség növekedése a legártalmasabb a környezet számára – a népességre vonatkozó regionális előrejelzéseket felhasználva és összekapcsolva a biodiverzitási csomópontokkal, vagyis azokkal a helyekkel, ahol a népsűrűség és a népességnövekedés általában nagyobb, mint másutt. Bemutatták, hogy ha az egész világon érvényesítenék az egyke politikát vagy tömeges halálozási események történének (például kétmilliárd ember meghalna a század

¹ John Bongaarts: *Demographic trends and implications for development*. Előadás a Nemzetközi Népeştudományi Szervezet (IUSSP) 2013. évi tanácskozásán.

közepén öt év leforgása alatt), a világnépesség még mindig öt és tízmilliárd között lenne az évszázad végére. Az eredmények azt is sugallják, hogy a jövőben Afrika és Dél-Ázsia lesznek azok a helyek, ahol az ökoszisztémák a népességnövekedés következtében a legérzékenyebbek az emberi beavatkozásra, ha csak nem sikerül jelentősen visszafogni a népesség növekedését.

Ezek az eredmények siralmas kilátásokat vetítenek előre. A tanulmányban bemutatott számítások szerint az évszázad végéig valószínűleg már nem lesz jelentős változás a népesség növekedésének nagyságában, és ha csökken is az emberi termékenység, egy fenntartható emberi népesség szintje már nem lesz elérhető ükunokáink ükunokáinak generációjáig. Más szavakkal nincs gyors és egyszerű mód a kritikus túlnépesedés problémájára. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a termékenység csökkentése teljesen hatástalan lenne, sőt a szerzők szerint ez potenciálisan milliók életét mentheti meg századunk közepéig. Azonban inkább abban hisznek, hogy a fenntarthatóság sokkal hamarabb elérhető lenne, ha a társadalom a természeti erőforrások fogyasztásának csökkentését, és ezáltal a növekedő népesség hatásainak drámai enyhítését célzó technológiákat és politikát valósítana meg.

O'Sullivan rámutatott az említett számítások néhány hiányosságára is, például arra, hogy alulértékelik a termékenység csökkentésének a népességnövekedésre, és ebből következően a környezetkárosításra irányuló hatását. Jelentős és magyarázat nélkül maradó ellentmondások mutathatók ki például a globális és a szubregionális szintekre végzett előreszámítások eredményeiből következő hatások között is. O'Sullivan számításai szerint a termékenység csökkenésének jelentős hatása lenne a népesség fogyása szempontjából, így az egyszerű reprodukciós szint alá történő globális csökkenés esetén a világnépesség a kontrollscenárioéhoz képest 2050-ig 15%-kal, 2100-ig 45%-kal lenne kisebb.

Míg Bradshaw és Brook azzal érvel, hogy a fogyasztás visszafogásával lehet az ember környezetre gyakorolt káros hatását csökkenteni, az emberi termékenység csökkentése is ugyanilyen fontos és meghatározó. Ha a fenntarthatóságot el kívánjuk érni, a társadalomnak mindent el kell követnie, hogy enyhítse a környezeti veszteségeket.

TÁRGYSZAVAK: termékenység, népesedésmélelet, termékenységi ráta, környezeti hatás, biodiverzitás, világnépesség,

előreszámítási modell, scenárió, globális és szubregionális szintek

TÓTH JÁNOS MÁRK – RÓZSA GÁBOR

8/2016

Globális becslések a természeti katasztrófák következtében áttelepített személyek számáról, 2015

Global Estimates 2015. People displaced by disasters. Editor: Jeremy Lennar
Norwegian Refugee Council, Internal Displacement Monitoring Centre, 2015. július, Châtelaine, 1–106. p.
 URL: <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2015/20150713-global-estimates-2015-en.pdf>

2008 óta évente átlagosan 26,4 millió személy volt kénytelen elhagyni otthonát természeti katasztrófák következtében. Ez nagyjából azt jelenti, hogy az utóbbi hét évben minden egyes másodpercben került valaki áttelepítésre, a saját biztonsága érdekében. A szemléletes példát követően a tanulmány felhívja a figyelmet a probléma kezelésének fontosságára, illetve a környezetbiztonsági helyzet súlyosságára, az abban érintettek nagy számára. Hangsúlyozza, hogy a politikusok mellett a különböző nemzetközi szervezeteknek, a humanitárius céllal működő és fenntartható fejlődés megvalósításáért küzdő szervezeteknek, multinacionális cégeknek egyaránt össze kell fogniuk a közös cél elérése érdekében.

Az éves jelentés kormányok, helyi hatóságok, civil és társadalmi egyesületek, nemzetközi és regionális szervezetek számára nyújt friss információkat és statisztikákat a természeti katasztrófák következtében kitelepített személyek számáról, valamint helyzetük további alakulásáról. A felhasznált források között megtalálhatók az ENSZ és más nemzetközi szervezetek adatai, illetve egyes nem kormányzati szervektől, és a médiától származó információk is. A vizsgált katasztrófák többsége az időjárással kapcsolatos (például árvizek, viharok, tájfunok), de számos földrengés és vulkánkitörés következményeit is vizsgálják.

Az idei jelentés külön figyelmet szentel a katasztrófák következtében huzamosabb ideig kitelepített személyek helyzetére, jelezve, hogy ebben az esetben sokkal nagyobb odafigyeléssel, megnövelt intenzitással kell fellépnie a különböző segélyszervezeteknek a probléma megoldása érdekében. Megállapítja, hogy ezeknek az embereknek a helyzete sok esetben háttérbe szorul, nem foglalkoznak velük és

nem követik sorsuk alakulását. A készítőik összeállítottak egy 34 esetet tartalmazó mintát, amelyben bemutatják, hogy jelenleg is több mint 715 000 ember él nyomorúságos körülmények között, és valószínűleg több százezer azoknak a száma, akikről nem is tudunk. Jelentős részük az alacsony vagy közepes jövedelmű fejlődő országok lakója. A tanulmány a Nemzetközi Vöröskeresztet és a Nemzetközi Vörös Félhold Mozgalmat külön kiemeli.

A tanulmány jelentős mennyiségű adatot, táblázatot és grafikont közöl, ezzel is érzékletesebbé téve, hangsúlyozva a probléma fontosságát. 2014-ben különböző katasztrófák miatt több mint 19,3 millió embert telepítettek át, ez mintegy száz országot érintett. Közülük 17,5 millióan az időjárás vagy az éghajlat viszontagságai, illetve az azokban bekövetkezett hirtelen, drasztikus változások miatt voltak kénytelenek elhagyni lakhelyüket. Ezzel összefüggésben a tanulmány arra is rámutat, hogy a Föld folyamatos melegekedése és az egyes területeken bekövetkező éghajlatváltozás következtében még több ember lesz kitéve természeti katasztrófának. Fontos továbbá, hogy a bekövetkezett esetek jelentős részben a fejlődő országok lakosságát érintik, amelyek helyzetüknél fogva képtelenek a kialakult állapot hatékony kezelésére. A fejlődő és a fejlett világ ellentéte többek között ebben az aspektusban is megnyilvánul: a fejlett világ ipari termelésének, hatalmas fogyasztásának, környezetszennyezésének árát sok esetben a fejlődő országok fizetik meg. A katasztrófák azonban a magas jövedelmű államokat sem kerülik el: 2014-ben 1,8 millió embert kellett biztonságos helyre telepíteni az ebbe a kategóriába tartozó országokban. Ezzel szemben figyelemreméltó tény, hogy 2008 óta a fejlődő országokban majdnem 175 millió ember áttelepítésére került sor, ami a világban lezajlott hasonló népmozgások 95%-át fedi le.

A tanulmány kitér még két érdekes témára is. Az egyik a szigetállamok köre, amelyek viszonylag alacsony lakosságszámmal rendelkeznek ugyan, de magas a kitétséjük. 2008 és 2014 között megháromszorozódott a bekövetkezett környezeti katasztrófák száma. Ebben a helyzetben van többek között Kuba, Tonga és Haiti is. A másik esetet azok az államok jelentik, amelyek a természeti katasztrófákon kívül más kockázatokkal is kénytelenek számolni. Ez alatt leginkább az országokon belüli, illetve az egyes országok közötti konfliktusokat kell érteni. 2014-ben Indiát, Pakisztánt, a Fülöp-szigeteket és Szudánt is ebbe a kategóriába sorolták.

A tanulmány konklúziója, hogy a környezet megváltozása, a különböző katasztrófák következtében kitelepített személyek helyzetének sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a globális politikában. Ki kell dolgozni olyan folyamatokat, rendszereket, amelyek révén csökkenthetőek a természeti csapások jelentette kockázatok, ennek egyik legfőbb eleme a klímaváltozással kapcsolatos szoros együttműködés lenne.

TÁRGYSZAVAK: éghajlatváltozás, környezet, áttelepítés, migráció, természeti katasztrófa, fejlődő országok, 2008–2014

HORVÁTH BALÁZS

9/2016

Japán várható népességfogyása: egy kormánybizottsági jelentés

Future depopulation in Japan: A Cabinet Committee report

Population and Development Review, 2015. 2. sz. 369–372. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2015.00061.x/abstract>

DOI: [10.1111/j.1728-4457.2015.00061.x](https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00061.x)

Az 1930-as években számos fejlett országban az egyszerű reprodukciós szint alá csökkent a termékenységi arány, előrevetítve a népesség várható fogyását. Nagy-Britanniában és Németországban például ez a mutató 1933-ban 0,7 volt. A félelmeket azonban rövidesen megkönnyebbülés váltotta fel az 1940-es évek termékenységi fellendülése idején. A későbbiekben viszont az alacsony termékenységi mutatók állandósulása Európa és Kelet-Ázsia számos népcsoportjánál már jelezte, hogy sokkal több országnak kell a népességfogyással szembesülnie. Ahol csekély a természetes népességcsökkenés, a következmények alig észrevehetőek, illetve ellensúlyozhatók a bevándorlással. Ahol azonban jelentősebb a veszteség, a gyorsan csökkenő lélekszám és az azt kísérő öregedés káros társadalmi és gazdasági hatásait már nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezekben az esetekben a közel stacioner népesség fenntartásához szükséges és szinte egyedül alkalmas bevándorlás mértéke valószínűleg jócskán meghaladja a társadalmilag és politikailag elfogadhatót, amint ezt az ENSZ 2000-es jelentésének a „helyettesítő migrációra” vonatkozó számai sugallják. Az ebből következő demográfiai csapdahelyzet nem véletlenül keltette fel a politikai érdeklődést.

Japán esete különösen érdekes. Itt a termékenység az 1970-es évtized vége óta az egyszerű reprodukcióhoz szükséges szint alatt van. A bevándorlás – elsősorban a negatív közhangulatot tükröző politikai intézkedések miatt – lényegében elhanyagolható mértékű, a kedvező kormegoszlás jótékony hatásai elfogytak, így a népesség a 2008. évi 128 millió maximum óta folyamatosan csökken. Az Országos Népeségkutató és Társadalombiztosítási Intézet közepes változatú hivatalos előreszámítása 2060-ra 86,7 millió népességszámot valószínűsít, azaz a maximumhoz képest egyharmados csökkenést. Ugyanezzel az időhorizonttal a korcsoportokra vonatkozó, közepes variáns számításai a 15 éven aluliak népességében belüli arányát 9%-ra, a 65 éves és idősebb népességét pedig 40%-ra teszi. (Ezek a számok egyébként inkább az ENSZ Népesedési Főosztályának alacsony változatú előreszámításaihoz hasonlók, míg a hivatalos japán számítások alacsony változata szerint a népességszám 2060-ban már csak nyolcvanmillió lesz, a 15 éven aluliak aránya 7%, a 65 éves és idősebb népességé pedig már 43%.)

A japán kormány egyik válasza minderre az volt, hogy 2014-ben létrehozott egy Japán jövőjével foglalkozó bizottságot, a Kabinetiroda Gazdasági és Pénzügyi Politikai Tanácsa mellett működő szakértői panelt. A bizottság jelentésének első fejezeteiben felvázolták a demográfiai helyzet várható következményeit az elkövetkező ötven évre. A további fejezetek más magas szintű kormánysszervek határozatait teszik közzé a szükséges reformok tervezetéről, amelyek a miniszterelnöki hivatal égisze alatt, a népességcsökkenés leküzdésére és a helyi gazdaság fellendítésére újonnan létrehozott tanács keretében születtek, és a miniszterelnöki hivatal internetes oldalán megtekinthetők. A demográfiai helyzet megoldását illetően a tanács stratégiai programjában visszaköszön a bizottsági jelentés, és százmillió stabil népesség elérését tűzi ki célul 2060-ra. Az ehhez szükséges konkrét teendők kidolgozása azonban még jelentős kihívásokat tartogat.

TÁRGYSZAVAK: népességcsökkenés, bevándorlás, öregedés, népesség-előreszámítás, kormegoszlás, stacioner népesség, stabil népesség, Japán

RÓZSA GÁBOR

10/2016

Németország népességszámának és demográfiai szerkezetének revíziója a 2011. évi népszámlálás eredményei alapján

Wolfgang Kaus – Rabea Mundil-Schwarz: Ermittlung der Einwohnerzahlen und der demografischen Strukturen nach dem Zensus 2011

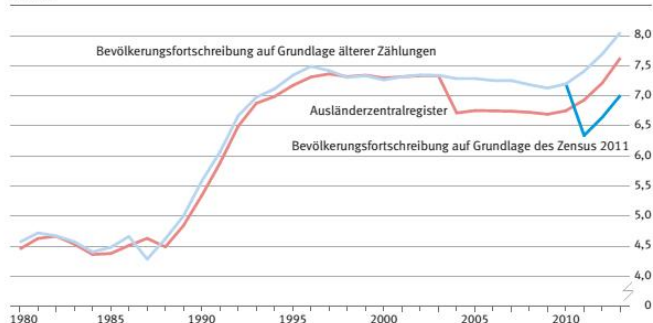
Wirtschaft und Statistik, 2015. 4. sz. p. 18–38. p.

URL: https://www.destatis.de/DE/Publikationen/WirtschaftStatistik/2015/04/ErmittlungEinwohnerzahlen_042015.pdf?__blob=publicationFile

A hatályos németországi és EU-jogszabályok előírják a népességszámlálás változóit, és a 2011. évi census eredményei már ennek megfelelő kiegészítéseket is tartalmaznak. A korábbi két évtized népességszámának felülvizsgálata is megtörtént, a továbbvezetett adatokat kiigazították a népszámlálás legújabb eredményeinek megfelelő tartalommal, a földrajzi, illetve állampolgársági bontásokat is pontosítva. A korcsoportok szerinti becslés eltéréseinek mértéke tartományi, illetve országos szinten mintegy két százalék. Németország lakosainak száma 2011. december 31-én 81,8 millió fő a korábbi továbbvezetett adatokkal, ezzel szemben a modell alapján korrigált adat 80,3 millió fő, így 1,5 millió fő (-1,9%) az eltérés a népszámlálás végleges eredményétől.

A vándorlási adatok miatt további demográfiai kategóriák továbbvezetett adatai ennyire nem pontosak mélyebb bontásban. Három adatsort tartalmaz az 1. ábra a külföldiek számának becsléseivel az 1980 és 2014 közötti időszakra: a korábbi népszámlálások továbbvezetett adatát, az országban élő külföldiek központi nyilvántartásának (*Ausländerzentralregisters*) adatát, valamint a 2011. évi népszámlálás eredményét.

Grafik 6
Ausländische Bevölkerung in Deutschland in Mill.

1. ábra: Külföldiek száma Németországban

A népszámlálás jogszabályai bővítették a családi állapot kategóriáit, és a nem német állampolgárok adatainak bontása is változott. A 2011. évi nép-

számlálás közlési táblái ennek megfelelően bővebb változókörrel érhetőek el.

A további években a demográfiai adatok továbbvezetésének egyik módszertani kérdése, hogy a vándorlástatisztika miként szolgáltat regiszteradatokat a születési ország szerinti változóhoz. A regiszterekre alapozott 2011. évi németországi népszámlálás tapasztalatai felhasználhatók arra is, hogy új modell szerint becsüljék a következő évek továbbvezetett népességszámát, ezen belül a demográfiai szerkezetet három területi szinten: a településekre, a közigazgatási körzetekre, valamint a német szövetségi tartományokra. Az európai jogszabály a földrajzi adatokra a „szokásos tartózkodási hely” meghatározást adja, a további évek becslései ennek megfelelően végezhetőek a népszámlálási induló adatokkal.

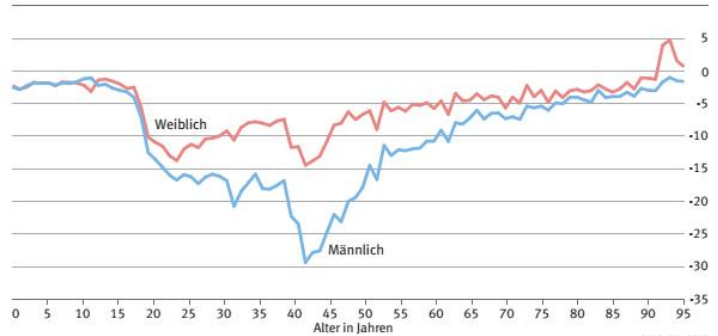
A népszámlálási eredmények sokféle vizsgálat-hoz kapcsolódnak, például az egyes települések lakosainak száma, az egy lakosra jutó GDP és bruttó nemzeti jövedelem (GNI), a korbetöltött népesség alakulása, az egyes földrajzi körzetek népsűrűsége stb. jól áttekinthető, konzisztens adattábláival. A népszámlálási táblák új demográfiai ismérveket is közölnek, amelyek továbbvezetése a becslések módszertani változását indokolja, és ún. hárompílléres modellt alkalmaznak 2011-től:

- a települések regiszterei tartalmazzák a személyek születési évét, nemét, a német és külföldi állampolgárságot;
- a közigazgatási körzet nyilvántartása ezt kiegészíti a családi állapottal;
- a tartomány szintjén (elhagyva a családi állapotot) a születési évet és a nemek szerinti nyilvántartást kiegészíti az állampolgárság nyilvántartott adata az egyes országok szerinti bontással.

A keletnémet tartományok népességét is tartalmazó, továbbvezetett szövetségi és tartományi regiszterállományok az 1990. október 1-jei földrajzi helyzetnek megfelelőek. A 2011. december 31-ei eszmei időpontra vonatkozó népszámlálási eredményeket összehasonlították a korábbi évek továbbvezetett népességi adataival. Az 2. ábra a korcsoportok eltéréseit nemek szerinti bontással mutatja be.

Grafik 2

Abweichungen zwischen der Bevölkerungsfortschreibung auf Grundlage des Zensus 2011 und früherer Zählungen zum 31. Dezember 2011 in 1000

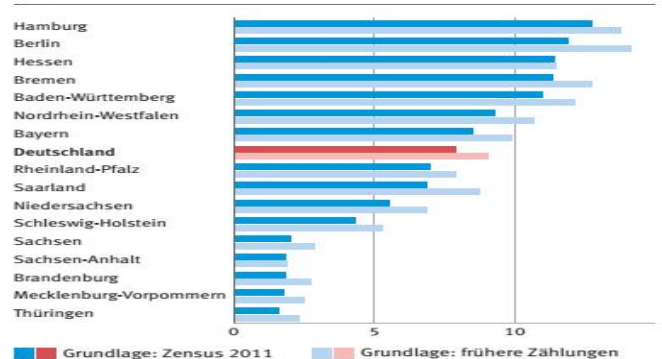
2. ábra: A népesség-előrejelzések különbségei a 2011-es népszámlálás és az azt megelőző számítások adatai alapján, 2011. december 31-ig

A 2011. előtti népszámlálás a családi állapotra az egyedülálló, a házas, az elvált és az özvegy kategóriákat tartalmazta az anyakönyvi nyilvántartás alapján. A 2011. évi népszámlálás jogszabálya (*Bevölkerungstatistikgesetz*, 2013. április 20.) ezt további két kategóriával bővítette: a bejegyzett élettársi, azonos neműeket tartalmazó párokkal, illetve az ilyen kapcsolat felbontásával. Az életkor csoportjait kiegészítették a százévesek és idősebbek kategóriájával.

Egy 2007-es EU-rendelet (862/2007) előírja az állampolgárságra, valamint a születési országra vonatkozó adatok nyilvántartását, ebből a 2011. évi népszámlálás, valamint a demográfiai adatok továbbvezetése az állampolgárságot tartalmazza, a születési országot nem. Az 3. ábra a külföldi állampolgárok 2011. december 31-ei számarányát tartományi szinten ábrázolja, a 2011. évi népszámlálás szerint, illetve a korábbi továbbvezetett adatsorokkal.

Grafik 5

Ausländeranteile der Bundesländer auf Grundlage des Zensus 2011 und früherer Zählungen zum 31. Dezember 2011 in %

3. ábra: Külföldi állampolgárok százalékos aránya az egyes szövetségi tartományokban a 2011-es népszámlálás és az azt megelőző számítások adatai alapján 2011. december 31-ig

A települések szerint bontott népszámlálási eredményekben korábban a két nemre, a száz korcsoportra, a négy családi állapotra, valamint a német–nem német állampolgárságra bontott kategó-

riákat becsülték. A 2011-től alkalmazott új modell továbbra is két nemre bontott, azonban százhusz korcsoportra, közel kétszáz ország szerinti állampolgárságra és hét családi állapotra szolgáltat becslési eredményt, ez így 336 ezer potenciális kohorsznak felel meg (a korábbi modell szerint csak 1600 volt).

A 2011. évi népszámlálás adatainak nagy része a népesség-nyilvántartás és a munkaügyi hatóság regisztereiből származott, ezt egészítette ki bizonyos adatok mintavételes összeírása, de szükségessé voltak becslések is. A népszámlálás előzetes eredményei első közlésének időpontja: 2013. május 31-e a 2011. május 9-ei eszmei időpontra vonatkozóan. A javított adatsorok 2014. április 10-én jelentek meg. A településszintű végleges népszámlálási adatokra alapozva vezetik tovább becsléssel a népességszámot, a demográfiai adatokkal 2011. január 1-jei kezdőponttal.

Településszinten jelent meg a korcsoportok, valamint a nemek szerinti és a német–nem német bontás eredménye, a családi állapot bontásait a közigazgatási körzet, az országok szerinti állampolgárság adatait a szövetségi tartomány szintjén összesítve adták ki. Elvégezték az 1991 és 2007 közötti időszak éveinek visszaszámlálását is a modellel. A népszámlálás területi adatsorainak bontásai megfelelnek az Eurostat kategóriáinak (például városi jelleg, a lakosság területi egységre jutó száma a vidékiesség elemzéseire).

TÁRGYSZAVAK: népességszám, népszámlálások közötti továbbvezetés, állampolgárság, 2011. évi népszámlálás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

11/2016

Az „Európa-erődítmény” árnyékában? Az európai bevándorlás szabályozásának hatása Szlovéniára, Horvátországra és Macedóniára

Andrew Geddes – Andrew Taylor: In the shadow of fortress Europe? Impacts of European migration governance on Slovenia, Croatia and Macedonia *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2015. november 17. 587–605. p.

URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.2015.1102041>

1102041

DOI: [10.1080/1369183X.2015.1102041](https://doi.org/10.1080/1369183X.2015.1102041)

A tanulmány a címben szereplő három délkelet-európai ország összehasonlító elemzését adja a

bevándorlás ügyére és a határrendészetre fókuszálva az Európai Unió által, a migráció kezelését érintő intézkedések tükrében. A szerzők azt is megvizsgálták, hogy az említett intézkedések milyen hatással voltak a három ország egymáshoz, illetve az EU-hoz és más államokhoz való viszonyára.

Már csak azért is érdekes a téma vizsgálata, mert ennek köszönhetően jobban megérthető az Unió által, a bevándorlást kezelni hivatott elméletek gyakorlati alkalmazása, másrészt az EU joggyakorlatának következtében, megfigyelhető a vizsgált három ország – amelyek gyakorlatilag az unió külső határát, „előőrseit” jelentik – egymásrataltsága is. Ez egyaránt jelen van az államokat súlyosan érintő bevándorlás hatékony kezelésében, és az unió jogszabályaihoz, alkalmazásukhoz való igazodásban.

A vizsgálat a 2008 és 2010 közötti időszakra koncentrált. Ennek oka, hogy az egyes országokat az unióhoz való viszony különböző státuszában figyeljük meg. Szlovénia 2004-ben csatlakozott az EU-hoz, Horvátország belépése még elbírálás alatt állt (2013 nyarán felvételt nyert). Macedóniával a csatlakozás feltételeiről tárgyaltak (és tárgyalnak napjainkban is). Habár egyik vizsgált ország sem migrációs célország, de mivel közvetlenül az EU déli határánál helyezkednek el, valamint kapcsolatukat is egyre szorosabbra igyekeztek vonni az unióval, így érdemes megnézni, hogy a bevándorlással, a határok biztosításával kapcsolatos intézkedéseikre milyen, illetve mekkora hatást fejtett ki az uniós szakpolitika.

A szerzők az úgynevezett társadalmi kapcsolatháló-elemzés (*Social Network Analysis*) segítségével mutatják be az egyes kormányok, tisztviselők és hivatalnokok közötti kapcsolatokat, interakciók számát, mélységét és gyakoriságát, ebből pedig következtetnek az együttműködés minőségére és annak lehetséges kimenetelére is. Az elemzés abban is hasznosnak bizonyult, hogy rámutasson az egyes államok hiányosságaira, de erősségeire is. Felhívta a figyelmet az államhatalom megerősítésére, a teljesítőképesség növelésére, mindezt természetesen az EU szerepével összhangban. A szerzők kiemelik, hogy a már korábban is említett, a vizsgált államokat érintő kormányzati kiszolgáltatottság az EU mint befolyásoló tényező nélkül nem vizsgálható vagy értelmezhető. Ugyanis a jelen helyzetben ez komoly politikaformáló erővé vált, amelyet az egyes államok – közösen vagy külön-külön, de – az EU-hoz való viszonyuk javítására, szorosabbra vonására használ(hat)nak fel. Ez a megállapítás viszont fordítva, tehát az unió szemszögéből is igaz:

az EU különböző engedmények fejében rábírhajta az egyes államokat politikája követésére.

A cikk bemutatja, hogy az EU és az említett országok szorossá váló kapcsolata következtében, azok milyen új, korszerű bevándorlási törvényeket alkottak, hogyan fejlesztették az adminisztrációt, és milyen – az EU-nak is megfelelő – módszerekkel igyekeztek kezelni a bevándorlás ügyét. Ebben a tekintetben elsődlegesen a szárazföldi és a vízi határlépésekre kell gondolni, különösen a harmadik országból érkezőkkel kapcsolatosan. A szerzők helyhiány és a téma összetettsége miatt nem foglalkoznak a menekültkérdéssel, de a migráció és a menekültügy közti összefüggéseket bemutatják.

A tanulmány több újítással is szolgál. Azonosítja a bevándorlás kapcsán együttműködő hálózatokat, az abban résztvevőket és egymáshoz való viszonyukat is. Kitér az együttműködés mértékére, minőségére és hatásaira. Az új látásmód abban is megnyilvánul, hogy a migráció és a határrendészet szempontjából kevésbé jelentősnek tűnő, ám ebben a tekintetben az EU számára fontos szerepet játszó államokat vizsgál meg. A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a vizsgálatban szereplő államok nem csak saját biztonságuk hatékonyabb elérése érdekében követték (és követik több esetben) az uniós irányt, hanem azért is, hogy ez által közelebb kerüljenek a hőn áhított uniós tagsághoz is.

A tanulmány zárásaként azt is kijelentik, hogy a három állam együttműködése (az EU-val kiegészülve) jól példázza, hogy a bevándorlás kezelése érdekében az abban részt vevő szereplők igenis képesek a politikájukat érintő lényeges, alapvető változásokra egy közös, európai bevándorláspolitikára létrehozása és működtetése érdekében.

TÁRGYSZAVAK: bevándorláspolitiká, határrendészet, EU-csatlakozás, Európai Unió, Délkelet-Európa

HORVÁTH BALÁZS

12/2016

2020: Hogyan birkózik meg Németország és az Európai Unió a világháború utáni korszak legnagyobb menekültügyi válságával?

Steffen Angenendt – Anne Koch – Amrei Meier: 2020 – Wie Deutschland und die EU die größte Flüchtlingskrise der Nachkriegszeit bewältigten *Unerwartet, überraschend, ungeplant. Zugespitzte Situationen in der internationalen Politik Foresight-Beiträge 2015.* SWP-Studien 2015/S 20. Szerk.: Lars

Brozus. Berlin, Stiftung Wissenschaft und Politik – Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit, 2015. november. 40–45. p.

URL: http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/studien/2015S20_bzs.pdf#page=40

Az Európába tömegesen bevándorlók, menekültek kezelésére Németországban 2020-ig terjedő stratégiát alakítottak ki, amelybe összehangolt intézkedéseket terveznek egyrészt az ország menekültügyi folyamataiban, másrészt a befogadott személyek integrálása terén. A 2015-ben kirobbant és Európa sok országát elérő válság tüneteit kifejtő elemzés felidézi a nem kellően összehangolt, rögtönzést is tartalmazó nemzeti válaszokat a milliós vándorlásra, azok hatását a közvéleményre, a belső európai határok korábbi átjárhatóságának korlátozására. A közvéleménykutatások szerint korábban erős volt az a meggyőződés, hogy Európa és Németország gazdaságában kedvező hatással járhat a megfelelően szabályozott bevándorlás, ám 2015-ben Németországban is feléledt az idegenellenes kisebbség, ezt tiltakozások és a menekültszállásokat ért támadások jelezték.

A szerzők utalnak a német szövetségi kormány által szervezett sokoldalú egyeztetés résztvevőire, akik megvitatták a menekültválság kezelésének távlati stratégiáját. A kerekasztal-konferenciára a kormány meghívta a pártok, a tartományok, a települések, a gazdasági szervezetek, a szakszervezetek, az egyházak, a jótékonyági intézmények, a tudomány képviselőit, és kifejtették a véleményüket az országban élő bevándorlók csoportjai is. Az egyeztetés során nagyon eltérő érdekek ütköztek, azonban a végén arra az eredményre jutottak, hogy nem vezethet eredményre a sokféle egyedi jelenség kezelése. A bevándorlók és menekültek távlati stratégiájában (*Asylstrategie 2020*) a kulcskérdés e helyett a beáramló tömeg integrálásának programja. Az a közös törekvés támogatható, hogy a rendszer szervesen összefüggő részei egymással összehangoltak legyenek. Két alapvető kérdést vitattak meg:

- *milyen legyen távlatilag a menekültügy a bevándorlás kategóriáinak differenciált kezelésével és*
- *hogyan integrálhatók az érkező menekültek a társadalomba, gazdaságba.*

A bemutatott stratégia éves kontingenseket szabott meg a menekültek befogadására. Az első öt év rendeltetése a beilleszkedésük segítése, ezt követően kérelmezhetik a hosszabb ott-tartózkodást. A 2017. évi előirányzat összesen száznegyvenezer menekültkérelem elbírálása. Az Európai Unióban is

kialakulóban van hasonló rendszer a szíriai menekültek átmeneti befogadására. Az egyes EU-tagállamok a teherbíró képességüktől függő számban fogadhatnak menekülteket. Kanadai mintára ezt kiegészítheti a nem kormányzati szervezetek és a családok önkéntes vállalása a menekültek, illetve a bevándorlók befogadására.

A stratégia lényeges része, hogy a szövetségi kormány meghatározza az ún. biztonságos származási országok körét, és az onnan bevándorlók nem minősülhetnek menekülteknek. Gyorsítani fogják a kérelmek elbírálását, és olyan intézkedések is lesznek, amelyek kétoldalú megállapodásokkal készítik fel az otthoni környezetben a bevándorlókat, mielőtt országukból az EU-ba indulnának. A stratégia utal olyan szolgáltató, illetve egészségügyi, szociális területekre, amelyek készek a biztonságos harmadik országokból fogadni a felkészült munkavállalókat. A legális vándorlás érdeke mind a munkaadóknak, mind az aktívkorú bevándorlóknak.

A szerzők ismertetik a 2015. szeptemberi kvóta-egyeztetések eredményeit, ahol előbb tizenegy, majd további hat ország nyilatkozott kedvezően a menekültek befogadásának keretszámairól, illetve a nemzetenként elfogadható arányairól. Említik a menekültek ellátásának nemzeti költségeiben részt vállaló EU-intézmény (European Asylum Support Office) feladatait.

További stratégiai terület azon Szíriával határos országok pénzügyi, intézményi támogatása, amelyekbe a menekültek elsőként belépnek, majd onnan indulnak az EU tagállamai felé. A stratégia ezekben az elsőként fogadó országokban komplex programot támogat, főként egészségügyi, elszállásolási, iskolázási és hasonló ellátási funkciók területén. A programok a menekültek számára lehetővé tennék a munkavállalást és a vállalkozást az említett, első befogadó (nem EU-s) országban. A szerzők megnevezik azokat a kormányzati intézményeket, amelyek ezekből az első befogadó országokból évente hatvanezer különösen védett áttelepülőnek engedélyt adhatnak németországi tartózkodásra. A 2020-ig terjedő stratégia egyik következménye, hogy a menekültügyi eljárás hatékonyabb, gyorsabb legyen.

A szövetségi költségvetésből nagyobb támogatást adnak azoknak a településeknek, amelyek a menekültek ellátásából nagyobb terhet viselnek, és az alaptörvényt úgy módosítják, hogy ezeket a többleteket közvetlenül, címzetten kapják meg. Létrehoznak egy pénzalapot a menekültek integrálása, társadalmi beilleszkedésük támogatására, és

annak felhasználásáról a címzett település szabadon dönthet. A felügyelet a Szövetségi Bevándorlási és Integrációs Minisztérium hatáskörébe tartozik. Két eddigi modellt értékelve előnyben részesítik az ún. leverkuseni befogadást, vagyis a decentralizált elhelyezést a magánlakásokban, feladva a csoportos menekülttábor korábbi gyakorlatát (ez a königsteini modell). Segíti az integrálást, ha a menekült a helyiek szomszédságában élhet, nem a többi bevándorlóval összezárván.

A 2020-ig terjedő időszakban támogatást kapnak az iskolai, valamint a szakmai képzés intézményei a menekültek fogadására és oktatására. Később lehetőség nyílik az egyetemi képzésekre is. A német nyelv kiegészítő oktatását kiscsoportban szervezik, ez megoldja, hogy a menekült a korábbi felkészítő kurzusok helyett normál iskolai képzésben vehessen részt. Hamburgban indítottak ilyen kísérleti képzéseket, és szakmai útmutatókat állítottak össze a menekülteket magas számarányban tudó tancsoportok pedagógusai számára.

A stratégia segíti az integrálást a nyelvtanulás támogatása révén, valamint a munkaerőpiac könnyebb elérésével is. A nyelvoktatás kísérleti modellje Bajorországból indult, és 2016-tól ilyen támogatás minden szövetségi tartományban elérhető lesz. A családos nők a nyelvtanulás esetén az óvodában helyezhetik el a gyermekeiket.

A szerzők bemutatják azokat a könnyített eljárásokat, amelyek a német gazdaság számára lényeges munkaterületeken megkönnyítik a menekültek munkavállalását egyéni képzettségük és szakmai felkészültségük szerint. A települések, a képzést végző intézmények és a munkaadók anyagilag érdekeltté válnak a szövetségi költségvetésből támogatott munkavállalók felkészítésében és alkalmazásában.

Az előreszámításokkal megalapozott stratégia szerint 2020-ig átlagosan évi félmillió munkavállalótöbblettel járhat a menekültkérelmek, a munkavállalók és családtagjaik száma Németországban, és ez részben kiegyenlíti az ország népességének fogyását, öregedési tendenciáját. A társadalmi ellátó rendszerek alapjaihoz hozzájárulnak ezek a bevándorlók, bár nagyrészt a kisebb képzettséget igénylő foglalkozásokban. Az EU többi tagállamában is hasonló a gazdasági, demográfiai érdekeltség.

A szerzők megemlítik, hogy egyes EU-tagállamok elutasítják az ilyen befogadási, integrálási stratégia elfogadását, és Németország szorgalmazza a nemzetközi egyeztetéseket az erre hivatott fórumon (Global Forum on Migration and Development).

TÁRGYSZAVAK: menekültügy, bevándorlás, integráció, oktatás, Németország, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

13/2016

Európa fokozza erőfeszítéseit a menekültek és bevándorlók egészségügyi ellátására

Andréia Azevedo Soares – Menelaos Tzafalias: Europe gears up to attend to refugees' health. Countries already squeezed by the financial crisis are struggling to respond to the health needs of large numbers of refugees and migrants

Bulletin of the World Health Organisation, 2015. 12. sz. 822–823. p.

URL: <http://www.who.int/bulletin/volumes/93/12/15-021215.pdf?ua=1>

DOI: 10.2471/BLT.15.021215

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) európai regionális irodájának orvos szakértői csoportja 2011 márciusában járt először kiküldetésben az olaszországi Lampedusa apró szigetén. Ekkor már hónapok óta tömegesen özönlöttek ide a keleti mediterrán térség, Afrika és Ázsia menekültjei. Ekkor még szinte egyetlen országban sem realizálták, hogy ebből milyen hatalmas menekültáradat zúdulhat Európára – nyilatkozta a csoport vezetője. Az országok fel készültek olyan katasztrófákra mint a földrengések és árvizek, de nem számítottak a menekültek ilyen hirtelen és tömeges érkezésére, nem beszélve egy ilyen emberáradat egészségügyi következményeiről.

Négy évvel később ez a scenárió számos európai országban maga lett a realitás. A nagyszámú migráns és menekült súlyos terhet rakott a 2008-as pénzügyi válság következményeit még mindig nyögő európai országokra. 2015-ben mintegy hétszáz ezer menekült és bevándorló érkezett az Európai Unióba, és az Európai Bizottság szerint további több mint 3 millióan érkehetnek 2016 végéig.

A szakértői csoport olyan projekt kidolgozását vállalta, amellyel a WHO technikai és szakmai segítséget nyújt az érintett országoknak a tömeges migrációval összefüggő közegészségügyi problémák kezelésében. Ehhez végiglátogatják ezeket az államokat, felméri egészségügyi rendszereik alkalmasságát, és ajánlásokat, útmutatásokat állítanak össze számukra.

Az Európába bevándorló tömegek fő érkezési helye Görögország lett, az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) becslése szerint több mint félmillióan jöttek erre 2015 eleje óta. Többségük menekült,

sok esetben traumatizált családok, amelyek a szíriai konfliktus elől menekülnek, és őket követik a többiek Afganisztánból, Irakból és Pakisztánból. Utóbbiak migránsok, akik a jobb élet lehetőségeit keresik.

Az Orvosok Határok Nélkül (francia rövidítéssel: MSF) egyike a sok nem kormányzati segélyszervezetnek, amelyek orvosi és lelki segítséget nyújtanak az újonnan érkezőknek több görög szigeten és Macedónia¹ határán. Az MSF segélycsapataiban az orvosok és ápolók mellett a lelki gondozást végző pszichológusok is dolgoznak. A helyi kórházak és egészségügyi központok túlterheltek, mivel el kell látniuk a helybéli lakosságot és az üdülőket is, ehhez jött hozzá a számtalan menedéket kereső. Az esetek nagy többségében rövid, elsősegély-jellegű orvosi vagy mentális beavatkozásokról van szó, mivel az ellátott személyek folytatni akarják az utat az eredeti célország felé, még súlyosabb esetben sem kívánnak kórházba vonulni. A WHO közreműködése hasznosnak bizonyul Európa déli peremének országaiban (Albánia, Bulgária, Ciprus, Görögország, Magyarország, Olaszország, Málta, Portugália, Szerbia és Spanyolország), és többnyire azt találják, hogy az ország képes az adott helyzet megoldására. Egyes hiányosságokra felhívják a figyelmet, és arra ösztönzik őket, hogy készítsenek terveket a bevándorlók hatékony egészségügyi ellátására, figyelembe véve a lehetséges partnerekhez fűződő kapcsolatokat is.

Ilyen konzultációra Görögországban már 2014 decemberében – az igazán nagy menekültáradat érkezése előtt – sor került, és a helyi szakértőkkel közösen számos hiányosságot állapítottak meg a menekültek fogadásáért és ellátásáért felelős intézmények összehangolása terén. Görögország jelentős pénzügyi segítségre szorult az egyre több menekült érkezésével, és rendkívüli támogatásért az Európai Bizottsághoz fordult.

A szigetekről a görög hatóságok az új érkezőket a szárazföldre szállították, ahonnan többnyire Macedónián, Szerbián, Magyarországon és Ausztrián keresztül folytatták útjukat a célországok, Németország, Svédország és más északi országok felé. A menekültek és migránsok rossz egészségi állapota sokszor a hosszú és kimerítő utazás eredménye. A görög szigeteken általában még szálláshelyük sincs az érkezéskor, pedig teljesen átázva érkeznek, mivel az út utolsó szakaszát tengeren teszik meg. Nem

¹ A cikkben mindenütt Macedónia volt jugoszláv köztársaságról (és nem Görögország egyik tartományáról) van szó.

táplálkoznak megfelelően, alig jutnak egészséges ivóvízhez, tisztálkodáshoz és WC-hez.

A WHO szakértői több mint százötven egészségügyi szakembert és vöröskeresztes önkéntest képeztek ki Macedóniában a menekültek és migránsok egészségügyi problémáinak kezelésére, a WHO európai regionális irodája pedig gyógyszerekkel és egyéb eszközökkel segítette a tranzitországokat, például Görögországot és Szerbiát. A görög határ túloldalán, Macedóniában a Nemzetközi Vöröskereszt és az UNHCR étellel, vízzel, ruhával és orvosi ellátással segíti az érkezőket. A WHO macedóniai képviselője szerint a kisebb-nagyobb orvosi beavatkozások száma 2015. szeptember–októberben meghaladta a napi ezret. Az esetek között bőrsérülések, háborús sebesülések, légző- és emésztőszervi, krónikus és akut betegségek is előfordultak.

A WHO az országértékelések során megdicsérte Portugáliát, mivel törvényei a dokumentumok nélküli bevándorlóknak is jogosultságot biztosítanak az egészségügyi ellátásra, bár az ellátórendszer több hiányosságára is fény derült, például a különböző hatóságok eltérő jogértelmezései miatt. Spanyolország 2012 előtt ugyancsak élen járt az egészségügyi jogegyenlőség és a bevándorlók integrációja terén, ám ekkor – vélhetően a pénzügyi válság hatására – közel egymillió dokumentum nélküli bevándorolt személy maradt ki az egészségügyi ellátórendszerből. Tény, hogy minden ország saját elképzeléseit alkalmazza ebben a kérdésben.

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) egészségügyi divíziójának vezetője szerint Európa migrációs és menekültügyi válsága több évtizedre kihathat. A migráció és a humán mobilitás századunk megatrendjei, ezért a migránsok egészségügyi ellátását globális kérdésként kell kezelni, és az egészségügyi rendszereket is ehhez kell igazítani. A WHO szakértői szerint a mostani „szükségállapot” leküzdése után a felkészültség és rugalmasság állapotát kell megcélózni.

TÁRGYSZAVAK: menekültügy, bevándorlás, integráció, oktatás, Németország, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

14/2016

Mennyire integrálódnak a bevándorlók?

Pierluigi Contucci – Rickard Sandell: How integrated are immigrants?

Demographic Research, 2015. 46. sz. 1271–1280. p.

URL: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol33/46/>

DOI: 10.40.54/DemRes.2015.33.46.

A tanulmány szerzői arra keresik a választ, hogy megvalósul-e a bevándorlók integrációja, és ha igen, az milyen formában, miképpen történik. Két területre fókuszálnak, a társadalmi beilleszkedésre, illetve a munkaerő-piaci integrálódásra. Megfogalmazásuk szerint drámaiak a különbségek. Míg a foglalkoztatás területén megvalósul a teljes beilleszkedés, addig az a társadalmi integráció tekintetében meglehetősen hullámzóan alakul. Mi lehet ennek az oka? A válasz meglehetősen egyszerűnek tűnik. A társadalmi integrációra igen nagy hatással van a meglévő kapcsolati hálózat, míg a munkaerőpiacon ez hiányzik – így ezen a területen elérhető a teljes integráció.

A bevándorlók beilleszkedésének segítése nagyon sok országban az elsődleges politikai célok között szerepel. Mind az OECD, mind az Európai Unió deklarálta, hogy a teljes beilleszkedés elérése kulcsfontosságú a jövőbeni fejlődés, a közösségi kohézió és a jólét fenntartása érdekében. Azonban többek között a média hatására szemtanúi vagyunk az egyre erősödő migrációellenes hullámnak. Az elméleti célkitűzés és a realitás nem teljesen fedi egymást, ugyanis a bevándorlók sikeres integrációja a legtöbb országban csupán a jólét és a gazdasági növekedés védelmét jelenti.

A szerzők rendszerszintű megközelítést alkalmazva próbálnak választ adni a címben feltett kérdésre. Válaszukban a bevándorlók száma, a vegyes házasságok aránya a kiindulópont. Amennyiben a vegyes házasságok aránya 0, úgy az a migránsok helyi lakosoktól való teljes szegregálódását jelenti. Amennyiben a migránsok aránya y , egy egyszerű képlettel kiszámítható a vegyes házasságok aránya a teljes populáción belül: $2y(1-y)$.

A szerzők a képlet helytállóságát egy korábbi, spanyol kutatás eredményeit felhasználva illusztrálják. A társadalmi beilleszkedés vizsgálata 1999 és 2008 között, a munkaerő-piaci 2005 és 2010 között zajlott le. Így összesen tizenegy év bevándorlási adatai gyűltek össze. 2000 és 2010 között Spanyolország mintegy 5,5 millió bevándorlót fogadott be, az összes ott-tartózkodó migráns csaknem 85%-át.

A szerzők a kutatás adatait behelyettesítve saját képletükbe arra a megállapításra jutottak, hogy a társadalmi és a munkaerő-piaci integráció közötti – már korábban is meglévő – szakadék igen gyorsan szélesedik. A teljes integráció megvalósulásához ug-

ródeszka, sőt elengedhetetlen a társadalmi beilleszkedés elősegítése, gyorsítása, ezért kiemelkedően fontos az olyan interakciókat azonosítani és hatástalanítani, amelyek migránsellenességet generálnak.

A tanulmány szerzői összefoglalásként leírják, hogy rendszerszintű megközelítésük ténylegesen használható eszköz az integráció szintjének mennyiségi meghatározásához a társadalom speciális kontextusában vizsgálva. A modell egyedisége abban rejlik, hogy lerántja a leplet az integrációs fejlődés mikéntjéről. Azt már tudjuk, hogy óriási különbségek mutatkoznak a szintek és területek között, amelyek – ha figyelmen kívül hagyjuk azokat – könnyen alááshatják a kormányzatok és más szervezetek migrációs stratégiáit. Következésképpen – mintegy kiegészítéseként az integráció tradicionális, mikroszintű kutatásaihoz – rámutatnak arra, hogy szükséges azon adatok vizsgálata, amelyek leírják és mennyiségileg is meghatározhatják az integráció mint jelenség rendszerszerű fejlődését. Talán vitatható, hogy az integrációs fejlődés effajta megközelítése ad-e valamilyen használható pluszt azon magyarázó modellek eredményeihez, amelyek egyéni szinten vizsgálják a beilleszkedést. A tanulmány szerzői úgy vélik, hogy igen, hisz annak felfedezése és kevés változóval való leírása, hogy létezik és befolyással bír a társadalmi kapcsolati háló, a politikai döntésekre is hatással lesz majd olyan módon, hogy az integráció gyorsítására ösztönzi a döntéshozókat.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlók, társadalmi integráció, munkaerőpiac, társadalmi kapcsolati háló

KÁLMÁN RITA

15/2016

Vallási fundamentalizmus és idegengyűlölet a nyugat-európai muszlimok és keresztények körében

Ruud Koopmans: Religious fundamentalism and hostility against Out-groups. A comparison of muslims and christians in Western Europe
Journal of Ethnic and Migration Studies, 2015. 1. sz. 33–57. p.

URL: <http://dx.doi.org/10.1080/1369183X.2014.935307>

935307

DOI: [10.1080/1369183X.2014.935307](https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.935307)

A tanulmány négy kérdés mentén vizsgálja a török és marokkói bevándorlók és leszármazottaik attitűdjét

hat európai országban (Németország, Franciaország, Hollandia, Belgium, Ausztria, Svédország).

Az első kérdés, amelyet a tanulmány körüljár, a nyugat-európai muzulmán vallású bevándorlók és leszármazottaik körében tapasztalható vallási fundamentalizmus mértékének összevetése a keresztények körében végzett kutatások eredményeivel. Az az állítás, amely szerint a fundamentalizmus a nyugati muszlimok között marginális jelenség, nem nyert bizonyítást e tanulmányban. A muszlim válaszadók háromnegyede gondolja úgy, hogy vissza kellene térniük hitük gyökereihez, hogy a Koránnak egyetlen értelmezési módja van, amely minden hívőt köt, továbbá a vallási szabályok sokkal fontosabbak, mint a világi törvények. Kevesebb mint a megkérdezettek fele értett egyet mindhárom állítással, míg a megkérdezettek harmada elutasította azokat, vagy csupán eggyel értett egyet. A vallási fundamentalizmusra jellemző viselkedési struktúrák tehát igen elterjedtek, de semmi esetre sem általánosak az európai muszlimok körében.

A tanulmány második kérdésfeltevése, hogy az európai muszlimok körében a vallási fundamentalizmus társadalmi-gazdasági háttere mutat-e hasonlóságot a keresztények körében vizsgált vallási fundamentalizmusával. A válasz igen, ugyanis mindkettő hívei elsősorban a társadalmi-gazdasági szempontból marginalizált rétegek között találhatóak. A keresztények esetében inkább az idősebb generáció tagjainál figyelhetőek meg a fundamentalizmust jellemző magatartási formák, míg a muszlimoknál sem a kor, sem a második generációhoz tartozás nem befolyásolta szignifikánsan ezek meglétét. Míg ezekkel a demográfiai és társadalmi-gazdasági változókkal az eltérések mindkét vallási csoporton belül megmagyarázhatók, addig a nagy különbséget a muszlimok és a keresztények között már nem.

Bár a szunniták körében sokkal nagyobb mértékben támogatott a vallási fundamentalizmus, a kutatás azt mutatja, hogy ez nem áll összefüggésben a bevándorlás okozta kirekesztéssel –, ahogyan ezt több elmélet is állítja. Nemzetközi összehasonlításban a muszlim vallási fundamentalizmus nem mutatott összefüggést az iszlám törvények útján történő korlátozásának mértékével, sőt ez Németországban a legalacsonyabb, éppen ott, ahol a legerősebb az iszlám intézményesített diszkriminációja. A vizsgálat kimutatta továbbá, hogy az egyén szintjén nem mutatkozott szignifikáns kapcsolat a fundamentalizmus és a megélt diszkrimináció között.

A harmadik kérdés, amelyet a tanulmány feltesz, hogy az európai muszlimok körében a vallási fundamentalizmus mennyiben jellemző alkotóeleme a mély vallásosságnak, vagy ez – amint azt a keresztényekkel kapcsolatos kutatás már kimutatta – ettől független jelenség. A kutatás eredménye szerint a mély vallásosságnak nem szükségszerű összetevője a fundamentalizmus, annak ellenére, hogy a szunniták körében igen erős a kapcsolat e két tényező között.

Az utolsó kérdés arra keresi a választ, hogy vajon az európai muszlimok esetében is kimutatható-e kapcsolat a vallási fundamentalizmus és az idegengyűlölet között, amelyet a keresztény vallási fundamentalizmust érintő vizsgálatok már kimutattak. Az eredmény azt mutatja, hogy mindkét csoport esetében a vallási fundamentalizmus igen fontos feltétele a homoszexuálisok, zsidók, muszlimok (keresztények esetében), illetve a nyugat (muszlimok esetében) iránti gyűlöletnek. A mély vallásosság nem (keresztények esetében) vagy alig (muszlimok esetében) áll kapcsolatban az idegengyűlölettel. Mindazonáltal, ha a mély vallásosság fundamentalista vallási hiedelmekkel vegyül, az idegengyűlölet felerősödik mindhárom idegen csoporttal (homoszexuálisok, zsidók, nyugatiak/muszlimok) szemben. A mélyen vallásos keresztények körében alig jellemző a homoszexuálisok barátként való elutasítása, azonban azon keresztények körében, ahol megjelennek a fundamentalizmus jellemzői, ez az arány több mint 30%. Az antiszemitizmus kétszer annyira elterjedt az utóbbiak esetében: 20%-uk gondolja úgy, hogy a zsidókban nem szabad megbízni, és 60%-uk osztja azt a nézetet, hogy a muszlimok célja a nyugati kultúra elpusztítása. A keresztények előző csoportjánál ez az arány 25%.

A muszlimok körében az idegengyűlölet aránya általánosan magasabb. A fundamentalista hiedelmekkel rendelkező muszlimok 70%-a utasítja el a homoszexuálisokat mint barátot, és gondolja azt, hogy a zsidókban nem szabad megbízni, továbbá úgy érzi, hogy a nyugati országok célja az iszlám elpusztítása. Az a tény, hogy a muszlimok 54%-a kifejezetten a nyugatot tartja ellenségének, azt mutatja, hogy nem csupán a született európaiak körében van jelen szignifikánsan az iszlamofóbia, hanem az európai muszlim lakosság körében is igen elterjedt jelenség a nyugatgyűlölet.

Ugyanakkor az idegengyűlölet nem azonosítható a fizikai erőszak elkövetésének szándékával. Azzal az állítással, miszerint az öngyilkos merényletek vagy más, civilek ellen elkövetett erőszakos cselekedetek

elfogadhatóak (mivel az elkövetők az iszlámot védik az ellenségtől), az Amerikai Egyesült Államokban élő muszlimok 8%-a ért egyet (Pew Research Center, 2011), míg azt a meglátást, hogy a civil célpontok elleni erőszak néha elfogadható, a Franciaországban élő muszlimok 16%-a, az Egyesült Királyságban élők 15%-a, a Németországban élők 7%-a (Pew Research Center, 2006) osztja. Nyilvánvalóan egy ilyen hipotetikus állítástól hosszú út vezet a valódi erőszakos cselekedet elkövetéséig, ugyanakkor a vallási fundamentalizmus idegengyűlölettel összefonódva meghatározó összetevőnek tűnik abban a folyamatban, amely valakit az erőszak útjára visz.

TÁRGYSZAVAK: vallási fundamentalizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus, vallásosság, iszlám, Nyugat-Európa

SZULY RITA

16/2016

A tartózkodási engedélyt túllépő vendégmunkások és ösztönzésük a hazatérésre

Slobodan Djajic – Alexandra Vinogradova: Overstaying guest workers and the incentives for return
CESifo Economic Studies, 2015. 3–4. sz. 764–796. p.
URL: <https://cesifo.oxfordjournals.org/content/61/3-4/764>
DOI: 10.1093/cesifo/ifu035

A vendégmunkások foglalkoztatását célzó programok ideális eszközt jelentenek a fogadó ország egyes munkaerő-piaci hiányosságainak kezelésére, feltéve, ha a bevándorlók betartják a program által előírt követelményeket.

A tanulmány azt vizsgálja, hogy a vendégmunkások milyen feltételek mellett ösztönözhetőek leginkább az önkéntes hazatérésre az adott foglalkoztatási program határidejének lejártát követően. A szerzők elemzik, hogy milyen tényezők játszanak szerepet a külföldi, ideiglenes munkavállalók továbbmaradásában, illetve abban, hogy ezt mennyiben tervezik meg előre. Az elemzést olyan országban végezték el, amely viszonylag elnéző, nem alkalmaz súlyosabb büntető szankciókat (például hazatoloncolás) a továbbmaradókval vagy az illegális bevándorlókkal szemben. Ehelyett inkább az alkalmassági kritériumok felülvizsgálatát, a jövedelem részleges visszatartását és egy speciális, a továbbmaradás esetén kiróható bírság kiszabását alkalmazzák, hogy a foglalkoztatási programban meghatározott határidő lejártát követően hazatérésre bírják a vendégmunkásokat.

A cikk további fő célkitűzése a bevándorlási politika és a gazdasági környezet vizsgálata, amellyel a migránsok szembesülnek a fogadó országban. Fontos kérdés e tekintetben, hogy ez a két tényező milyen szerepet játszik a külföldi munkavállalók továbbmaradását, illetve önkéntes hazatérést érintő terveiben.

A vendégmunkások számára pozitív gazdasági és politikai környezetben, ahol a megengedettnél tovább maradnának, a hatóságok egyértelmű, világosan közölt utasításai alapján alakíthatóak ki az együttműködés feltételei. A már korábban említett kényszerítő eszközöknek (jövedelem visszatartása, bírság stb.) azonban a két fél közti kapcsolat részét kell képezniük, ugyanis sok esetben csak ezek vezetnek eredményre. A munkáltatók által alkalmazott súlyosabb büntetések (például magasabb arányú jövedelem-visszatartás) szintén ösztönzőleg hatnak a hazatérésre, mindazonáltal az ilyen irányú politika kontraproduktívá válhat. Több esetben ez okozza a továbbmaradást, valamint egyúttal meg is növeli ezt az időtartamot.

A szerzők éppen ezért arra a következtetésre jutottak, hogy a fizetés megvonása és az egyéb pénzügyi kényszerítő eszközök alkalmazása sokszor elégtelennek bizonyulnak a programmal való együttműködés elérésében. Ennek következtében növekedhet az ellenőrizetlen vagy ellenőrizhetetlen személyek, illegális munkavállalók száma a gazdaságban, amely a fekete- és szürkegazdaság növekedésével jár együtt.

Ezt a helyzetet elkerülendő, a szerzőpáros a különböző kényszerítő eszközök kiválasztását rendkívül óvatos, gondos mérlegelés után tartja csak elfogadhatónak, amelynek során a foglalkoztatási program irányítói figyelembe veszik az esetleges következményeket is.

A tanulmány záró részében azokat a tényezőket gyűjtik egybe, amelyek segítenek csökkenteni a továbbmaradási szándékot a vendégmunkások körében, vagy erősíthetik a külföldi munkavállalók és a fogadó ország érintett hatóságai közti együttműködést, a szabályok betartását. A főleg gazdasági tényezők esetében nagy hangsúlyt kap a származási ország, hiszen a vendégmunkások jelentős része éppen azért vándorol ki egy másik, magasabb béreket, jobb életkörülményeket kínáló országba, mert nem elégedett a hazai feltételekkel. A hazatérést pedig az otthoni körülmények pozitív irányban történő megváltozása idézheti elő a legkönnyebben. Ezek alapján több példát is felsorolnak (a befekte-

tések nagyobb arányú megtérülése a származási országban, a két ország megélhetési költségei közti jelentős eltérés, a hazai nyugdíj mértéke), amelyek nem csak az együttműködésben, de a továbbmaradási idő lerövidítésében is szerepet játszhatnak.

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatási programok, külföldi munkavállaló, vendégmunkás, bevándorlás, szankciók

HORVÁTH BALÁZS

17/2016

Kényszeredett menedékkérők: migránsok az európai migrációs rendszer délkeleti határainál

Marko Valenta – Drago Zuparic-Iljic – Tea Vidovic: The reluctant asylum-seekers. Migrants at the Southeastern Frontiers of the European Migration System

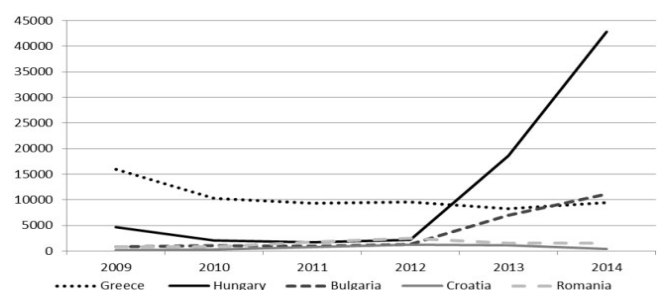
Refugee Survey Quarterly, 2015. 3. sz. 95–113. p.

URL: <https://rsq.oxfordjournals.org/content/34/3/95>

DOI: 10.1093/rsq/hdv009

Délkelet-Európa több országának menekültügyi rendszerére növekvő nyomás nehezedett az Európai Unióba történt felvételt követően. Közülük a legutóbbi belépő, Horvátország fogadta a legkevesebb menedékkérőt.

Ezeket az országokat korábban inkább a menedékkérőket kibocsátó országoknak tekintették. Horvátország nagyszámú menekültet és lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyt fogadott be a Jugoszlávia felbomlását követő háború idején, majd Bosznia-Hercegovinából az 1990-es évek első felében.

1. ábra: Menedékkérők az EU délkelet-európai országokban

Nyugat-Európa országaihoz képest korábban itt lényegesen kevesebben kértek menedéket, az utóbbi években azonban ez a szám jelentősen megnőtt az EU délkelet-európai határainál.

Hagyományosan Görögország volt a régió legnagyobb menekültfogadó országa. Ez az utóbbi

években megváltozott, és Magyarország vette át ezt a szerepet, elsősorban a Koszovóból érkezett illegális bevándorlók és menedékkérők növekvő száma következtében. Ráadásul a görög hatóságok gyenge működése miatt a bevándorlók elkerülték, hogy ott kérjenek menedékjogot, a különféle rendőrségi és határőrizeti ellenőrzések, valamint fogva tartási eljárások pedig útvonaluk megváltoztatására is kényszerítették a migránsokat.

Szerbia, Bulgária, Montenegró és Macedónia szintén a menedékkérők számának növekedését tapasztalta, közülük Szerbia fogadta a legtöbbet, több mint tizenkétezer főt 2009 és 2013 között, és több mint tizenhatezret 2014-ben. Horvátország az említett országoknál jóval kevesebbet fogadott.

Az alapvető kérdés az, hogy a befogadás különféle dimenziói közül melyek azok, amelyek leginkább befolyásolják a menekültek vándorlásának dinamikáját a régióban. A délkelet-európai országokat leginkább tranzitországoknak tekintik, közülük is Horvátország a legkevésbé népszerű. A Földközi-tenger keleti medencéjén keresztül érkező migránsok számára a schengeni övezetbe jutás szempontjából a Törökországon és Görögországon, majd Bulgárián vagy Magyarországon keresztül vezető út tűnhet a legrövidebbnek. Leginkább Magyarországot választják, mert ez az egyedüli, amely a régióban a schengeni övezetbe tartozik, és aki idáig eljut, szabadon folytathatja útját az övezetbe tartozó bármely más országba. Magyarországon a menedékkérők és illegális bevándorlók száma 2015-ben soha nem látott mértéket ért el. A menedékkérők fele Koszovóból érkezett, és közülük sokan itt kértek menekültstátuszt.

A horvát hatóságok még 2015-ben a schengeni övezetbe történő csatlakozás iránti kérelem benyújtását tervezték. A horvátországi útvonalat választó migránsoknak a schengeni övezet eléréséhez egy illegális határátlépéssel többre van szükségük. Nehéz megbecsülni, hogy a horvát útvonalat választók közül hánynak sikerül észrevétlenül átkelni az országon és eljutni a schengeni övezetbe, azt azonban tudjuk, hogy akiket a hatóságok felfednek, sok esetben kényszeredett menedékkérőkké válnak az országban.

A menedékkérők többségének úti célja Franciaország, Németország, Belgium és Skandinávia. Egyes országokat a menedék szempontjából jobbnak tartanak másoknál, mert például nagyobb befogadási arányt biztosítanak, jobb lehetőséget nyújtanak az integrálódásra, esetleg a menedékkérők számára segítséget nyújtó etnikai és bevándorolt közösségi hálózatokat működtetnek. Az oltalom és

a fokozatos integrálódás célkitűzése a preferenciák hierarchiájának csúcsán áll, következésképpen a délkelet-európai országok többsége csak tranzitként jöhet szóba a magas elutasítási arányok, valamint a szegényesebb életkörülmények, integrálódási lehetőségek miatt.

Ez utóbbiak jellemzik Horvátországot is, ahol nagyon csekély a nem európai származású bevándorolt és közösségeik száma. Az itt menekültstátuszért folyamodók többségének nem ez volt a végcélja. A szerző által kikérdezett menedékkérők olyasmiket nyilatkoztak, hogy „Angliába kívántam menni”; „Nem kívántam Horvátországban maradni, de itt vettem ujjlenyomatot tőlem”; „Azért folyamodtam itt menedékért, mert a rendőrségen azt mondták, hogy fogságba küldenek, ha ezt nem teszem meg”. Sok menedékkérő olyan okok miatt rekedt Horvátországban, mint például a megbízhatatlan csempészek, a szomszédos schengeni határokon való átkelés akadályai vagy a rendőrségi kihallgatások.

Ki kell emelni, hogy a horvát menekültügyi rendszer jelentős átalakuláson ment át. Számos menedékkérő akkor érkezett ide, amikor Horvátország uniós felvétele még folyamatban volt.

Annak megértéséhez, hogy az eredetileg „tranzitmigránsok” végül miért válnak menedékkérőkké a régió különböző országaiban, alaposan meg kell vizsgálni azokat a körülményeket, amelyek javítják, vagy korlátozzák az emberek továbbutazási lehetőségeit, illetve a jó úti célnak gondolt országokban történő menedékkérés esélyeit. A tranzitországokban vagy azért folyamodnak menedékért, mert nem tudhatják, hogy addigi tevékenységüknek milyen következményei lehetnek, vagy azért, mert nem látnak kedvezőbb megoldást az adott pillanatban. Sok menedékkérő azonban az út folytatása mellett dönt, vagy legalább terveket sző az Európa más fogadó országaiba történő elvándorlásra. Csakhogy számolniuk kell különféle akadályozó tényezőkkel, mint például a schengeni határoknál létesített korszerű észlelőrendszerek és a dublini szabályok.

Horvátország 2013-ban lett az EU tagja, de akkor ez még alig növelte meg a menedékkérők számát az országban, éppen ellenkezőleg. A dublini, az EURODAC¹ és a Frontex-rendszerek² tagjaként (a

---

¹ A dublini egyezmény hatékony alkalmazása érdekében az ujjlenyomatok összehasonlítására épülő adatbázis, amely lehetővé teszi az EU tagállamai számára, hogy meghatározzák, melyik tagállam jogosult és köteles a menekültügyi vagy idegenrendészeti eljárás lefolytatására a menedékkérők, az ille-

schengeni tagság kilátásaival) Horvátország továbbra is használhatja az uniós forrásokat a határellenőrzési rendszerek fejlesztésére. Ami a közeljövőt illeti, nem lehet kizárni, hogy a menedékkérők száma megugrik, részben az ország integrációjának kiteljesedése miatt, részben pedig azzal összefüggésben, hogy a szomszédos országok a migránsok elterelésére szögesdrótokat állítanak fel határaik mentén. Ilyenek már léteztek Bulgária és Törökország, illetve Görögország és Törökország egyes határszakaszain, 2015 júniusában pedig Magyarország jelentette be egy négy méter magas kerítés létesítésének szándékát a Szerbiával közös, 177 km hosszú határán. Mindez sok tranzitmigránst az eddig szokásos útvonalak módosítására kényszeríthet, ami a horvátországi útvonalak választásával is járhat.

A schengeni kritériumok teljesítése érdekében Horvátország máris megkezdte a határőrizeti rendszer szigorítását, amivel várhatóan könnyebb lesz a tranzitmigránsok észlelése és kihallgatása. Mindenesetre a schengeni övezetbe kerüléssel a menedékkérők számának növekedése várható. Ugyanakkor a Horvátországot tranzitnak tekintő migránsok a dublini szabályok miatt inkább megpróbálják majd elkerülni az itt történő regisztrációt. Az elutasítási arány a legmagasabbak közé tartozik európai viszonylatban, a kényszeredett menedékkérők tehát többnyire elutasított menedékkérővé válhatnak, akik azután már nem folyamodhatnak menedékért más uniós országban. Egyre több vizsgálat utal arra, hogy az elutasított kérelmet követően a menedékkérők illegális migránsként folytatják életüket, mivel ez még mindig a „második legjobb választás a hazatéréssel szemben”. Mások ugyancsak illegális bevándorlókként élnek, de nem feltétlenül az EU-ba történt belépésük első országában. Ezek az emberek nem tudják elérni eredeti fő céljukat, a menekültstátusz megszerzését. Többségük így várhatóan a permanens tranzit csapdájába szorul, és a számkivetett, nomád életvitelű, illegális bevándorlók egyre növekvő tömegét fogja gyarapítani Európában.

TÁRGYSZAVAK: migráns, európai migrációs rendszer, menekült, menedékkérő, illegális bevándorló, Európai Unió, Horvátország

RÓZSA GÁBOR

gális határátlépők, vagy területükön illegálisan tartózkodó személyekkel szemben.

² Az EU Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség.

18/2016

Milyen gazdasági következményei vannak a népesség gyors öregedésének?

Brigitte Miksa: What are the economic consequences of rapidly ageing populations?

Agenda – The World Economic Forum, 2015. augusztus 27.

URL: <https://agenda.weforum.org/2015/08/what-are-the-economic-consequences-of-rapidly-ageing-populations/>

Korunk társadalmainak öregedése a XX. század egyik legnagyobb sikertörténete. Az utóbbi száz évben több mint három évtizeddel hosszabbodott meg emberek százmillióinak az élete. Ez olyan eredmény, amelyet joggal ünnepelhetünk, ám a megnövekedett élettartam gazdasági konzekvenciákkal jár, márpedig sok az ilyen rekordgyorsasággal öregedő társadalom.

Tavaly a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) arra figyelmeztetett, hogy a világ öregedése példa nélküli ütemben zajlik, és ez hozzájárulhat a világgazdaság éves növekedésének lassulásához a jelenlegi átlag 3,6%-ról kb. 2,4%-ra a 2050 és 2060 közötti időszakban. Az OECD tagországaiban akár kettős demográfiai sokkhatásról is beszélhetünk, ugyanis nemcsak a társadalmak gyors öregedéséről van szó, hanem csökkenhetnek a jövedelmi különbségek a gazdag országok és a feltörekvő gazdaságok között, ami feltehetően lassítja majd a migrációs mozgásokat, így csökken majd a munkaerő: az euróövezet országában 20%-kal, az Egyesült Államokban 15%-kal.

A demográfusok az országokat négy kategóriába sorolják aszerint, hogy a 65 éven felülieknek mekkora az aránya a teljes népességen belül: fiatal (ha a 65+ korúak aránya kevesebb mint 7%), öregedő (7–13%), öreg (14–20%) és nagyon öreg (több mint 21%). Jelenleg csak három ország tartozik a legutóbbi csoportba: Németország (21%), Olaszország (22%) és Japán (26%), de a következő öt évben Bulgária, Finnország, Görögország és Portugália is csatlakozhat hozzájuk, sőt a következő évtizedben tizenhét további ország (mint például Ausztria, Franciaország, Svédország, az Egyesült Királyság, Kanada, Kuba és Dél-Korea), 2040-re pedig már ötvenöt ország kerülhet ebbe a kategóriába (köztük az Egyesült Államok, Kína, Szingapúr, Thaiföld és Puerto Rico). Látható, hogy a társadalom gyors öregedésével kell számolni a fejlett világ nagy részében.

Még szembeötlőbb az átmenetek megvalósulásának sebessége. Franciaország társadalmá például 1850-ben vált fiatalból öregedővé – amikor az Egyesült Államokban fennállt a rabszolgaság, még nem létezett a villanykörte, és Németország még nem volt egységes állam. Százharminc évnél kellett eltelnie, hogy Franciaország öreg társadalommá váljon 1980-ban, 2023-ra pedig már nagyon öreg lesz.

Hosszú ideig a japánt tartották a leggyorsabban öregedő népességnek a Földön. A legfiatalabb társadalomtól indult a G7-es országok közül az 1960-as évek elején, hogy 2008-ra a világ „legöregebb” országává váljon. Ha azonban a jelenlegi előrejelzések igaznak bizonyulnak, több ország is csatlakozik hozzá, de egy évtizeddel is gyorsabb sebességgel.

Kétségtelen, hogy napjaink leggyorsabban öregedő országa Dél-Korea, amely 1999-ben vált öregedő társadalommá, várhatóan öreg lesz 2017-ben, és nagyon öreg 2027-ben. Dél-Korea társadalmá tehát kevesebb mint három évtized alatt alakul át úgy, amelyhez Franciaországnak százhetvenöt év kellett. Dél-Korea nyomában halad a népesség öregedésének sebessége szempontjából több más ázsiai ország is (Banglades, Szingapúr, Thaiföld és Vietnám).

Irán, amelyet még mindig fiatal államként határoznak meg, ugyancsak benevezhet a leggyorsabban öregedő ország címért folyó „versengésbe”. Az öregedés a születéskor várható élettartam növekedése és a csökkenő termékenységi ráták következménye. A termékenységi mutatók zuhanórepülése világszinten drámai méreteket öltött: Iránban például elképesztő módon az 1984-es anyánként átlag hét gyermekről 2006-ra 1,9-re esett a születek száma. Hosszú távon a munkaképes korú társadalom lecsökken, és az idősebb népesség aránya megnövekszik. Irán várhatóan fiatal marad 2020 utánig is, de ezután nagyon öreggé válik – akár kevesebb mint harminc év alatt.

Bármennyire is előnytelen az öregedés gazdasági hatása, fontos az alternatív megközelítés. Olyan országok mint Sierra Leone, Lesotho, a Közép-Afrikai Köztársaság és Zimbabwe a legalacsonyabb születéskor várható élettartammal rendelkezők közé tartoznak. Sok kihívással néznek szembe: éhínség, korrupció, háborús konfliktusok, korlátozott hozzáférés az ivóvízhez és az oktatáshoz, járványok, de a gyors társadalmi előregedés nem tartozik közéjük. Összefoglalva, a gyorsan öregedő társadalom ugyan probléma lehet, de összességében kellemes gondnak tekinthető.

TÁRGYSZAVAK: öregedés, szociálgerontológia, hosszú távú előreszámítás, jövőkép, társadalmi helyzet, világ

TÓTH JÁNOS MÁRK

19/2016

A kivételesen hosszú élet biodemográfiai, társadalmi-gazdasági és családi tényezőinek vizsgálata

Valérie Jarry: Analyse des facteurs biodémographiques, socioéconomiques et familiaux de la longévité exceptionnelle

Doktori disszertáció. 2015. szeptember 23. 1–215. p.
URL: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/handle/1866/12328;jsessionid=AE9B27338FE5EACF81368B5EF7AB4E3D>

Különös jelentőséget kap a hosszú élettartam összetevőinek kutatása a népesség korunkban tapasztalható öregedésével összefüggésben. A témával foglalkozó szakirodalomból egy közös megállapítás mindenképpen kiemelkedik: bár sokféle összetevő befolyásolja az emberi élethosszt, a családi környezet szerepe meghatározó a magas életkor elérésében. A francia és angol nyelvű tudományos közleményeinek formájában bemutatott kutatások célja, hogy feldolgozzák a kivételesen hosszú élet tényezőit, megvizsgálják a gyermek- és felnőttkori családi körülmények szerepét. Kiemelten és részletesen foglalkoznak olyan kérdésekkel, mint: (1) a testvérek, illetve a házastársak halálkorának összehasonlítása a családi körülmények hosszú élettartamra gyakorolt hatásának megállapítása céljából; (2) egyes családon belüli tényezők hosszú távú következményei az élettartam szempontjából, mint például az anya életkora a születéskor, a születés sorszáma és időszaka; (3) a gyermekkori családi környezet segítő vagy káros szerepe a magas kor elérése szempontjából, valamint e szerep társadalmi-gazdasági háttere.

Az elemzések a kanadai népszámlálások és a québeci halotti anyakönyvi adatok összekapcsolása alapján készültek, valamint felhasználásra került két XX. századi, különálló minta adatsora. Az egyik az 1901. évi kanadai népszámlálásból véletlenszerű kiválasztással készült reprezentatív minta, míg a másik az azonos kohorszba tartozó százéves személyek testvéreinek adatai szerepelnek.

A kutatás igyekszik mélyebben vizsgálni a hosszú élettartam továbbadásának csatornáit. Ha elfogadjuk, hogy a százévesek családjában bekövetkező

halálozási korok hasonlósága legalább kismértékben genetikailag magyarázható, lehetséges-e különbség a hosszú élettartamot illetően a százévesek neme szerint? Az eredmények azt mutatják, hogy a nők esetében nincs jelentősége annak, hogy a százéves testvére hím- vagy nőnemű-e. Férfiaknál viszont egy százéves férfitestvér esetében jobbak a hosszú élet esélyei, mint egy százéves nővér mellett. A kor társadalmi szokásainak megfelelő különféle hipotézisek adhatnak magyarázatot a nagyobb hasonlatosságra az egy családhoz tartozó férfiak esetében. A százévesek családjai többségükben vidéki környezetben éltek, ahol létezett a kölcsönös segítség és szolidaritás a családok és férfiak között: a fivérek általában együtt dolgoztak, és együtt költöztek, hogy egymás közelében telepedjenek le. Ez a történeti összefüggés lehet annak a hátterében, hogy a férfiak esetében fontos egy százéves báty, viszont a nők a férjhezmenetellel általában lakóhelyet is változtattak, és ezután nem feltétlenül éltek egymás közelében.

Az eredmények szerint a százévesek testvérei hosszabb ideig élnek, mint a születési kohorszukba tartozó többi személy, ami egyfelől a közösen örökölt életerő, másfelől az ugyancsak közös kisgyermekkorú környezet hatása. Hasonlóképpen, az elemzések a százévesek házastársainak hosszabb élettartamát is kimutatják, igazolva a felnőttkori közös környezet kiemelt fontosságát. Ezen túlmenően a kutatások felszínre hozták az élettartam különbségeinek kialakulásában szerepet játszó, már említett biodemográfiai változók (az anya életkora a szüléskor stb.) hatását, amelyek működése és egymásra hatása felelős a különféle sérülékenységekért és a kivételesen magas kor elérésének akadályozásáért. Végezetül egy longitudinális megközelítés eredményeként kimutatható a kezdeti társadalmi környezet hatása a hosszú élettartamra, mivel a korabeli hátrányos társadalmi-gazdasági milióból (városi környezetből, kétkezi dolgozó apától) származó egyének rövidebb ideig élnek, mint a kedvezőbb társadalmi-gazdasági helyzetben (vidéki környezetben, gazdálkodó családban) élt kortársaik. Itt a társadalmi státusz újratermelődésével, illetve a későbbi egészségi állapot korai programozódásával összefüggő előnyök lehetséges halmozódásáról van szó. Ez a hatás egyébként gyengébben érvényesül a nők és a százévesek férfitestvérei esetében, amire részben a felnőttkori szakma gyakorlása ad magyarázatot.

TÁRGYSZAVAK: hosszú élettartam, népesség öregedése, biodemográfiai tényezők, társadalmi-gazdasági tényezők, családi környezet, népszámlálási adatok, Québec

RÓZSA GÁBOR

20/2016

Jobb bevándorlók, jobb PISA-eredmények: egy természetes kísérlet eredményei

Maria A Cattaneo – Stefan C Wolter: Better migrants, better PISA results. Findings from a natural experiment

IZA Journal of Migration, 2015, 4:18, 1–19. p.

URL: <http://www.izajom.com/content/4/1/18>

DOI:10.1186/s40176-015-0042-y

A tanulók iskolai teljesítményének mérésére és nemzetközi összehasonlítására rendszeresen végzett PISA-felmérések¹ eredményei következetesen kimutatják, hogy a bevándorlók gyermekeinek teljesítménye a legtöbb OECD-országban és szinte a felmérésben résztvevő minden országban sokkal elmarad a helyben született, őshonos szülők gyermekeiétől (bár a különbség országonként igen eltérő). Sok országban a második generációs bevándorolt diákok teszteredményei is rosszabbak a nem bevándorolt háttérű társaikénál, másutt viszont, például Kanadában és Ausztráliában olyan jól sikerült integrálni a bevándorolt gyermekeket, hogy még az első generációsok eredményei is hasonlóak a helyben születettekével. Ugyanakkor a PISA-tesztek országai jelentősen különböznek bevándorlási politikájukat illetően is, ami előnyt vagy hátrányt jelenthet a fogadó ország társadalmába való beilleszkedésben.

E tapasztalatok és eredmények alapján a tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen hatással van a bevándorlási politika a bevándorolt tanulók iskolai eredményére; természetes kísérleti példaként véve Svájc bevándorlási politikájának radikális változását az 1990-es évtized közepén. 1994-ig Svájcban a „csak alacsony képzettségűek” beengedésének politikája volt érvényben, ami nem egyszerűen az alacsony végzettségű bevándorlókat segítette, hanem meg is nehezítette a jó szakképzettségű munkaerő bevándorlását az országba. 1994-et követően azonban Svájc többé-kevésbé szabaddá tette a munkaerő beáramlását az Európai Gazdasági Térség országai-ból, és korlátozta a harmadik országbeli, szakképzet-

¹ Program for International Student Assessment = Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Program.

len munkaerő bevándorlását. Ennek hatását a bevándorlók elsőgenerációs gyermekeinek (a PISA-felmérések alapján) iskolai teljesítményén keresztül vizsgálták. Az elsőgenerációs tanulók 2000. évi teszt-eredményeit vetették össze az új politika életbe lépése után bevándoroltak gyermekeinek 2009. évi teszt-eredményeivel. A két csoport értékelése között 40 pontos a javulás, ami 75%-ban a kedvezőbb szülői háttér és jobb iskolázottság eredménye.

A két PISA-felmérés összehasonlítása a vizsgált csoportok szempontjából azért is releváns, mert a született svájci tanulók teszt-eredményei a két időpont között alig változtak. Ezen túlmenően a megváltozott bevándorlási politika, illetve a bevándoroltak eredményesebb integrálódását eredményező intézkedések hatásának különválasztása érdekében összehasonlították az elsőgenerációsok, illetve a bevándorolt szülőktől származó, de már Svájcban született, második generációs diákok PISA-eredményeinek időbeli változását. Azt találták, hogy a bevándorlási törvény megváltoztatásának hatása (a PISA-felmérés negyvenpontos javulása) mellett szinte eltölpül az integrációs intézkedések hatása (tizenhárom pontos javulás) a másodgenerációs diákoknál. Az ún. Blinder–Oaxaca felbontási eljárással kimutatható, hogy a javulás 55%-a közvetlenül a tanuló és családja kedvezőbb társadalmi-gazdasági hátterének, 20%-a pedig a bevándorlási politika változásával összefüggő, jobb iskolázottsági összetételnek köszönhető.

Összefoglalva és a tízéves svájci tapasztalatokat alapul véve nagy valószínűséggel megállapítható, hogy az OECD országokban a bevándorlási politika és a törvények változása legalább olyan mértékben hozzájárulnak a bevándorolt szülők gyermekeinek jobb iskolai teljesítményében, mint a fogadó országok iskolai rendszerébe történő integrálódásukat elősegítő intézkedések.

TÁRGYSZAVAK: bevándorlás, PISA-felmérés, Blinder–Oaxaca felbontás, természetes kísérlet, bevándorlási politika, Svájc

RÓZSA GÁBOR

21/2016

Az iskolázottsági dimenzió figyelembe vétele az európai munkaerő kor és nem szerinti, 2053-ig történő előreszámításánál

Ridhi Kashyap: Adding the education dimension: Projecting Europe's labour force up to 2053 by age, sex and educational attainment

Demographic trends, research and resources, 2015. június 22. (internetes közlés)

URL: <https://demotrends.wordpress.com/2015/06/22/adding-the-education-dimension-projecting-europes-labour-force-up-to-2053-by-age-sex-and-educational-attainment/>

Ez a rövid közlemény Elke Loichinger bécsi kutató tanulmányára reflektál, kiegészítve azt, és megállapítja, hogy amennyiben a jelenlegi népesedési és foglalkoztatottsági trendek fennmaradnak Európában, úgy a gazdaságilag aktív népesség aránya csökken, veszélyeztetve a szociális jóléti rendszerek és a gazdasági növekedés fenntarthatóságát. Ugyanakkor a munkaerő abszolút nagysága csak egy a meghatározó tényezők közül, ugyanis egyre inkább elfogadott az a nézet, hogy egy kisebb, de termelékenyebb munkaerőpiac mérsékelheti a népesség öregedésének egyes gazdasági hatásait.

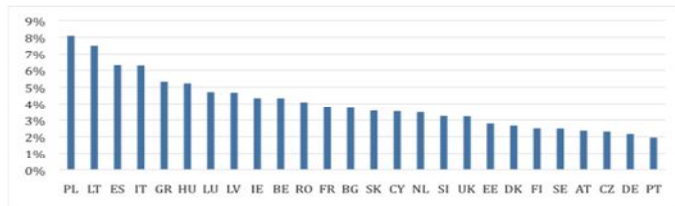
A szerző egy korábbi írásában ismertette az európai munkaerő alakulására vonatkozó, kor, nem és iskolai végzettség szerinti előreszámításait. Az iskolai végzettség figyelembe vétele pozitív irányban változtatja meg a hosszú távú előreszámítások eredményét, továbbá segít annak kimutatásában, hogy milyen módon és mértékben változik majd Európa humántőkájének struktúrája. Az oktatás bővülésével a különböző születési évszámok iskolai végzettségi szintjei jelentős különbségeket mutathatnak, ami az előreszámításoknál elsikkadhat, ha ezt a dimenziót nem veszik figyelembe.

A szerző előreszámításai 26 EU-országra terjedtek ki, és az iskolázottsági szint szempontjából két kategóriát különböztetett meg: a felsőfokú végzettséggel rendelkező, illetve az annál alacsonyabb végzettségű népességet. Mindegyik országra külön-külön elvégezte a népességre és a munkaerő arányára vonatkozó előrebecslést (2053-ig), majd ezeket kombinálva megkapta az egyes országok előre számított munkaerő-nagyságát.

Az EU egészét tekintve és a jelenlegi oktatási expanziós trendek folytatódását feltételezve a felsőfokú iskolai végzettséget szerző felnőtt népesség aránya 2010 és 2050 között várhatóan 20%-ról 36%-ra növekszik. Természetesen vannak és lesznek jelentős különbségek a tagországok között, de a felsőfokú végzettséget szerző népesség aránya minden országban növekedni fog. Előreláthatólag ugyancsak folytatódik a fiatal nők férfiakhoz viszonyított magasabb iskolázottságának tendenciája is. Mivel a felsőfokú végzettségűek nagyobb arányban szerepelnek a munkaerő-

piacon, az iskolázottság figyelembe vételével a 2053-ra előreszámított európai munkaerő 4,1%-kal lesz nagyobb, mint az a nélkül számított. Ez a hatás az egyes országokban 2–8% között van, a legalacsonyabb Portugáliában, a legmagasabb pedig Lengyelországban.

1. ábra: Az iskolai végzettséggel és a nélkül számított munkaerő nagyságának különbsége 2053-ban az EU 26 országában (a szerző saját számítása a változatlan szcenárió alapján)

Ugyanakkor az ilyen kiigazításokkal együtt is, hacsak a nők és az 55 éves és idősebb korosztály foglalkoztatottsága nem nő, a munkaerő nagysága a 26 ország közül 16-ban várhatóan csökkenni fog 2008 és 2053 között.

A 26 ország mindegyikében és – az idősebb dolgozókat is beleértve – minden korcsoportban jelentősen emelkedni fog a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Például, míg 2008-ban az 55 és 64 év közötti gazdaságilag aktív népesség negyedének volt ilyen végzettsége, ez az arány 2033-ig egyharmadra fog emelkedni, 2053-ban pedig több mint 45% lesz. Ez a magasabbban kvalifikált, következőképpen termelékenyebb munkaerő fogja enyhíteni a munkaerő számszerű csökkenésének kedvezőtlen hatásait.

TÁRGYSZAVAK: munkaerő, előreszámítás, kor és nem szerinti megoszlás, iskolai végzettség, nemzetközi összehasonlítás, Európai Unió

RÓZSA GÁBOR

22/2016

Barátok és testvérek hatása öt-hat éves gyermekek fizikai aktivitására és képernyő-használati szokásaira: szülőkkel készített interjúk kvalitatív elemzése

Mark J. Edwards – Russ Jago – Simon J. Sebire – Joanna May Kesten – Laura Pool – Janice L. Thompson: The influence of friends and siblings on the physical activity and screen viewing behaviours of children aged 5–6 years: a qualitative analysis of parent interviews *BMJ Open*, 2015. 5. sz. 1–8. p.

URL: <http://bmjopen.bmj.com/content/5/5/e006593.full>
DOI:10.1136/bmjopen-2014-006593

Régóta ismert, hogy a rendszeres testmozgás csökkenti a túlsúly és az elhízás kockázatát, javítja a szív és

az érrendszer állapotát, oldja a szorongást és enyhíti a depresszió tüneteit, továbbá javítja a gyermekek iskolai teljesítményét. A mozgásszegény életmód viszont bizonyítottan egészségkárosító hatású, amely többek között jelentősen növeli az elhízás veszélyét, és negatív irányban befolyásolja a mentális egészséget. Mind a felnőttek, mind a gyermekek körében a mozgásszegény életmód legjellemzőbb megjelenési formája a képernyőhasználat (televízió, tablet, laptop, okostelefon stb.). Az Amerikai Gyermekek Szövetségének (American Academy of Pediatrics) ajánlása szerint a gyermekek számára ideális képernyőhasználati idő naponta maximum egy-két óra.

Friss kutatási eredmények azt mutatják, hogy a gyermekek fizikai aktivitására jelentős hatással vannak a baráti kapcsolatok. Néhány kutatás kimutatta, hogy minél erősebbek e baráti kötelékek, annál valószínűbb a pozitív hatása a gyermekek fizikai aktivitására. Lányok körében ez a hatás jelentősebb, mint a fiúk esetében. Azok a fiúgyermekek, akiknek nincs testvérük, több időt töltenek tévénézéssel (153 perc/nap), mint azok, akiknek van (129 perc/nap). Ugyanez a lánygyermekek esetében 135 perc/nap, illetve 127 perc/nap.

A jelen tanulmány elsősorban azt vizsgálja, hogy a szülők miként látják gyermekük fizikai aktivitását és képernyő-használati szokásait befolyásoló tényezőket, s ezen belül a barátok és testvérek gyermekre gyakorolt hatását. Egy kérdőíves vizsgálat alapján a mintába került és a résztvételt vállaló szülőknek a telefonos interjú során a következő kérdésekre válaszoltak: a gyermek fizikai aktivitásával és képernyő-használati szokásaival kapcsolatos általános benyomás; az ezekhez kapcsolódó szülői aggodalmak; az ezeket befolyásoló tényezők; illetve a gyermek hol, mikor és kivel szokta az említett tevékenységeket végezni. Az adatok azt tükrözik, ahogyan a szülők a kérdést látják, nem pedig azt, ahogyan valójában történtek az események.

A szülők többsége úgy látja, hogy a testvérek és barátok hatással vannak a gyermek fizikai aktivitására és képernyő-használati szokásaira. A tanulmány rámutat, hogy a rendszeres testmozgás választásakor (leggyakrabban fizetett különórák) az „iskolai” barátok hatása jelentősebb, mint a „környékbeli” vagy „más” barátoké. A kutatás eredményei szerint a barátok hangsúlyozottan a gyermek vágyait befolyásolják, míg a testvérek – a tevékenység otthoni természetének köszönhetően – magára a tevékenységre hatnak közvetlenül.

A tanulmány kitér a vizsgálat erősségeire és gyengeségeire is. A kutatás fő érdeme, hogy új információkkal szolgál egy viszonylag keveset tanulmányozott területről. Ugyancsak javára írható, hogy a célnak megfelelően választotta ki a résztvevőket egy nagy mintából, és ezzel biztosítani lehetett a vizsgálat szempontjából különböző magatartású csoportok adatainak megszerzését. Az alacsony válaszadási arány ellenére elegendő volt az információ a vizsgálat kvalitatív megállapításaihoz, mivel a gyerekek idejük jelentős részét az iskolában töltik, szüleik pedig ott sem megfigyelni, sem igazán befolyásolni nem tudják tevékenységüket. További értékes információkhoz lehetne jutni a gyerekek és tanáraik véleményének megkérdezésével.

A kutatásban résztvevő öt-hat éves gyermekek szülei úgy ítélik meg, hogy a barátok és a testvérek fontos szerepet játszanak a gyermek fizikai aktivitásának formálódásában, mind a tevékenység kiválasztásában, mind pedig az abban való kitartásban. A gyermek képernyő-használati idejének csökkenésére irányuló igyekezet tehát sokkal sikeresebb, ha a szülők a testvérek és a barátok szerepét is szem előtt tartva cselekednének.

TÁRGYSZAVAK: gyermek, egészségi állapot, fizikai aktivitás, képernyőhasználat, kvalitatív kutatás

SZULY RITA

Társadalom

23/2016

Kutatási összefoglaló a referencia-költségvetések közös módszertanának fejlesztéséről Európában (avagy fogyasztói kosár alapú szegénységmérés az Európai Unióban)

Tim Goedemé – Bérénice Storms – Tess Penne – Karel Van den Bosch (szerk.): The development of a methodology for comparable reference budgets in Europe. Final report of the pilot project. Pilot project for the development of a common methodology on reference budgets in Europe (contract no. VC/2013/0554)

Brussels, European Commission, 2015. október. 339 p.
URL: http://bookshop.europa.eu/is-bin/INTERSHOP.enfinity/WFS/EU-Bookshop-Site/en_GB/-/EUR/ViewPublication-Start?PublicationKey=KE0215994

DOI: 10.2767/096631

Az Európai Bizottság finanszírozásával az Antwerpeni Egyetem kutatói jelentős kutatási program összefoglalóját tették közzé 2015 októberében. A kutatás célja egy olyan egységes módszertan kialakítása volt, amely a megélhetés költségét egy konszenzuson alapuló, beárazott fogyasztói kosár alapján határozza meg az Európai Unió országaiban. A program eredményeképpen kiszámították 26 tagállam élelmiszerkosarának referenciaárait, valamint néhány tagállam egészségügyi-egészségvédelmi, személyes higiéniai és lakhatási kiadásokra vonatkozó kosarát. Az árazott kosarakat négy hipotetikus háztartástípusra készítették el: aktív korú egyedülálló férfire (illetve nőre), két gyermeket egyedül nevelő szülő, valamint két gyermeket nevelő házaspárra, mindegyikük az adott ország fővárosában, jó egészségi állapotban él.

Az új módszertannal a kutatók célja, hogy az jelentős hozzáadott értékkel rendelkezzen a már használatos társadalmi mutatószámokhoz képest, illetve hogy alkalmas legyen arra, hogy az európai országok társadalmi helyzetéről összehasonlítható képet adjon.

A kutatás első fázisában nemzeti szakértőket jelöltek ki, akik hálózatba szerveződve kutatócsoportokat alakítottak, hozzájárulva az egységes árazott fogyasztói kosarak módszertani kialakításához. Magyarországot Szivós Péter, Simonovits Bori és Bernát Anikó, a TÁRKI munkatársai képviselte. Egyes tagállamokban a kutatók azt tapasztalták, hogy a korábbi hazai számítások jelentős eltérést mutatnak az új módszertan alapján tapasztalt eredményektől; az Egyesült Királyság és Írország kilépett a kutatási programból.

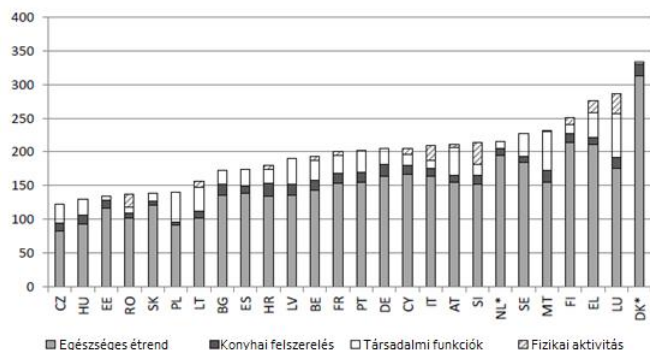
A kutatás elméleti kereteinek és a fogyasztói kosarak tartalmának konszenzusos kialakításához a fókuszcsoport módszerét hívták segítségül. Összesen 75 fókuszcsoportos vizsgálatot bonyolítottak le az Európai Unió 25 tagállamában. A 8–10 fős csoportokba olyan személyeket választottak, akik az adott ország fővárosában élnek, 30 és 50 év közöttiek és háztartásukban minden személy egészséges. Továbbá figyelmet fordítottak a csoportok társadalmi-gazdasági, nemi és családtípus szerinti változatosságára.

A kutatás célja olyan pénzüsszeg meghatározása, amely a társadalomban való méltányos részvételhez elengedhetetlenül szükséges. A társadalmi részvétel alatt a kutatók az emberek azon képességét értették, hogy azok különböző társadalmi szerepekben helyt tudjanak állni.

A társadalmi részvétel képességek, illetve a megélhetéshez szükséges javak és szolgáltatások köréből a kutatók kiemelték az élelmiszerfogyasztás, az egészségmegőrzés, a személyes higiénia és a lakha-

tás költségeinek jelentőségét. A standardizált fogyasztói kosarak erre a négy témakörre készültek el.

Az **élelmiszerkosár** meghatározásánál a – nemzeti sajátosságokat is figyelembe vevő – étrendi ajánlásokból indultak ki. (Ide értve a minimálisan szükséges konyhai eszközök és az étkezés társadalmi funkcióinak költségét, illetve némely ország esetében, ahol a fizikai aktivitás az egészséges étrendi ajánlás része, ott ennek költségét is.) Az étrendi ajánlások alapján táplálkozástudományi szakértők bevonásával olyan élelmiszerlistát készítettek, amely az egészséges étrendhez szükséges.¹ Szakértők segítségével készült egy kalkuláció arra vonatkozóan is, hogy az élelmiszerek otthoni elkészítéséhez, elfogyasztásához, tárolásához és megfelelő tárolásához milyen konyhai felszerelések szükségesek, és azokat mennyiért lehet beszerezni az adott piacon. Az így kialakult élelmiszerkosarak beárázása a piac felmérése alapján történt, amelyet a nemzeti kutatócsoportok bonyolítottak le, egységes iránymutatások alapján. Természetesen az így kialakult árazott élelmiszerkosár, vagyis az egészséges étrendhez szükséges pénzmennyiség országonként eltérő. A kutatók figyelemre méltónak ítélték, hogy azok mégsem mutatnak akkora szóródást, mint az ekvivalens mediánjövedelmek.

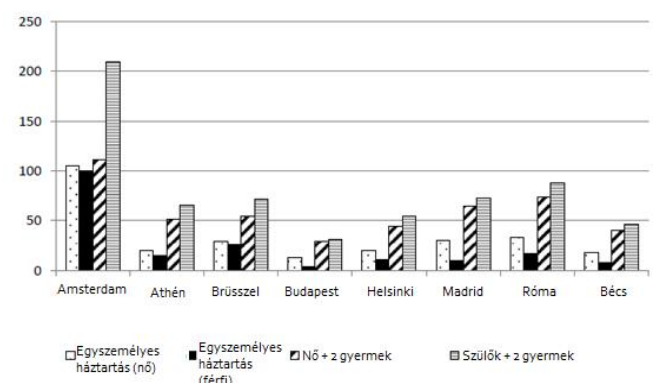
*Megjegyzés: DK és NL eredményei nem összehasonlíthatók. Az eredményei a fővárosi viszonyokat tükrözik!

1. ábra: Egyszemélyes női háztartás teljes árazott élelmiszerkosara, EUR/hó, 2015

Az **egészségügyi kosár** kialakításánál a kutatók néhány feltételezéssel éltek. Elsősorban, hogy a hipotetikus háztartások jó egészségi állapotnak örvendnek, különösebb egészségi problémájuk nincs. Ez természetesen nem általánosítható az európai háztartásokra, amiből kifolyólag ez a kosár – különösen a szegény háztartások körében – alulbecsült. Mivel azonban a rossz egészségi állapotból adódó kiadásokat nagyon körülményes megbecsülni (eltérő az állapot súlyossá-

¹ Az élelmiszer kosarak tehát – ellentétben az egészségügyi, személyes higiéniai és lakhatási kosarakkal – eltérő tartalmúak országonként.

ga, a fogyatékoság mértéke, tartóssága, a szükséges kezelések és a komplikációk), ezért a kutatók azt a döntést hozták, hogy az kosár kialakításakor azt veszik figyelembe, hogy mennyibe kerül az egészség megőrzése az egészséges emberek számára. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a kiszámított egészségkosarak nem érvényesek a fogyatékkal élőkre és a (krónikus) betegekre. A kutatók jövőbetekintő elgondolása, hogy speciális egészségügyi kosarakat alakítsanak ki betegségtípusokra, amellyel azt célozzák, hogy Európa-szerte feltérképezhetővé váljon a társadalombiztosítás, mint védőháló hatékonysága, vagyis, hogy a társadalombiztosítás milyen mértékben fedezi betegségtípusonként a gyógyítkezés költségét. Második előfeltételezés, hogy a kosár csak a közvetlen egészségügyi ellátás költségeit vizsgálja, a járulékos költségeit nem (közlekedés, információszerezés költsége). Az egészségügyi kosárhoz tehát a következő kiadások kapcsolódnak: hétköznapi megbetegedések kezelése (például fejfájás, gyomorrontás, torokgyulladás), sérülések (munkahelyi, sport), megelőzés (védőoltások, szűrővizsgálatok, fogászati kezelés stb.), fogamzásgátlás és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés. A kezelés költségébe beleértendő az orvosi vizitdíj, a gyógyszer- és gyógyhatású készítmények ára. A kosár kialakítása után előre lefektetett szabályok szerint megtörtént a termékek/szolgáltatások árazása. Az alábbi ábra nyolc európai főváros árazott egészségkosarát mutatja.

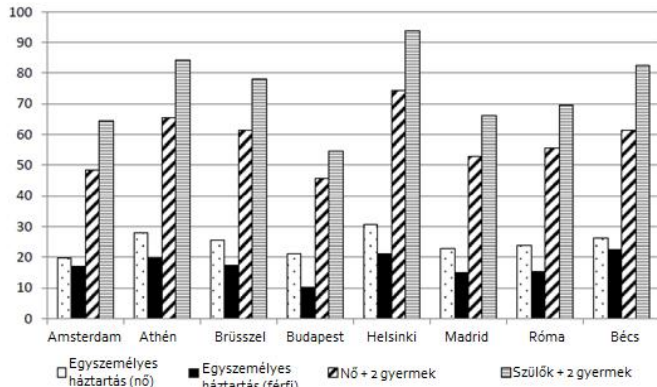
Megjegyzés: Budapest esetében az alkalmazott átváltási árfolyam 310,9 HUF.

2. ábra: Az egészségügyi kosár: kiadások különböző háztartástípusokban, EUR/hó

Az eredmények azt mutatják, hogy az egészségügyi kosár legalacsonyabb értékével a budapesti háztartások rendelkeznek. Itt az egészségmegőrzéshez havi 4 € szükséges egy egyedülálló férfinak, 13,3 € egy egyedülálló nőnek, 28,6 € a két gyermeket egyedül nevelő nőknek és 31 € a két felnőtt két gyermek típusú háztartásoknak. A másik véglet az ábrán is jól láthatóan Amsterdam, ahol az egészségmegőrzés sokkal

többe kerül, 100,6 € egy egyedülálló férfinak és 210,1 € a két felnőtt két gyermek típusú háztartásoknak.

A társadalmi elvárásoknak való megfelelés része a rendszeres tisztálkodás, az ápoltság, az arc- és szájhygiéna, és a férfiaknál az arcszőrzet ápoltsága. A **személyes higiénia kosarába** tehát azon kiadások kerültek, amelyek a kéz-, száj-, test-, és nők esetén az intim higiéniahoz, az ápoltság hajhoz, valamint férfiak esetén az ápoltság arcszőrzet fenntartásához, valamint az általános fürdőszobai felszereltséghez (toalettpapír, fürdőszobabútor, kozmetikumok stb.) kapcsolódnak.

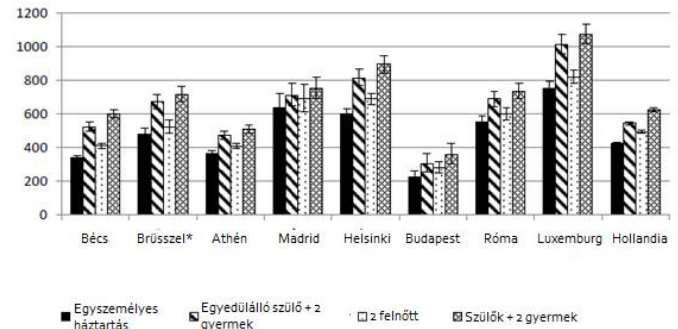
Megjegyzés: Budapest esetében az alkalmazott átváltási árfolyam 310,9 HUF.

3. ábra: A személyes higiénia kosara: kiadások különböző háztartástípusokban, EUR/hó

A termékek/szolgáltatások beárazása után kialakult eredmények azt mutatják, hogy az egyedülálló férfiak higiéniai kosara legalacsonyabb Budapesten (havi 10 €), legmagasabb Bécsben (havi 22 €). Általánosságban elmondható, hogy egy gyermek személyes higiéniai kiadásai közelítenek egy felnőtt férfi kiadásaihoz. Mindkét gyermekes családtípus higiéniai kiadása Budapesten a legalacsonyabb és Helsinkiben a legmagasabb.

A **lakhatási kosár** kialakításánál a kutatók egy olyan feltételezéssel éltek, amit a felhasználónak feltétlenül ismernie kell. Mivel az önbevallásos lakhatási költségek alakulása nyomon követhető egy már rendelkezésre álló, reprezentatív adatfelvétel segítségével (EU-SILC), így a kutatók ezekből az adatokból indultak ki. Az EU-SILC azonban nem tartalmazza azt, hogy az adat melyik településről származik, ezért azon háztartásokat vették alapul, amelyek a főváros régiójából, sűrűn lakott térségből származnak (tehát nem feltétlenül fővárosi háztartásról van szó). Minimális komfortossági kritériumok megfogalmazása után ismeretessé vált a referencialakhatások becsült bér-

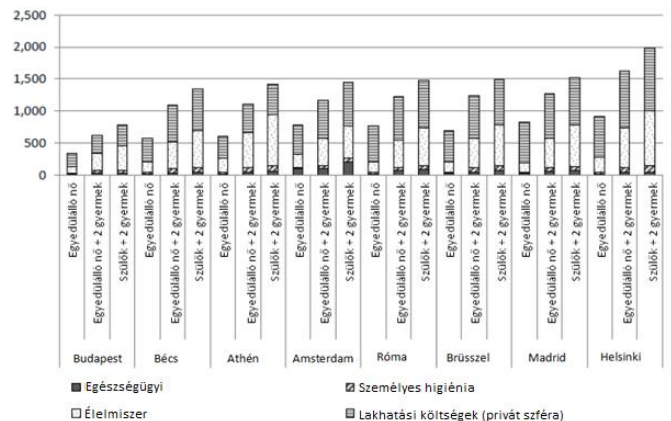
leti díja és egyéb lakhatási költsége.² A teljes lakhatási kosár a lakbér és az egyéb lakhatási költségek összegként került kiszámításra. Az egyéb lakhatási költségek között a rezsit, a hiteltörlesztést, ingatlanadót, biztosítást valamint a karbantartási költségeket vették figyelembe. Az alábbi ábra a teljes lakhatási kosár értékét mutatja, bérlők esetén a privát szférában.

Megjegyzés: A vizsgált térségek kiválasztásánál a régió és az urbanizáltság foka változókat vettük alapul. A régió változó nem volt elérhető a belga adatoknál, ezért „Brüsszel” esetén csak a sűrűn lakott térség szűrőfeltételre tudtunk támaszkodni. Hollandia esetén sem a régió, sem pedig az urbanizáltság foka változó nem volt elérhető. Az ábra a regressziós becslés eredményei alapján készült, melyen a 95%-os konfidencia intervallumot jelöltük.

4. ábra: Az albérlésben élők (privát szektor) teljes lakhatási kosara, EUR/hó, 2012

A négy kosár összegeként meghatározható a társadalomban való részvételhez szükséges minimális pénzösszeg, más szóval a megélhetés teljes költsége háztartástípusonként. E teljes megélhetési költséget az alábbi ábra foglalja össze.

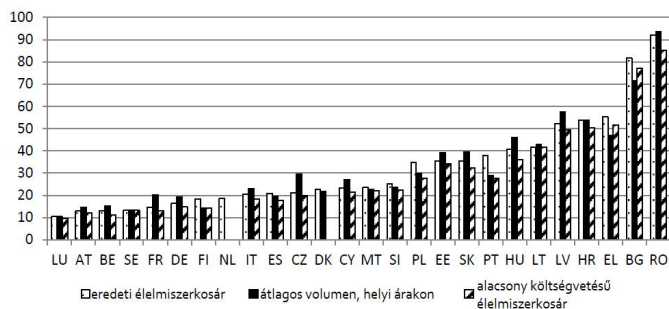

5. ábra: A négy kosár alapján számított teljes referencia-költségvetés (reference budgets) különböző háztartástípusokban, EUR/hó, 2015

² A lakbér és az egyéb lakhatási költségek háztartástípus szerinti becslése az EU-SILC adatait felhasználva történt kvantilis log-lineáris regressziós modell segítségével a 30. percentilre. A „hagyományos” regressziós modellektől eltérően a kvantilis regressziós modell keretében a paraméterbecsléseket az eloszlás egy-egy kvantilisére végzik, nem csupán egyszerűen az átlagra.

Az ábrán látható, hogy az országok összehasonlítására alkalmas teljes megélhetési költség Budapesten a legalacsonyabb minden háztartástípusra. Amszterdamban és Madridban a két gyermek két felnőtt típusú háztartásnak 1,8-szer annyi pénzre van szüksége a megélhetéshez, mint egy egyszemélyes háztartásnak, míg Athénban és Bécsben ez eléri a 2,3-szeres értéket. Ez a térségben megfigyelhető magas lakhatási költségekkel, és azok háztartáson belüli megosztásával magyarázható.

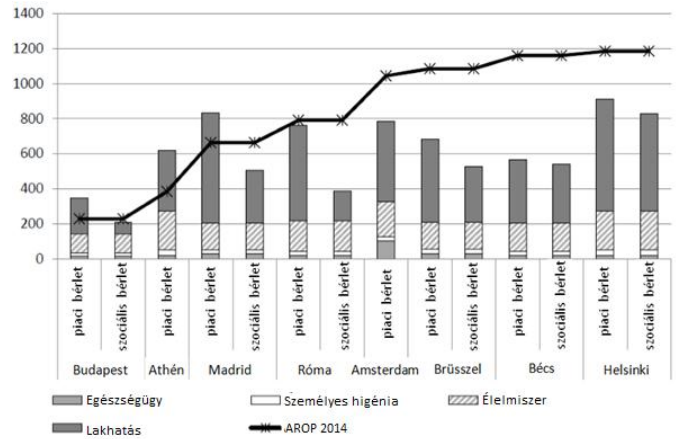
A kutatók érvelése szerint az új módszertan egyik főbb hozadéka, hogy a meglévő társadalmi, szegénységi mérőszámokat új megvilágításba helyezi. Az alábbi ábra egy egyedülálló nő esetében az árazott élelmiszerkosár arányát mutatja a jövedelmi szegénységi küszöb (at-risk of poverty threshold) százalékában kifejezve, vagyis hogy egy egyedülálló jövedelmi szegény nő jövedelmének hány százalékát költi az egészséges étrendre. Még ha az élelmiszerkosár értéke felülbecsült is egyes országokban, a tagállamok közötti nagyságrendbeli eltérések jól érzékelhetők.

Megjegyzés: Az árak a fővárosra vonatkoznak. A holland és a dán élelmiszerkosár számításának eltérő módszertana miatt az eredmények nem hasonlíthatók össze más kosarakkal. A kosarakat az Eurostat által publikált harmonizált fogyasztóiár-indexek alkalmazásával váltottuk át 2013-as árakra. A jövedelmi szegénységi küszöbök az Eurostat honlapjáról származnak, EU-SILC 2014.

6. ábra: Az élelmiszerkosár mértéke a jövedelmi szegénységi (AROP) küszöb százalékában kifejezve, egy egyedülálló nő esetén, EU-SILC 2014

Az alábbi ábra megmutatja, hogy a megélhetési kosár alapján milyen életkörülményekre számíthat egy egyedülálló nő, aki a szegénységi küszöb körüli jövedelemből él. Teljesen nyilvánvaló, hogy a szegénységi küszöb és a megélhetési költség sok esetben egészen más színvonalat képviselnek. Úgy tűnik, hogy Budapesten, Athénban és Madridban lakásbérlettel rendelkezők a szegénységi küszöbnek megfelelő jövedelemből nem engedhetik meg maguknak az egészséges étkezést, a tisztálkodást vagy az egészség megőrzését.

Megjegyzés: A kosarakat az Eurostat által publikált harmonizált fogyasztóiár-indexek alkalmazásával váltottuk át 2013-as árakra. A jövedelmi szegénységi küszöbök az Eurostat honlapjáról származnak, EU-SILC 2014.

7. ábra: a jövedelmi szegénységi (AROP) küszöb és a különböző kosarak viszonya egy egyedülálló nő esetében, EUR/hó, 2013

Az új mutató elsősorban arra használható, hogy a meglévő társadalmi mérőszámokat új kontextusba helyezze, hogy monitorozza a minimálbérek mértékét, illetve, hogy jobban megértsük a társadalmi problémákat, mint például a rossz élelmezési biztonságot.

A kutatási program eredményei előkészítő jellegűek. A kutatók javaslata nem a kutatás teljes körűvé tétele (minden háztartástípus, minden tagállam), hanem szükségesnek tartják a módszertan további vizsgálatát és fejlesztését elsősorban a robusztusság, az érvényesség és az átláthatóság szempontjából. Szükséges továbbá a beárazás folyamatának javítása és az emberi életciklus eltérő igényeinek további vizsgálata.

TÁRGYSZAVAK: referencia-költségvetés, megélhetés, szegénység, fogyasztói kosár, Európai Unió

BRUDER EMESE

24/2016

Hétköznapi élet Franciaországban 1974 óta. Az időmérleg-felvételek tanulságai

Cécile Brousse: La vie quotidienne en France depuis 1974. Les enseignements de l'enquête Emploi du temps

Économie et statistique, 2015. 478–479–480. sz. 79–117. p.

URL: http://www.insee.fr/fr/ffc/docs_ffc/ES478D.pdf

A hétköznapi életben előforduló tevékenységek időráfordításainak számszerűsítésére hivatott időmérleg-

felvételek sorában Franciaországban a Szalai Sándor¹ irányításával 1966–1967-ben végzett nemzetközi vizsgálatok keretében végrehajtott felmérés jelentette a kezdetet, ám mivel ez csak a nagyvárosokra szorítkozott, nem tekinthető reprezentatívnak. Az Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE) 1974 óta tizenkét évente, összesen négy alkalommal végzett adatfelvételt, a cikk ezek összefoglalását nyújtja. Az adatfelvételek során a megkérdezettek egy háztartási és egy egyéni kérdőív kitöltését követően összeállítanak egy naplót valamely véletlenszerűen kiválasztott napról, saját szavakkal ismertetik a végzett tevékenységeket, feltüntetve a kezdés és a befejezés időpontját. Ezt a szezonális ingadozások nyomán követése érdekében december-től augusztusig több „hullámban” is megismélik. Az első három felvétel során a minta kiválasztása azonos módon történt, míg a 2010. évi felméréskor a pedagógusok felülreprezentáltak voltak – 1974-ben viszont nem kerültek be a kétezzer főnél kisebb lélekszámú települések lakosai. Ugyanebben az évben a háztartásoknak csupán egyetlen, tizennyolc évesnél idősebb tagját kérdezték meg egy bizonyos nap folyamán végzett tevékenységeiről, míg 2010-ben a korhatárt tizenegy évre szállították le, s a megkérdezett ekkor egy vele egy fedél alatt élő illetővel töltött ki egy-egy naplót – ismét csak véletlenszerű kiválasztással az egyikük egy hétköznapról, a másik egy szombatról vagy vasárnapról nyilatkozott; mindehhez feltétel volt személyes jelenlétük. A tevékenységek nomenklatúrái az idők folyamán értelemeszerűen változtak.

Összességében 1974 és 2010 között a francia városiak teljes népességén belül a (fizetett és nem fizetett) munkával töltött idő heti tíz órával lett rövidebb, nemenként eltérő módon: a férfiaknál főleg a keresőtevékenységet érintve (a nyugdíjasok és a munkanélküliek számának emelkedése, a munkaidő rövidebbé válása következtében), a nőknél elsősorban a háztartási tevékenységek visszaszorulása miatt (a háztartásbeliek számának megcsappanása, a mun-

ka gépesítése miatt). A szabadidős tevékenységekre szánt idő kezdeti erőteljes bővülése apránként lelassult, a felszabaduló órákat egyszerűen a televíziózás töltötte ki, majd ezt a tevékenységet követték a videójátékok és a számítógépes foglalatosságok, mindhárom a hagyományos időtöltésnek tekinthető olvasás rovására nyert teret. Az időtöltések individualizálódtak, részben az új technológiák hatására, részben az egyedül élők számának növekedése miatt.

Az időmérleg-felvételek tanúságai szerint Franciaországban a tizennyolc éves és annál idősebb városiak száma az 1970. évi 26,5 millióról 2010-re 37,2 millió főre emelkedett, a teljes munkaidőben foglalkoztatott személyeké megállapodott tizenötmillió fő körül, míg a részmunkaidőben dolgozóké megháromszorozódott, az időszak végére elérve a 3,2 millió főt. A keresőtevékenységet ténylegesen végzőknél a munkaidő hossza egyre rövidebb lett, részben demográfiai, részben munkaerő-piaci okok miatt, de szerepet játszott benne az iskolázottsági szint emelkedése is, legfőképpen pedig az erre irányuló, jogszabályokban testet öltő politikai szándék. Mindezek révén Franciaország sajátos helyzetbe került: nemzetközi összehasonlítások szerint a heti munkaidő hossza Franciaországban meghaladja az Európai Unió tizenöt tagállamában mért átlagot (36,6 óra, szemben a 35,6 órával).

Ugyanebben az időszakban a háztartási munka időtartama kétharmaddal nőtt, 0,9 órától 1,5 órára, aránya az időmérlegben 1974 és 1998 között csaknem megkétszereződött (2,4%-ról 4,6%-ra emelkedett). Ezen belül a nők egyre kevesebb időt fordítanak a háztartáshoz kapcsoló tevékenységekre; heti két órával csökkent a varrásra, mosásra, vasalásra szánt idő. Miközben a francia nők a csaknem négy évtizeddel korábbi korszakhoz képest mosogatással heti három órával, főzéssel kettő órával töltenek kevesebbet, a férfiak ilyen jellegű időráfordítása enyhén nőtt (a mosogatógéppel felszerelt háztartások aránya 1974 és 2010 között 5%-ról 45%-ra szökött föl). A takarítással és a rendrakással kapcsolatos időmennyiség ezzel szemben alig változott. A szabadidő eltöltési módjainál szembeszökő a (családon belüli és azon kívüli) társas kapcsolatokkal töltött idő visszaszorulása (heti 1,9 óra 2010-ben – szemben az 1974-ben kimutatott 3,7 órával). A szabadidős tevékenységek mind-egyikénél kimutatható a két nem közötti részvételi arányok kiegyenlítődése felé mutató tendencia.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, fizetett munka, szabadidő, Franciaország

¹ Szalai Sándor (1912–1983) szociológus, a nemzetközi időmérleg-kutatások kezdeményezője és szervezője, amelyek megteremtették a vizsgálatok módszertani alapjait; a felmérések eredményeit több alkalommal publikálták: Alexander Szalai (szerk.): *The use of time*. Hague–Paris, Mouton, 1972. 868 p.; Szalai Sándor (szerk.): *Idő a mérlegen. 12 ország városi és városkörnyéki népességének napi tevékenységei a Nemzetközi Összehasonlító Időmérleg Kutatómunkálat tükrében*. Budapest, 1978, Gondolat. 547 p.; Andrew S. Harvey – Alexander Szalai – David H. Elliot – Philip J. Stone – Susan M. Clark: *Time Budget Research. An ISSC Workbook in Comparative Analysis*. New York, 1984, Campus Verlag Frankfurt. 260 p.

25/2016

A munkarend és a munka–magánélet egyensúlya Európában

Timo Anttila – Tomi Oinas – Mia Tammelin – Jouko Nätti: Working-Time regimes and work-life balance in Europe

European Sociological Review, 2015. július 29., 1–12. p.
URL: <http://esr.oxfordjournals.org/content/early/2015/07/29/esr.jcv070.abstract>
DOI: 10.1093/esr/jcv070

A magánélet és a munka minőségének elemzésében egyre nagyobb hangsúlyt kap mind a rugalmas munkavégzés, mind a munkavégzés időbeli és térbeli dimenzióját illető flexibilitás.

Míg az ipari társadalmakat a kevésbé rugalmas munkarend jellemezte (nyolc óra munka, ötnapos munkahét, szabad esték, kétnapos hétféle, stb.) addig a poszt-ipari társadalmakban ezt a rendszert fokozatosan felváltja a rugalmas munkavégzés.

Az új poszt-ipari korszakra jellemző a munkaidő kisebb mértékű szabályozottsága (változó a munkaórák száma, nő a munka intenzitása, a munkaidő és a szabadidő kevésbé élesen válik külön). Az új „munkaidő-mozaik” nagyobb önállóságot adhat a munkavállalóknak, azonban az új rendszer különböző kockázatokat is magában rejthet a munka és magánélet kapcsolatát illetően.

A szerzők egyik célja, hogy megvizsgálják, és felvázolják az európai országokra jellemző munkaidő mintázatokat a munkaidő és a munkavégzés rugalmasságának figyelembe vételével. Az országok jellemzőinek kialakításához huszonöt európai uniós ország adatait használták fel. Az elemzés a korábbi kutatásokhoz képest eltér abban, hogy a munkavégzés idejével kapcsolatban több szempontot is figyelembe vesz, míg a korábbiak csak egy-egy szempontot vizsgáltak.

A mindennapi élet során a fizetett munka jelentős hatással van az életkörülményekre, az időfelhasználásra, az egyén kapcsolati hálójára és identitására. A munka szervezésének változásait nagyban befolyásolják a külső körülmények (nemzetközi verseny, a folyamatos technikai változások, és a szolgáltatás-gazdaság növekedése). Mindezzel párhuzamosan a változások a háztartásokra is hatnak: a különböző szolgáltatások megkönnyíthetik a háztartások életét. A poszt-ipari társadalmakban a kétkeresős családok mellett a gyereket egyedül nevelők is megjelentek. Mindezen átalakulások

miatt a munka és a magánélet egyensúlyának kérdése napirendre került mind a nemzeti, mind az uniós politikában.

Az elemzés megkülönbözteti a munkavégzés idejére és helyére vonatkozó flexibilitást.

Az idővel kapcsolatos rugalmasság négy szempontot különböztet meg. A munkaórák hosszát, a munkavégzés idejét; hogy konkrétan mikor végzik a munkát; a munkatempót, és végül az autonómiát, azaz, hogy milyen mértékben oszthatja be az idejét a munkavállaló. A különböző időbeli aspektusok azért lényegesek, mert különbözőképpen hathatnak az egyén komfortérzetére.

Számos korábbi kutatás kimutatta, hogy a túlórák, továbbá az esti-, éjszakai műszak, valamint a hétféle munkavégzés is negatívan hat a munkavállalók jóllétére, egészségére, csakúgy, mint a stresszes munkarend, a feszített munkatempó. Ezzel szemben az atipikus foglalkoztatás elemei, mint a rugalmas munkaidő vagy a távmunka, növelheti az egyének komfortérzetét, továbbá javíthatja a munkavállaló magán- és családi életének egyensúlyát is.

Az elemzéshez az *Európai Munkakörülmények Felmérése (European Working Conditions Survey)* negyedik hullámából származó adatait használták, amely huszonöt országra vonatkozóan tartalmaz információkat. A független változók között az öt flexibilitási dimenzió szerepelt: a munkaórák hossza, a munkavégzés ideje, a munkatempó, a munkaidő önálló beosztása, valamint a munkavégzés helyének megválasztásának rugalmassága. Függő változónak a munka–magánélet egyensúlyát használták, vagyis hogy érzik a munkavállalók, mennyire tudják összeilleszteni a munkájukat a családi élettel és egyéb szociális kötelezettségeikkel.

A klaszterelemzés eredményeképp öt csoportot alakítottak ki: Közép-Európát, két keleti régiót, egy északit, valamint egy Nagy-Britanniát és néhány déli országot magába foglaló klasztert.¹ Az eredmények alapján a legnagyobb eltérés a munkaidő önálló beosztásával és a munkavégzés helyével kapcsolatban mutatkozott meg, azonban a csoportok közötti eltérés szignifikánsnak mondható a többi dimenzió esetében is. A munkaidő szabad beosztása és a munka-

¹ Közép-európai (Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Luxemburg), egyik keleti (Csehország, Észtország, Görögország, Magyarország, Szlovénia), északi (Dánia, Finnország, Hollandia, Svédország), Nagy-Britannia és déli országok (Írország, Olaszország, Spanyolország, Nagy-Britannia,) másik keleti (Lettország, Litvánia, Lengyelország, Portugália, Szlovákia).

végzés helyének rugalmassága az északi országokban a legnagyobb, és az első kelet-európai csoportban a legalacsonyabb, ugyanígy a heti munkaóraszám is az utóbbiaknál a legkedvezőtlenebb, míg északon a legalacsonyabb. A munkavégzés helyének flexibilitása szempontjából a Nagy-Britanniát és a déli országokat magában foglaló csoport a legrosszabb.

Az eredmények azt mutatják, hogy Észak-Európában és a brit-déli csoportban a munkavállalók kétszer olyan elégedettek, mint a kelet-európai munkavállalók, tehát minél nagyobb autonómiával rendelkezik a munkavállaló a munkaidejét illetően, annál inkább érzi úgy, hogy a munkáját és a családi életét össze tudja hangolni.

Az elemzés célja az volt, hogy flexibilitási dimenziók mentén csoportokra ossza az európai országokat, majd összehasonlítsa, hogy a különböző klaszterek mennyiben térnek el a munkavállalók magánélet és munkahely közötti egyensúlyteremtésének lehetőségei szerint. A fentiekre a legnagyobb hatást a munkavégzés ideje (mely napszakban van) és hossza gyakorolja.

Összességében tehát az elemzés rámutat arra, hogy a munkavégzés idejével kapcsolatos dimenziók eltérő hatást gyakorolnak a munka és a magánélet közötti egyensúlyra. A tanulmány kijelöl további kutatási irányvonalakat, mivel a munkavállaló alapú elemzések új kiegészítő információkkal szolgálhatnak a korábbi eredményekhez.

TÁRGYSZAVAK: munkarend, munkaidő, szabadidő, munkavállaló, survey statisztika, Európa

JAMALIA NATALIE

26/2016

A munkahelyi motívumok fontossága a munkahelyi-családi ügyek megértésében az idősebb dolgozók esetében

Gregory R. Thrasher – Keith Zabel – Kevin Wynne – Boris B. Baltes: The importance of workplace motives in understanding work–family issues for older workers

Work, Aging and Retirement, 2015. október 3., 1–11. p.

URL: <http://workar.oxfordjournals.org/content/early/2015/10/02/workar.wav021.full-text.pdf>

DOI: 10.1093/workar/wav021

A munkahelyi és családi igények közötti egyensúly megteremtése fontos kihívás sok dolgozó számára. Ez a tanulmány áttekinti azokat a munkahelyi és

családi ügyeket, amelyek a világ fejlettebb régióiban (például Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban) összefüggenek a dolgozó népesség öregedésével. Az amerikai Bureau of Labor Statistics 2014-es adatai szerint az 55 évnél idősebb munkaerő aránya jelenleg 20,9% feletti (1992-ben 11,8% volt), és 2022-ig 25,6%-ra fog emelkedni az előrejelzések szerint.

Mivel a dolgozó népesség átlagéletkora tovább emelkedik, egyre fontosabbá válik a szervezetek számára, hogy megismerjék azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak az egészséges és hatékony munkavégzés kialakításához az idősebb korosztály esetében. A munkaerő öregedése miatt különösen fontos annak megértése, hogy ez a folyamat az életpálya különböző szakaszaiban milyen módon és mértékben befolyásolja a munkavégzés és a családi kapcsolatok egyensúlyának megtalálását, illetve a munkáltatók igyekezetét és lehetséges intézkedéseit az idősebb munkavállalók érdekében.

Az egyik fontos tényező a kapcsolat a változó motívációk, valamint a munkán belüli és kívüli életükben betöltött szerepek között. A cikk a munka–család konfliktus tanulmányozásával keres választ az idősebb dolgozók vezető munkamotívációinak alakulására. Először áttekintést ad az erre vonatkozó szakirodalom jelenlegi helyzetéről. Másodsor olyan elméleteket (társadalmi-érzelmi szelekciós elmélet; válogatás, optimalizálás és kompenzáció; érzelemszabályozás) ismertetnek a szerzők, amelyek segítenek elmagyarázni az életre, munkára, társadalomra ható vágyak összefüggését a munkahelyi és a családi szerepek fontosságával a későbbi életszakaszokban. Végül a cikk megvizsgálja, hogy az idősebb dolgozók munka–család konfliktusaira és munkahelyi motívumaira vonatkozó empirikus vizsgálatok eredményeinek milyen gyakorlati hatása van a munkaadókra, akik egészséges munkahelyi környezetet kívánnak teremteni idősebb alkalmazottaik számára.

Melyek a jövőbeli fejlesztendő területek?

- *A korra vonatkozó felfogás különbözősége.* Habár a legtöbb munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatás úgy értelmezi a kort, mint kronológiai szakasz vagy életciklus, de más megközelítések is léteznek, mint például szervezeti, teljesítmény-alapú, és pszichoszociális kor. A szervezeti kort tipikusan a munkaidő, a hivatali idő, a karrier állapota, vagy a szervezeten belül az életkorhoz kapcsolódó normák segítségével határozzák meg. A teljesítmény alapú kor azt jelenti, hogy milyen az egyén teljesítménye az élettartama alatt, és jel-

legzetesen úgy mérik, hogy felhasználják a kognitív képesség, az egészségi indikátorok vagy a munkateljesítmény eredményeit. A pszichoszociális kor arra utal, hogy milyen idősnek, viselkedésűnek vagy érzésvilágúnak tartja magát az illető. Legnagyobb részben az öregedéssel és a munka–család konfliktussal kapcsolatos kutatás ezeket az egyéb definíciókat elveti, még akkor is, ha ezek fontos következtetések lehetnek arra, hogy elmagyarázzák az egyénileg megtapasztalt konfliktusok összességét. Az elemzés vizsgálja az egyén helyének fontosságát a munkában a családhoz viszonyítva, tipologizálja azokat a szervezeti beavatkozásokat, amelyek megfelelőek lehetnek a konfliktusok csökkentésében. A munkaidő és a szervezeti idő esetében pontos és alapjában különböző meghatározások felhasználásával megkönnyítik azt, hogy megértsük a hivatali idő és a munka–család konfliktus közötti kapcsolatot.

- *Nemzeti sajátosságok és munkahelyi motívumok.* További kutatásoknak kellene vizsgálni, hogy a nemzeti kulturális hatások hogyan hatnak a munkahelyi motivációra és a munka-család konfliktusra. Az egyre növekedő globalizáció miatt ez egy fontos terület a jövőbeni kutatások számára. Például azért, mert a kollektivisták értéke az önzetlenség, és a csoport szükségleteinek előbbre helyezése az egyéni helyett. Ez biztosítja azt, hogy a társadalmi motívumok és az, hogy másokkal jól kijöjjenek, a legfontosabb alkotóelemek lehetnek a munka világában, az élettartamon keresztül.
- *Nyugdíjkorhatár és munkahelyi motívumok.* A nyugdíjba vonulás alsó korhatára országonként különbözik, például a legalacsonyabb, 58 év Indiában, és a legmagasabb, 65 év Ausztráliában. Egyes országokban van kötelező nyugdíjazási kor, míg másokban ilyen nincs. Az azonos korú munkavállalók tehát eltérően élik meg alkalmazotti pályájuk egyes szakaszait is attól függően, hogy melyik országban dolgoznak. Az nagyon valószínű, hogy az életkor és a munkahelyi motívumok közötti összefüggéseket árnyalni lehet a nyugdíjazás idejével. Ezek a különbségek befolyásolhatják az egyén motivációját a munkára (például kompenzációk), mint ahogy az életpályán hátralévő idő érzékelését (például jövőbeli kilátások) is.
- *Életkor és a munkahely–család közötti kölcsönhatás.* Újabb kutatásoknak kellene vizsgálnia az öregedés viszonylatában a munkahely és a család közötti területet. Ez a cikk arra fókuszál, hogy az élet-

kor és a munkahelyi motívumok hogyan viszonyulnak a munkahely és a család közötti kapcsolódás negatív oldalához, annak ellenére, hogy néhány empirikus kutatás arra következtetett, hogy pozitív aspektusai is vannak.

A munka és család közötti konfliktusok természetének, előzményeinek, okainak és következményeinek megértésén túl tovább kell kutatni, hogy ezek az előzmények és következmények hogyan és mennyire befolyásolják az idősebb dolgozókat.

TÁRGYSZAVAK: szociálgerontológia, életkor, munkahely, család, nyugdíjba vonulás, munka–család konfliktus, társadalomtudományi kutatás, Nyugat-Európa, Amerikai Egyesült Államok

TÓTH JÁNOS MÁRK

27/2016

Nemi szerepek és a nem fizetett gondozási munka értéke: az első kínai nagymintás időmérleg-felvétel eredményei

Xiao-yuan-dong – Xinli An: Gender patterns and value of unpaid care work: findings from China's first large-scale time-use survey

The Review of Income and Wealth, 2015. 3. sz. 540–560. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/roiw.12119/abstract>

DOI: [10.1111/roiw.12119](https://doi.org/10.1111/roiw.12119)

Világszerte a nők viselik a háztartásokban végzett, nem fizetett munka fő terheit. A családtagok otthoni gondozása elengedhetetlen a lét és a jóllét fenntartásához. A tanulmány szerzői (a Winnipeg-i Egyetem és a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal munkatársa) a 2008. évi kínai időmérleg-felvétel adatai alapján vizsgálják a fizetett munkára, a nem fizetett gondozási munkára és a nem kötött tevékenységekre fordított időtartamok viszonyát. A háromféle tevékenységtípus elemzését nehezítette, hogy a mintában a városi lakosok 2100 fős túlsúllyal szerepeltek, és mivel az összesen 16661 felkeresett háztartás 15 évesnél fiatalabb és 74 esztendősnél idősebb tagjairól nem is állt rendelkezésre információ, látszólag nem összefüggő lineáris regressziós modellt alkalmaztak a háromfajta tevékenység közötti viszony feltárására. Elemzésüket kiegészítették a nem fizetett gondozási munka monetárisan kifejezett értékére vonatkozó becsléssel. Ráadásul törekedtek rá, hogy kimutassák, milyen különbségek vannak a városi és a vidéki lakosok időfel-

használásában. Minthogy a nem fizetett munka a gazdasági növekedés eléréséhez és fenntartásához elengedhetetlen, szemügyre vették a bruttó hazai termékre gyakorolt hatását, a lehetséges output és input szerinti értékelések közül az utóbbit alkalmazva. Eljárásukban a használdozati költség alakulására, a megfelelő gazdasági ágazatokban észlelt átlagkeresetekre és a helyettesítési költségekre vonatkozó számításokra támaszkodtak, többek között megállapítva, hogy a 2008. évi kínai bruttó hazai terméket a nem fizetett otthoni gondozás általuk becsült egyenértéke 1,25 szorzóval növeli.

TÁRGYSZAVAK: nemek, egyenlőtlenség, időmérleg, nem fizetett munka, bruttó hazai termék, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

28/2016

A 2008. évi időmérleg-felvétel Kínában

2008 time-use survey in China (National Bureau of Statistics, China)

Workshop on time-use data analysis, 2015. október 11–15. 1–14. p.

URL: http://www.unescap.org/sites/default/files/Session02_TUS2008_China.pdf

Az első hivatalos időmérleg-felvételre Kínában 2008-ban került sor, amelyet 2005-ben egy próbafelvétel előzött meg. A vizsgálatot 2014 októberében Bangkokban egy időmérleg-felvételekről tartott regionális ENSZ-szemináriumon mutatták be, mint a nők helyzetének javítását szolgáló akcióprogram egyik információforrását. A felvétel összesen 37 142 fő megkérdezésével zajlott le, a vidéken élő 17 521 megkérdezett számát kétezerrel meghaladta a városiaké, a férfiak száma 18 215 fő volt, a nőké ötszázal több. Az előző napi tevékenységeket tízperces sávokban tartalmazó, valamint a hétfégi tevékenységekről készített két naplót interjúk egészítették ki, rögzítve a 15–74 esztendőss megkérdezettek nemét, korát, családi állapotát, nemzetiségét, iskolai végzettségét, foglalkozását, de a háztartásfő személyének tisztázásán kívül nem érintették a háztartásban élők számát. A felmérés tíz tartományra terjedt ki (köztük Pekingre is).¹ Az életmód feltérképezésén túl kimondott célként határozták meg a fizetett és a nem fizetett tevékenységek arányának tisztázását. A

¹ A tartományok összesített lélekszáma elérte az 571 millió főt, a legkisebb közülük Peking volt (24,9 millió fő), a legnépesebb Kuangtung (106,4 millió fő).

naplókban a főtevékenység mellett a párhuzamosakat („másodlagosakat”) is feltüntették, akárcsak a helyszínt, vagy a közlekedés módját – valamint a személyt, akivel a tevékenységet megkezdték. A tevékenységek besorolását (9 kategória, 61 csoport, 113 osztály) a kínai hivatal az ENSZ, illetve az Eurostat tapasztalatainak figyelembevételével készítette el. A párhuzamos tevékenységeknél hiányságként állapítható meg, hogy gyakran csak a kezdés időpontját tüntették fel, a befejezését nem.

TÁRGYSZAVAK: időmérleg, statisztikai módszertan, Kína

HOLKA LÁSZLÓ

29/2016

A szakképzettséghez kötődő vándorlás hatása a munkanélküliség regionális aránytalanságaira Németországban

Nadia Granato – Anette Haas – Silke Hamann – Annkatrin Niebuhr: The impact of skill-specific migration on regional unemployment disparities in Germany

Journal of Regional Science, 2015. 4. sz. 513–539. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jors.12178/abstract>

DOI: [10.1111/jors.12178](https://doi.org/10.1111/jors.12178)

Németországban jelentősek a munkanélküliség regionális különbségei, az eltérések különösen az ország nyugati és keleti tartományai között szembeötlőek. Bár a munkavállalók szakképzettségi színvonala vélhetően erősen befolyásolja mind az állástalanok számának aránytalanságait az egyes régiók között, mind a munkaerő belső vándorlását, az adatok ilyen jellegű feldolgozása viszonylag ritka. A cikk dinamikus panelek modelljeit alkalmazva azt tárja fel, hogy miként hat a munkaerő mobilitása a 2000 és 2008 közötti regionális munkanélküliség aránytalanságaira, ha a vándorlásban résztvevőket a munkavállalók képzettségi szintje szerint differenciáltan vizsgáljuk. A tanulmány végkövetkeztetése szerint az alacsonyan képzett és a középfokú szakképzettséggel rendelkező munkavállalók esetében a képzettségi szintnek a belső vándorlásra gyakorolt hatása összhangban áll a hagyományos neoklasszikus értelmezéssel, amelynek értelmében a munkaerő mobilitása csökkenti a munkanélküliség regionális különbségeit. A magasan képzett munkások belső vándorlása ezzel szemben az aránytalanságok növelésének irányába hat.

TÁRGYSZAVAK: belső vándorlás, munkaerő képzettségi szintje, Németország

HOLKA LÁSZLÓ

30/2016

(Újra-)feltárva a decentralizáció és a regionális aránytalanságok kapcsolata Olaszországban

Gianpiero Torrasi – Andy Pike – John Tomaney – Vassilis Tselios: (Re-)exploring the link between decentralization and regional disparities in Italy *Regional Studies, Regional Science*, 2015. 1. sz. 122–139. p.

URL: <http://dx.doi.org/10.1080/21681376.2015.1007159>

1007159

DOI: [10.1080/21681376.2015.1007159](https://doi.org/10.1080/21681376.2015.1007159)

A közigazgatási decentralizáció az 1970-es évek óta világszerte megnyilvánuló trend, hatásainak vizsgálata főleg a növekedést serkentő szerepére összpontosított, kevesebb figyelmet szentelve a területi aránytalanságok alakulásában játszott szerepére. Az ezzel kapcsolatos szórványos vizsgálódások szerint a folyamat változatos következményekkel jár, így célszerűbb az egyes eseteket feltáró országtanulmányokkal tisztázni. Olaszországot illetően kimutatható, hogy az 1995-ben kezdődött decentralizáció a rákövetkező évtized folyamán jótékony hatást gyakorolt a regionális különbségekre, némiképp oldva az 1980-as évek óta nem enyhülő, észak és dél közötti aránytalanságokat. A választókhöz közelebb került körzetek, a helyhatóságok elszámolási kötelezettségeinek növelése a kialakult civil szervezetekkel együttesen, közvetett módon, gazdaságélénkítő szerepet játszott, amit felerősített a helyi autonómiákat felkaroló, „európaivá fejlődő” területfejlesztési politika. A tanulmány javarészt az olasz statisztikai hivatal (ISTAT) által felépített területfejlesztési adatbázis jelzőszámaira (közöttük főként a legalitás és társadalmi kohézió, a feldolgozóipari termelékenység, az innovációs képesség és a gazdasági függetlenség indikátoraira) támaszkodva tekinti át az olasz régiók közötti viszonyok alakulását az évtized folyamán. Következtetései szerint a területi aránytalanságok mérséklődése mögött elsősorban a népmozgalmi folyamatok húzódtak meg – ami az északi tartományok versenyképességének bizonyos mértékű ütemvesztésével, és így viszonylagosan gyenge gazdasági teljesítményével párosult. Így megállapítható, hogy a regionális aránytalanságok mérséklődésének folyamata adatokkal nem bizonyítható, jótékony hatásai csupán időlegesen, ráadásul jelentős területi egyenetlenségeket mutat fel.

TÁRGYSZAVAK: területfejlesztés, közigazgatási decentralizáció, Olaszország

HOLKA LÁSZLÓ

31/2016

Vidéki körzetek marginalizálódása: tendenciák nyomában. Esettanulmány: Lengyelország nyugati peremvidékei

Iwona Markuszewska: Rural area marginalization: searching for tendencies. Case study: Western fringes of Poland

Bulletin of Geography. Socio-Economic Series, 2015. 29. sz. 75-91. p

URL: <http://www.degruyter.com/view/j/bog.2015.29.issue-29/bog-2015-0026/bog-2015-0026.xml?format=INT>

29.issue-29/bog-2015-0026/bog-2015-0026.xml?format=INT

format=INT

DOI: [10.1515/bog-2015-0026](https://doi.org/10.1515/bog-2015-0026)

Magától értetődő jelenség, hogy a periférikus helyzetű régiók kiszolgáltatottak a marginalizálódásnak; Lengyelország esetében a második világháborút követően a keleti határszél vajdaságai számítottak „elhanyagoltaknak”, míg a nyugati vajdaságok, mint „visszanyert területek” kiemelt szerephez jutottak; mezőgazdaságuk feltámasztására állami gazdaságok létesítését vélték alkalmas eljárásnak. A helyzet azonban gyökeresen megváltozott 1990 után, amikor a veszteségessé vált állami gazdaságok többsége csődbe ment, a földek megműveletlenek maradtak. A nyugati peremterületeken is megkezdődött a vidék hanyatlása, amit csak az uniós csatlakozás, majd az onnan érkező pénzügyi támogatás fékezett le.

A vidéki körzetek marginalizálódása alatt a szerző a mezőgazdasági tevékenység visszafogását, szélsőséges esetben megszüntetését érti. Az unió a közös agrárpolitika (CAP) kilencvenes évek elején lezajlott átalakítása során tüzetesen vizsgálta a parlagoltatással és az agrártevékenységek visszafogásával járó következményeket. A kedvezőtlen mezőgazdasági adottságú területeken a marginalizálódás az agrártermelés visszaesésével járt, ugyanakkor a jó adottsággal rendelkező vidékeken a jelenség épp a túltermelés következményként jelent meg. A tanulmány azt igyekszik tisztázni, milyen mértékben befolyásolta a peremhelyzet a mezőgazdasági termelés szerepének meggyengülését, és hogy a határ közelsége miként hatott a vizsgált vidék hanyatlására. A marginalizálódás két folyamat eredője: egyfelől visszaszorult a mezőgazdasági tevékenység (ami az uniós tagállamokban az intenzív agrárműveletek megszakításaként

extenzifikációnak nevezett lépések, azaz a megműveletlenül hagyott földek növekvő kiterjedésével járó következménye volt), másfelől maga után vonta a társadalmi-demográfiai és az infrastrukturális feltételek romlását (ami nem okvetlenül kapcsolódott a mezőgazdaság szerepének visszaszorulásához).

A tanulmány a lengyel statisztikai hivatal 2010 és 2012 közötti (esetenként két évtizedre visszatekintő) adataira támaszkodva egymástól elkülönítve vizsgálja a mezőgazdasági tevékenység marginalizálódására és a helyi társadalmak hanyatlására ható tényezőket. A mutatók első csoportja a természeti adottságokat (az agrártermelés minőségi osztályozására, a földhasználatra, a gazdaságszerkezetre, a piacorientált termelésre, a gépekkel, műtrágyával, gazdasági épületekkel való ellátottságra terjedt ki), míg a második a születési rátát, a belső vándorlás egyenlegét, a munkaképes korúak arányát, a munkanélküliek részesedését, és az infrastrukturális elemeket vette szemügyre (az utóbbinál a víz- és gázvezetékek arányát a területhez és a lakosság számához viszonyítva). A három határ menti vajdaság a lubusi, alsó-sziléziai, nyugat-pomerániai volt, összesen 310 településsel, kiiktatva közülük a városiakat.

A gazdálkodás adottságainak részletes áttekintését követően a szerző érinti a parlagon hagyott földek kérdését, megállapítva: a vizsgált időszakban a szántóföldeket illetően nem lehetett észlelni, hogy olyan mértékben hagytak volna fel a művelésükkel, mint ahogy az a kilencvenes évek elején történt. 2004 óta még azokon a vidékeken is megállt ez a folyamat, ahol a meg nem művelt földek elérték a teljes szántóföldi terület 10%-át. További, az intenzív termelés jelenlétéről árulkodó mutatóként szerepel az ipari növények (cukorrépa, repce) termesztése, ami csupán 24 település területén mozgott 30 és 50% között, míg 116 esetben nem haladta meg a 10%-ot. A szakosodott és intenzív termesztést folytató gazdaságok jellemzője, hogy értékesítésre termelnek. A termékeiket 60–80%-ban értékesítő gazdaságok aránya az alsó-sziléziai vajdaság településein fordul elő, ám ott is jellemzőbb az 50–60%-os arány – ugyanakkor a három vajdaság legtöbb településére a 40%-nál alacsonyabb hányad a jellemző. Szembeszökően alacsony arányok a lubusi vajdaság területén találhatóak.

A társadalmi jellemzők közül az elnéptelenedés a marginalizálódás csalhatatlan jele, a vidék hanyatlását a születési ráta és a vándorlási egyenleg egészíti ki. Ezek alapján megállapítható, hogy a vizsgált települések egyharmada folyamatosan elnéptelenedik, az

elvándorlás és a születések alacsony száma szorosan kapcsolódik egymáshoz. A munkanélküliségi ráta 15%-nál magasabb előfordulását 80 településen észlelték (ezek fele a nyugat-pomerániai vajdaságban volt), míg 7%-nál alacsonyabb értékeit Alsó-Szilézia 31, a lubusi vajdaság 21 és a nyugat-pomerániai vajdaság 3 településén. Lengyelország nyugati peremvidékeinek marginalizálódása a kedvezőtlen természeti adottságok és az elnéptelenedés mellett abból fakadt, hogy az országos fejlesztések során a területet elhanyagolták. Helyzete eltér az ország keleti határvidékétől: marginalizálódása „kevésbé negatív”, és csak a kilencvenes évek elejétől észlelhető, az elnéptelenedés, valamint a népesség kedvezőtlen korösszetétele sem olyan súlyos. A szerző a mezőgazdasági tevékenység háttérbe szorítását nem tekinti egyszer s mindenkorra adottnak: véleménye szerint külső tényezők ellenkező irányban is hathatnak.

TÁRGYSZAVAK: vidékfejlesztés, marginalizálódás, mezőgazdaság, Lengyelország

HOLKA LÁSZLÓ

32/2016

Az áfaterhek változásainak hatása bizonyos háztartások kiadásaira a Cseh Köztársaságban (2007–2014)

Regína Štrůlková – Jan Široký: Changes in the VAT burden on expenses of selected households in the Czech Republic (2007–2014)

Danube. Law and Economics Review, 2015. 3. sz. 189–202. p.

URL: <http://www.degruyter.com/view/j/danb.2015.6.issue-3/danb-2015-0012/danb-2015-0012.xml?format=INT>

DOI: [10.1515/danb-2015-0012](https://doi.org/10.1515/danb-2015-0012)

DOI: [10.1515/danb-2015-0012](https://doi.org/10.1515/danb-2015-0012)

DOI: [10.1515/danb-2015-0012](https://doi.org/10.1515/danb-2015-0012)

Csehország jellegzetes képviselője azoknak az országoknak, amelyek az államháztartási egyensúly helyreállítása érdekében a 2007 és 2014 közötti időszakban a bevételek növelésén fáradozva több ízben módosították az általános forgalmi adó (áfa) mértékét. Csehországban következett be az adó nem legnagyobb mértékű emelkedése: mértéke a 2007. évi 5%-ról 2013-ra 15%-ra nőtt. A változások tükröződnek a háztartások kiadásában is, amelyeket a tanulmány a (szintén némiképp módosuló) fogyasztói kosár vizsgálatával követett nyomon. A kosár összetételét a vizsgált időszak folyamán négy alkalommal módosították: alapjául 2007 és 2009

között a 2005. évi háztartási költségvetési felvétel szolgált, 2010–2011-ben a 2008. évi, majd 2014-ben felzárkózott a két évvel korábbi felvétel adataihoz (értelemszerűen a főcsoportok súlyainak változásai-val). A forgalmi adó emelkedésének vizsgálatát a szerzők az egy főre számított átlagos nettó jövedelmi decilisekből kiindulva végezték el (tudatában annak, hogy az adó növekedése nem feltétlenül tükröződött a fogyasztói árakban). Végző következtetésük szerint a jövedelmi tizedek és a kiadási főcsoportok áfaterheinek egybevetése a hétéves időszak folyamán igazolja az adó nem regresszivitását.

TÁRGYSZAVAK: általános forgalmi adó, háztartás, adóterhelés, áfaregresszivitás, Csehország

HOLKA LÁSZLÓ

33/2016

Elővigyázatossági stratégiák és a háztartások megtakarításai

Joshua Aizenman – Eduardo Cavall – Ilan Noy: Precautionary strategies and household savings *NBER Working Paper*, 2015. 21019. sz. 1–37. p.
URL: <http://www.nber.org/papers/w21019>
DOI: 10.3386/w21019

Miért takarékoskodnak az emberek? A szakirodalom egyik vonulata szerint a magánszemélyek jövőben esetleg váratlanul bekövetkező, jövedelmüket érintő megrázkódtatások enyhítése végett, merő elővigyázatosságból tesznek félre. A tételből az következhetne, hogy a gazdaságilag ingatag, jelentős makrogazdasági kockázatoknak kitett országokban a magánjellegű megtakarítási rátáknak magasabbnak kell lenniük, egyes feltevések szerint egyben biztonságosabb befektetési alkalmakat keresve. Ugyanakkor megfigyelések szerint Latin-Amerikában a megtakarítási ráták alacsonyok, mi több, annak ellenére elmaradnak a Kelet-Ázsiában tapasztalt szintektől, hogy a makrogazdasági környezet fölöttébb ingatag. A tanulmány azt a célt tűzte ki, hogy megvizsgálja a korlátozott intézményi tagoltsággal, élénk informális szektorral, politikai és gazdasági instabilitással sújtott országok megtakarításai és kockázatai közötti összefüggéseket. Ennek során a szerzők az önfinanszírozó informális vállalkozások és a háztartási megtakarítások közötti kapcsolatokra összpontosítottak. A magán és a vállalati megtakarítások definíció szerinti alakulásának változóit a volatilitásnak, mint a bizonytalanság és a makrogazdasági kockázatot

egyesítő változójával egybevetve 162 ország adatait elemezték a szerzők az 1980 és 2007 közötti időszakban. Következtetéseik szerint ilyen környezetben a háztartások megtakarításokra vonatkozó döntései egybefonódnak a vállalkozások döntéseivel. Ennek eredményeként a tág fogalmi keretben vizsgált megtakarítási hajlandóság és az aggregált kockázati és bizonytalansági szint közötti kölcsönhatás összetettebb a feltételezetténél.

TÁRGYSZAVAK: háztartások megtakarítása, makrogazdasági kockázatok, informális gazdaság

HOLKA LÁSZLÓ

34/2016

Fiatalok átmenete az oktatásból a munka világába Kelet-Európában és Közép-Ázsiában

Sara Elder – Valentina Barucci – Yonca Gurbuzer – Yves Perardel – Marco Principi: Labour market transitions of young women and men in Eastern Europe and Central Asia *International Labour Office, Work4Youth Publication Series* 28. sz. 2015. március, Geneve. 1–88. p.
URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_357353.pdf

A gazdasági válság a fiatalok elhelyezkedési nehézségeit is szaporította. Sérülékenységük több vonatkozásban is kimutatható: a munkanélküliség magasabb szintje mellett az állásra lelők munkájának minősége alacsony; a fiatalok egyes társadalmi csoportjai között a munkaerőpiacon jelentős egyenlőtlenségek mutatkoznak; az oktatásból a munka világába történő átmenet ideje megnőtt, rengeteg bizonytalansággal jár; fokozódott a munkaerőpiactól való elszakíttottságuk. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 2012-ben határozta el a kérdés gondozását: a társadalmi párbeszéd és a politikai döntéshozatal elősegítésére hivatott kezdeményezés 28 alacsony és közepes jövedelmű állam statisztikai intézményeinek és szakpolitikusaik együttműködésével bontakozott ki, és egyik lecsapódása a Work4Youth (Munka az Ifjúságnak) felvétel. A tanulmány Kirgízia, Macedónia, Moldova, Oroszország, Örményország és Oroszország adatait elemzi. Az elemzés következtetései szerint az országcsoportban az oktatási eredmények kedvezőek és szilárdak: a 15–29 év közötti fiatalok többsége befejezte tanulmányait, a megkérdezettek végzettség szerinti megoszlása a középfokú befejezett szintig átlagosan 35%, felsőfokig 29,7%, szakképzettséggel

28%-uk rendelkezik. A munkahelyteremtés stagnálása azonban elmulasztott lehetőségekkel jár: az oktatásba fektetett tőke nem térül meg a humán tőke alkalmazásában. Örményországban, Macedóniában és Ukrajnában a fiatalok munkanélkülisége nemcsak arányaiban, hanem időtartamában is jelentékeny. A szakképzés szintje mindenhol magas, de csak Oroszországban mutatható a munkába állásra vonatkozóan jótékony hatása, a többi vizsgált országban a fiatalok körében a legalacsonyabb munkanélküliségi ráta a felsőfokú végzettségűeknél fordult elő – kivéve Örményországot, ahol ezt a helyet a középfokú szintet elérték foglalták el.

Az egyetem elvégzése megtérül az álláskeresésnél, ezzel együtt a túlképzettség a térség egészére jellemző, átlagosan a fiatal munkavállalók 21,7%-a volt ilyennek mondható. A munkaerőpiacot a nemek közötti egyenlőtlenség sújtja, de miközben a foglalkoztatottaknál mindenhol a férfiak legalább 10%-os túlsúlya érvényesült, az állástalan fiataloknál (20%-os részesedésük mellett) ez mindössze 0,1% volt. A munkában álló fiatalok nagy része rendezett munkaviszonyt mondhat magáénak, rendelkeznek szerződéssel és részesülnek az ezzel járó juttatásokban, bár a munkakörülmények és a munkaidő hossza is hagy kívánnivalót maga után (Örményországban és Ukrajnában a fiatal munkavállalók egyharmada a heti ötven órát meghaladó tevékenységre kényszerül). Tekintélyes ugyanakkor az informális munkát végző fiatalok aránya: átlagosan minden második fiatal így dolgozik, legkisebb arányban Moldovában, de Kirgíziában 79,5% a részesedésük. Mind a hat országban az alkalmazotti munkaviszony a domináns, az önfoglalkoztatás csupán minden tizedik fiatalot érinti (ami éles ellentétben áll mind az egyetemisták, mind a munkanélküli fiatalok majdnem egyharmada által hangoztatott tervekkel: önálló vállalkozók lesznek).

A régió ifjúságára jellemzőek azok a meglapozatlan várakozások, miszerint a költségvetési intézmények valamelyikében fognak állást találni maguknak: Kirgíziában, Macedóniában és Örményországban egyharmaduk reménykedett ebben. Az álláskeresésben a többség az informális kapcsolatokra bízta magát, vagyis rokonok, barátok közvetítésére; a „módszer” alkalmazása Ukrajnában 59,1, Macedóniában 89,3%-ukra volt jellemző. S a városi, tehetősebb családokból származó, magasabban képzett fiatalok esélyei nagyobbak arra, hogy zökkenőmentesen váltsák a tanulás éveit a munkáéval.

TÁRGYSZAVAK: ifjúsági munkanélküliség, oktatás, átmenet a munkaerőpiacra, Kelet-Európa, Közép-Ázsia

HOLKA LÁSZLÓ

35/2016

Racionális várakozások? A várható életévek szubjektív valószínűsége és az életmód elemzése Európában

David R. Rappange – Werner B.F. Brouwer – Job van Exel: Rational expectations? An explorative study of subjective survival probabilities and lifestyle across Europe

Health Expectations, 2015. 1. sz. 121–137. p.

URL: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/hex.12335/full>

DOI: 10.1111/hex.12335

Az életvitel különböző mértékű kockázatokat rejt az egyén jövőjére nézve. A legismertebb veszélyforrások a dohányzás, a túlzott alkoholfogyasztás, az elhízás. Amikor felkérnek valakit, mérje fel hátralévő életéveinek számát, számos esetben kiderül, hogy életmódjának alakításába csak vonakodva építi be a kockázatok elhárítását szolgáló eljárásokat: a kockázatok nem válnak személyesekké. Az egészségügyi kockázatok lebecsülése csorbítja az egészséges életmód kialakítására, egyben az elkerülhető, idő előtti elhalálozások számának lefaragására tett erőfeszítéseket. Mindezt alátámasztja húsz európai országban és Izraelben az egészség és öregedés feltérképezésére kiépített adatbázison alapuló vizsgálat. Maguk a tényszámok az Európai Bizottság által alapított és támogatott, 2004-ben útjára indított, SHARE elnevezésű program termékei (Egészségi, Öregedési és Nyugdíjba vonulási Felmérés), amelyek napjainkban már 123 ezer, 50 évesnél idősebb polgár negyedik hullámnál tartó panelvizsgálatát tartalmazzák. A panelek 220 ezer interjút eredményeztek az életkörülményekről és az életutak visszatekintő feltárásról; a 2004-ben indult első hullám óta a legutolsó a 2013. évi felvétel – nem vett részt minden ország minden hullámban, és ezeket nem feltétlenül egy időben bonyolították le.

A tanulmány a várható életévekre vonatkozó szubjektív nézeteket leíró statisztikai adatok ismeretét követően azt elemzi, hogy az életkilátásokra vonatkozó szubjektív nézetek miként változnak a megkérdezettek demográfiai helyzetétől, társadalmi-gazdasági státuszától, objektív egészségi állapótól függően – legfőképpen pedig életmódjuktól,

amelybe a longitudinális felmérés harmadik hullámától kezdve beillesztettek nemcsak a számítógép használatának ismeretét, de az időskori aktivitások fajtáinak felderítését szolgáló kérdéseket is. A következtetések szerint a várható életút és az életmód alcsoportonként komoly eltéréseket mutat; ezek igen jelentősek a túlzott alkoholfogyasztás esetében a férfiak és a nők között, valamint annál kissé mérsékeltebbek az időskori fizikai tétlenség tekintetében. Az elhízottság jeleit mutató megkérdezettek várható életkorukat nem ítélték rövidebbnek, mint a normális testsúllyal rendelkezők, holott kutatások szerint tisztában vannak az állapotukból fakadó veszélyforrással. Szembeszökő eltérések mutatkoztak az egyes országok között: ilyenek bizonyult Lengyelország és Csehország esete. Egy lehetséges magyarázat szerint ez visszavezethető arra, hogy mivel a kelet-európai országok nem vettek részt a felmérés első hullámában, így az ottani megkérdezettek nem ismerhették a kérdésfeltevés valószínűségi jellegét. Ennek fényében lesz érdekes, milyen eltérések derülnek ki a felmérés negyedik hullámában (a 2011-ben lebonyolított felméréshez Magyarország is csatlakozott). Előfordulhat, hogy beszédesebb eredményekkel jár, ha az adatokat az egyes jellemzők szerint elemezzük országonként, nem pedig együttesen. Az ilyen eljárás indokoltságára utal a Budapesti Corvinus Egyetem Egészségügyi Közgazdaságtani Tanszékének munkatársai által a *Health Expectation* 2014. októberi számában megjelent tanulmány: a 9 407 megkérdezett válasza nagyfokú hasonlóságot mutattak a párhuzamosan lebonyolított hollandiai felvétel eredményeivel.

TÁRGYSZAVAK: öregedés, várható élettartam, szubjektív vélemény, egészségi állapot, SHARE-felmérés, Európa

HOLKA LÁSZLÓ

Gazdaság

36/2016

A statisztikai egység felülvizsgált meghatározásának módszertana, alkalmazása és a felhasználók igénye

Roland Sturm: Revised definitions for statistical units – methodology, application and user needs. The main conceptual issues of the „units discussion” of the years 2009–2014

Statistika, 2015. 3. sz. 55–63. p.

URL: <https://www.czso.cz/documents/10180/20550321/32019715q3055.pdf/a4c1d623-00f1-4f22-87f5-2e1ac7a14d9b?version=1.0>

Az EU tagállamai a 2009 és 2014 közötti időszakban szakértői egyeztetések sorozatával készítették elő az integrált gazdaságstatisztika keretrendeletét (*Framework Regulation Integrating Business Statistics – FRIBS*), és elvégezték a fontosabb módszertani előírások összehangolását. Ennek a folyamatnak része a statisztikai egységek (*statistical units – SU*) felülvizsgált meghatározása – ahogy 2009-től az Eurostat dokumentumai tartalmazták –, és a 2014. novemberi döntéssel elfogadott, attól eltérő megközelítés. Az Európai Tanács 696/93 sz. rendelete (*Regulation on Statistical Units*) több gazdaságstatisztikai egységet határoz meg. Ilyen például a jogi egység (*legal unit*), a szakosodott egység (*kind of activity-unit – KAU*), továbbá az azokat összefoglaló „enterprise” elnevezésű gazdasági egység, amely egynél többet is irányíthat az említett kétféle „bejegyzett” egységből, például a csoport önálló gazdasági műveletekre képes (autonóm) üzletágaként.

Kétségtelen, hogy az 1993-ban rögzített definíciót túlhaladta a két évtized során végbement fejlődés. Az Eurostat a gazdasági egység (*enterprise*) új meghatározására a globális értékláncok gyakorlatának megfelelő tartalmat javasolta 2009 és 2013 között. A 2014-ben történt szemléletváltás lényege, hogy maradhat az 1993-tól alkalmazott jogi szöveg, azonban az Eurostat koordinálásával az alkalmazást segítő gyakorlati szabályokat (*operational rules – OR*) dolgoztak ki a statisztikai egységek (*SU*) körvonalainak elemzésére. Ezekkel a gazdasági folyamatok konzisztens megfigyelése a gazdasági egységek keretében történhet.

A gazdaságstatisztika egységeire vonatkozó 1993. évi jogi előírások meghagyása több alapvető kérdést érint a gyakorlatban. Feladat lesz a gazdasági egységek körvonalainak megállapítása. Új elszámolásokat kell kialakítani nemzeti keretekben, ahol az autonóm statisztikai egység (*enterprise*) egynél több jogi egységet irányít. Gyakori, hogy az irányított jogi egységek főtevékenységei egymástól eltérők, például termelő, szolgáltató, vagyongazdálkodó stb. jellegűek. Az adóalany (belföldi) jogi egységek belső elszámolást is alkalmazhatnak azonos gazdasági egység részeként. A harmadik fél részére értékesített áru bevétele eltérhet az irányított jogi egységek (halmozott) teljesítményétől, ahol az értéklánc irányítója az átvevő (*principal*) és a kibocsátó a (külső) piacon.

A módszertani vizsgálat másik sarkalatos kérdése a gazdasági egység székhelye. A komplex nemzetközi csoport egyes jogi egységei „globális” (*global enterprise – GEN*), valamint belföldi, vagyis csonka (*truncated enterprises – TEN*) gazdasági egységeket alkothatnak.

Az 1993-tól hatályos rendelet szerint szakosodott egység (KAU) fő jellemzője, hogy a gazdasági főtevékenysége viszonylag homogén, a NACE szakágazatai szerint azonosított. A gazdasági egység (*enterprise*) egynél több KAU irányítója is lehet, azonban a gyakorlati szabály (OR) küszöböt határoz meg azok önálló elszámolására. Az egyik eset, ha a KAU nagy termelési értéke (más nagyságparamétere) befolyásolja az ágazat aggregált mutatóját. A másik eset, ha bármely kiegészítő (például feldolgozóipari, energetikai, bányászati, építő, valamint szolgáltató) tevékenység aránya több mint harminc százalék a gazdasági egység összes teljesítményében.

A szakosodott egységek teljesítménye az irányító belföldi csoportnak, mint gazdasági egységnek a része, a megfelelő NACE szakágazatba sorolt főtevékenységgel. A kormányzati, valamint a nonprofit szakosodott egységekre a korábbi rendelet előírásai változatlanul alkalmazhatók.

A gazdaságstatisztikák alapegysége a piaci kibocsátással működő statisztikai egység, például a gazdasági egység, illetve a szakosodott egység. Nagyobb belföldi csoportok az adatgyűjtésre kijelölhetik a „jelentő” egységeiket (*reporting unit*), valamint az információk ún. „megfigyelési” egységét (*observation unit*), amely része a vállalati számviteli politikának. A gyakorlatban jogi személyektől gyűjtik a statisztikai adatokat, amelyeket a jelentő, illetve a megfigyelési egységek közölnek. A statisztikai egységekre vonatkozóan állítják össze a nemzeti adatokat (például gazdasági egységekre, szakosodott egységekre), az Eurostat előírásainak megfelelő szerkezetben.

A jogi egységek adatszolgáltatása általános, a registerekből megállapítható azonosításukkal. A jelentés igazodik a számviteli és adózási kötelezettségeikhez, ezt kiegészítik a jogi egységek adminisztratív adatállományokból átvehető közhiteles információi. A komplex csoport együttes adata torzíthat, ha a jelentett (halmozott) teljesítményben több jogi egységre vonatkozik. Előfordulhat transzferárazás is a csoporton (vagyis a gazdasági egység) belül egymásnak szállított termékek, szolgáltatások értékesítésében.

Az új gazdaságstatisztikai módszertan jobban igazodhat a felhasználók (például elemzők) gyakorlati feladataihoz, elsősorban a statisztikai egységek

itt vázolt gyakorlati szabályainak (OR) érvényesítésével. Előnyös a felülvizsgált meghatározásban, hogy a statisztikai egység teljesítménye a piaci (vagyis harmadik személyt tartalmazó) értékesítést tartalmazza a gazdasági egységek (konszolidált) elszámolásában, ez az *enterprise statistics*. Az új megközelítés olyan homogén gazdasági egységként határozza meg a többprofilú termelőt és szolgáltatót, amelynek a főtevékenysége megfelel a NACE ágazati osztályozás szakágazatának. Ezek a módszertanok alapvetően a nemzeti keretekben elszámolt statisztikai adatokat érintik.

A globális értékláncok a „globális gazdasági egység” (*global enterprise – GEN*) megfigyelésével elemezhetőek. A profilozás eredményei szerint körül lehet majd határolni azokat a legnagyobb globális vállalatcsoportokat, amelyek gazdasági egységei a nemzeti statisztikai adataikat egynél több országban számolják el. Ezek a nemzeti gazdaságstatisztikák főként az éves szerkezeti (SBS), és az évközi (STS) mutatósorozatokkal elemezhetőek, továbbá a külföldi irányítású vállalatok (FATS) statisztikájának kapcsolati viszonyaival. A fontosabb nemzeti statisztikai változók a nemzeti számlák módszertana szerint aggregálhatók az Eurostat előírásainak megfelelő adatközlésekké.

A Bizottság 2015 elején arra szólította fel az Európai Statisztikai Rendszer tagjait, hogy egységesen alkalmazzák a hatályos uniós rendeletnek megfelelő statisztikai egységeket. Részletes nemzeti ütemterveket készítettek a gazdasági egységekre alapozott mutatósorozatok közlésének előkészítésére, az integrált gazdaságstatisztika keretrendelete (FRIBS) alkalmazásával összefüggésben.

TÁRGYSZAVAK: Európai Statisztikai Rendszer (ESR); gazdaságstatisztika; módszertan felülvizsgálata, statisztikai egység, konzisztens statisztikai mutatók

NÁDUDVARI ZOLTÁN

37/2016

Panelvizsgálat a külföldi közvetlen beruházás és a gazdasági ciklus közötti szinkronhatásról

Claudia Fries – Marcus Kappler: Does foreign direct investment synchronise business cycles? Results from a panel approach

ZEW (Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung) Discussion Papers, 2015. 15-031. sz. 1–39. p.
URL: <http://econstor.eu/bitstream/10419/110452/1/825692458.pdf>

A külföldi közvetlen beruházás (*foreign direct investment – FDI*) nemzetközi adatsorai alapján megállapítható, hogy van-e szinkronizáltság egyrészt az FDI fellendülései, illetve stagnálásai, visszaesései, másrészt a gazdasági ciklusok alakulása között. Kiemelve a vizsgált országok párpait az esetek többsége igazolja ezt a pozitív kapcsolatot, vagyis a működő tőke nemzetközi áramlása növekvő tendenciájú a fellendülés időszakában, illetve visszaesést okoz, ha a növekedés lassul, vagy megtorpan, például a válság éveiben. Az adatsorok ágazati szerkezete alapján viszonylag nagy késleltetés állapítható meg az elemzett országok gazdasági ciklusainak időzítésében, illetve az FDI erre adott reakcióiban. A két jelenség közötti szinkron gazdaságpolitikai eszközökkel befolyásolható, például a fogadó ország kiemelt ágazataiban az FDI ösztönzésével.

A vizsgálat egyik tényezője az Európai Központi Bank monetáris politikájának hatása az eurózóna tagállamainak összehangolt kamatszintjére, amely hatással van a működő tőke exportjának jövedelmezőségére is. Lényeges tényező, hogy a két ország fejlődési kilátásai (ágazatok szerint) mennyiben térnek el egymástól, milyen az FDI célországában a gazdasági stabilitás. Az FDI kevésbé érzékeny a sokkhatásokra, mint az eurózóna országai közötti kereskedelem. A gazdasági visszaesés éveiben, amikor zuhan az áruforgalom, a partnerek gazdasági fejlettsége, a célország stabilitása, a közvetlen befektetések ágazata stb. szerinti szórással kisebb-nagyobb késleltetés mutatkozik a külföldi közvetlen beruházások változásaiban.

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás, gazdasági ciklus, panelvizsgálat, gazdasági ágazat

NÁDUDVARI ZOLTÁN

38/2016

Az adóhatóságok közötti információcsere befolyásolja a multik adóparadicsom-használatát?

Julia Braun – Alfons Weichenrieder: Does exchange of information between tax authorities influence multinationals' use of tax havens?

SAFE Working Paper, 2015. 89. sz. 1–43. p.

URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2573596

Az 1990-es évek közepe óta azok az országok, amelyek a nemzetközi adócsalást, adózás kikerülését segí-

tették, egyre nagyobb politikai nyomásnak vannak kitéve, hogy eleget tegyenek a nemzetközileg elfogadott adózási információcsere követelményeinek. A szerzők német cégek adóparadicsom-befektetéseit vizsgálták. Arra a következtetésre jutottak, hogy egy kétoldalú adózási információcsere-egyezmény az adóparadicsomi befektetések csökkenését vonja maga után. Ez azt jelenti, hogy a cégek nem csupán az alacsony adók miatt fektetnek az adóparadicsomokba, hanem a titoktartás miatt is, amit ezek az országok a befektető cégek számára biztosítanak.

A 2008-as pénzügyi és gazdasági válság kezdete óta megerősödött az adócsalás és adókikerülés elleni harc. Ahhoz, hogy egy ország lekerüljön az adóparadicsomok feketelistájáról, legalább tizenkét kétoldalú adózási információcsere-egyezményt (Tax Information Exchange Agreements – TIEA) kell aláírnia. Ez az elvárás több országban eredményhez vezetett. 2009 óta a TIEA-k száma ugrásszerűen megnőtt, jelenleg nyolcszáznál is több nemzetközi egyezmény van hatályban.

A szerzők elsősorban azt vizsgálják, hogy a német multinacionális cégek aktivitása csökkent-e azokban az adóparadicsomokban, amelyek kötöttek TIEA-t Németországgal, összehasonlítva azokban az országokban folytatott tevékenységükkel, amelyek Németországgal nem írtak alá ilyen egyezményt.

A kérdés azon a feltevésen alapul, hogy az adóparadicsomok által biztosított titoktartás fontos a befektető cégeknek. A titoktartás lehetőséget ad arra, hogy a rosszhiszemű üzleti magatartás felelőssége alól kibújva, a cég tulajdonviszonyai és egyéb adatai homályba vesszenek. Ez a titoktartás, az átláthatóság hiánya megnehezíti a fizikai jelenlét megállapítását. Offshore és fantomcégek körében ködbe vesznek a hadiipari megvesztegetések, vagy a kitermelő cégek által kormányhivatalnokoknak fizetett kenőpénzek. Multinacionális cégek megtévesztő tulajdonláncolatokat hoznak létre, azért, hogy az adóparadicsombeli aktivitásukat elrejtse szem elől.

A külföldi közvetlen beruházás (*foreign direct investment – FDI*) kérdését is érintik a szerzők az adózási információcsere kapcsán. Tanulmányokat idéznek, amelyek meglepő módon nem mutattak döntő eredményeket a kétoldalú adózási egyezmények és a külföldi közvetlen beruházások között. Kettős hatást vizsgálnak, egyrészt az adózási egyezmények megszüntetik a kettős adóztatást, valamint a befektetések bizonytalanságát, tehát elősegítetik az FDI-t, másrészt a hatóságok közötti kétoldalú információcsere, az adócsalás lehetőség-

gének minimalizálása csökkentheti a külföldi tőkebefektetést egy adott országban.

A jelen tanulmányhoz kapcsolódik egy folyamatban lévő párbeszéd azokról a tényezőkről, amelyek befolyásolják az információcserében való részvételt. Úgy tűnik, hogy minél nagyobb a létező gazdasági kapcsolatok száma az adóparadicsomországok és potenciális partnereik között, annál nagyobb a TIEA megkötésének lehetősége.

A tanulmány második része az adóparadicsomországoknak, és ezek Németországgal esetlegesen kötött TIEA-inak jegyzékét közli.

A harmadik rész az adóparadicsomokba és offshore-központokba érkező német befektetéseket veszi szemügyre, a Deutsche Bundesbank befektetési statisztikái alapján. A német befektetőket törvény kötelezi, hogy a Bundesbanknak információt szolgáltatassanak a pénzügyi kimutatásairól, munkaügyi adataikról, külföldi társvállalatok eladásáról. Az adatbázis mikroszinten nyújt átfogó képet a német külföldi befektetésekről.

A németországi székhelyű cégek az 1999 és 2011 közötti időszak éveiben a listázott adóparadicsom-országokban működő érdekeltségeik révén átlagosan az összes külföldi német társvállalat 3,7%-át irányították, azokból származott az adózás utáni összes külföldi nyereségük 3,4%-a, és az alkalmazottak számában az arányuk csupán 1,3%. A legtöbb ilyen német érdekeltség Hong Kongban, Szingapúrban, valamint a Kajmán-szigeteken volt.

A statisztikai adatok alátámasztják a feltételezést, miszerint a TIEA-k gazdaságilag jelentős számban csökkentették a német társvállalatok számát az adott adóparadicsomokban. Ugyanakkor bizonyos fenntartásokkal kezelik a szerzők az eredményeket, többek között a minta korlátozott mérete miatt.

A tanulmány utolsó részében a cégek szintjén elemzik az adatokat. Azt vizsgálják, hogy a TIEA-k befolyásolják-e a cégek telepítési döntéseit. Az elemzésbe 1080 olyan német céget vontak be, amelyeknek 1999 és 2011 között leányvállalata volt valamely adóparadicsomban. A mintát 32 adóparadicsom-országra és offshore-körzetre szűkítették. A német cégek beruházási pozícióját elemezték 2006 és 2011 között.

Az adatok bizonyították, hogy a német multinacionális cégek hajlamosak lecsökkenteni irányított érdekeltségeik számát egy adóparadicsomban, ha az TIEA-t írt alá Németországgal. Az ökonometriai adatok gazdaságilag jelentős hatásokra utalnak. Ezekben az országokban a beruházások átlagosan

46%-kal csökkentek egy kontroll csoporttal való összehasonlításban.

Az eredmények ismét bizonyítják azon előző megállapításokat, miszerint az információcsere és az átláthatóság – amiket az OECD határozottan támogat – mérhető, és jelentős hatással van a beruházásokra az adóparadicsomokban.

TÁRGYSZAVAK: adózás, offshore, adóparadicsom, adózási információcsere-egyezmény, külföldi közvetlen beruházás, Németország

DEMETER RÉKA

39/2016

A külföldi közvetlen beruházás zöldmezős, és a tulajdonszerzéssel járó változatai

Ronald B Davies – Rodolphe Desbordes – Anna Ray: Greenfield versus merger & acquisition FDI: same wine, different bottles?

UCD Centre for Economic Research Working Paper Series, WP15/03, 2015. február. 1–48. p.

URL: http://www.ucd.ie/t4cms/WP15_03.pdf

A külföldi közvetlen beruházás (FDI) egyik alapesete, hogy működő cég tulajdonrészét megvásárolják (*merger&acquisition – M&A*), a másik, hogy zöldmezős beruházással (*greenfield – GF*) telepítenek külföldre termelő egységet. Az FDI ügyletek országai, időszakai, valamint az említett két beruházási forma szerint csoportosított adatainak statisztikai elemzése alapján megállapíthatók és értékelhetők a főbb jellegzetességek, és a főbb különbségek. Az M&A érzékenyebb a két ország kulturális különbségeire, a földrajzi tényezőkre, mint a zöldmezős beruházás. Külföldi cég tulajdonrészének megszerzése esetén a rövid távon mutatózó változások (például a valutaválság) tendenciaként erősebb hatásúak a jövedelmezőségre, mint zöldmezős beruházások körében.

A zöldmezős beruházás megalapozása többnyire hosszabb távú befektetési célhoz kötött. A döntést befolyásoló tényező például a származási ország technológiai, intézményi fejlettsége, az ebből adódó tartós komparatív előnyök lehetősége. A tulajdonszerzéses ügylettől eltérően a zöldmezős beruházás fő rendeltetése elsősorban a saját kapacitások külföldre telepítése, jövedelmező működtetése, ebben a befektető ország üzletpolitikája a meghatározó. A fogadó ország ennek megfelelően alakíthatja ki az ösztönzés eszközeit. Rendszerint

egymástól eltérő a tulajdonszerzéses, illetve a zöldmezős beruházások szakpolitikai értékelése.

A 2003 és 2010 közötti időszak kétféle FDI ügyletének adatai szerint az összes érték átlagosan több mint háromnegyede tulajdonszerzéses (M&A) külföldi közvetlen beruházásként valósult meg. A származási és a fogadó országok az ilyen M&A esetek többségében a fejlett államok csoportjába tartoznak, például a hasonló gazdasági és politikai környezet hatására. A zöldmezős külföldi beruházások többségét a fejlődő országok fogadták.

Mindkét említett FDI kategóriában a gazdasági és a pénzügyi szolgáltatások a legnagyobb értékarányúak, továbbá a szoftverfejlesztő, és egyéb informatikai cégek. A fejlett gazdaságokban az FDI ágazati szerkezete eltér attól, ami a fejlődő országokra jellemző. Az elvégzett regressziós elemzés széles kategóriáit tekintve, egymáshoz hasonló a kétféle FDI ágazati szerkezete a fogadó országokban. Az FDI alakulására jelentős hatást gyakorol a fogadó ország (társág) piacának mérete, valamint a nemzetközi kereskedelem korlátainak szintje.

A fogadó országban többek között az adóterhek mérséklése ösztönözheti a zöldmezős beruházásokat, azonban ilyen hatás a tulajdonszerzéses ügyletekre kevésbé jellemző.

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás, zöldmezős beruházás, külföldi közvetlen beruházás, multinacionális társaság

NÁDUDVARI ZOLTÁN

40/2016

BRICS-országok: tőke kivitel offshore-zónákon keresztül

Растяжникова Елизавета Викторовна: Страны БРИКС: вывозкапитала через офшорные зоны. Вопросы статистики, 2015. 3. sz. 57–64. p.

Az erősödő globális folyamatok hatására a XX. és a XXI. század fordulóján megnőtt a kis adóterhű offshore-társégek részesedése a nemzetközi értékláncban.

Míg az 1990-es években a – az UNCTAD számításai szerint – az offshore-központokba érkező közvetlen külföldi befektetések értéke 1–2 milliárd dollár között mozgott évente, addig 2000 és 2012 között elérte a 80–100 milliárd dollárt.

Az offshore-zónák jelentős, de ellentmondásos szerepet játszanak a mai nemzetközi gazdasági viszonyokban. Egyrészt az offshore-ügyletek térnye-

rése olyan mechanizmusokat generált, amelyek több, elsősorban transznacionális vállalatnak és banknak teremtettek lehetőséget vállalkozási tevékenységeik optimalizálására. Másrészt az offshore-zónák a gazdasági bűnözés alapjául szolgáltak, mindenekelőtt az adóelkerülésnek, ily módon sodorva veszélybe az országok gazdasági biztonságát.

A *Tax Justice Network* elnevezésű, az offshore-befektetések és -vagyonok kutatására szakosodott civilszervezet adatai szerint a BRICS-országok (Kína, Oroszország, Brazília) az első helyen állnak az offshore-zónákon keresztül történő tőke kivitel mértékét tekintve. Ugyanakkor, míg Kína, Oroszország és Brazília esetében a számba nem vett tőke offshore-zónákba áramlása közelít az összes kivitt tőke nagyságához, addig India és Dél-Afrika esetében 7–9-szer kevesebb a kivitt, el nem számolt tőke az előbbi BRICS-országokhoz képest, vagy a tőke különösen kriminális csatornákon áramlik ki ezen országokból. Feltételezések szerint Indából kb. 500 milliárd dollár áramlott ki illegálisan.

Összehasonlítva az összes külföldi közvetlen beruházást (FDI) a számba nem vett tőke áramlásával, megrázó számokat kapunk. Az FDI-nek Braziliában 78,8, Kínában 75,9, míg Oroszországban 70,4%-át teszi ki a számba nem vett tőke. Vagyis a BRICS-országok többségében offshore útján a hivatalos külföldi befektetések több mint kétszeresét viszik ki. Az ennek következtében létrejött gazdasági biztonság megingását az is alátámasztja, hogy az összes BRICS-ország esetében az offshore-ba csoportosított eszköz nagysága meghaladja a külső adósságot.

Az egyes országok azonban jelentősen eltéréseket mutatnak a külföldre történő tőke kivitel jellegzetességei és okai tekintetében.

A Braziliából külföldre távozó tőke mennyiségének növekedése az 1990-es években vette kezdetét a tengeri selfek olaj- és gázkitermelésével, különösen a Brit Virgin-szigetek, a Kajmán-szigetek és Bermuda irányába haladva. A brazil tőke elsősorban az export-import cégeken és pénzügyi központokon keresztül áramlik az offshore-paradicsomokba.

Oroszország esetében az offshore-ügyletek mozgatója elsősorban nem az adóoptimalizálás, hanem a vagyon védelme. Ezért más országoktól eltérően az oroszok nemcsak a nyereséget viszik ki, hanem az eszközöket is. A nyugati országok az adóparadicsomokban leányvállalatokat regisztrálnak, míg az oroszok az anyavállalatokat jegyzik ott be. Az orosz vállalkozók előszeretettel használják az offshore-lízing cégeket, amelyek a pénztranszfert biztosítják – a tulajdonos céljától és feladatától függően – a külföldi ban-

kokba, illetve az offshore-alapokba, és amelyek a reinvesztálásához is jó szolgálatot tesznek. Az eljárás lényege, hogy az orosz anyavállalat a szükséges külföldi felszerelések beszerzésekor a külföldi lízing céggel szerződik, majd a lízingdíj megfizetésével, az oroszországi lízingtevékenységgel termelt nyereség külföldre kerül, vagyis mint elszámolható önköltség csökkenti az adóterheket az országban.

Indiában a korrupció a tőkekiáramlás – és a magas infláció – eredője. Korábban már említettük, hogy mintegy 500 milliárd dollárt vittek ki törvénytelenül az országból az adóelkerülés miatt. Az indiai vállalatok befektetéseinek számottevő része irányul a holland, mauritiusi és szingapúri pénzügyi offshore-központokba. Az utóbbi két ország esetében jelentős az ismételt befektetések is: az Indiába irányuló befektetések csaknem 60%-a származik Mauritiusról és Szingapúrból.

Kínát a külgazdasági expanzió igénye tette offshore-nagyhatalommá. 2004 és 2010 között az offshore-területekre irányuló közvetlen külföldi befektetések száma, az ezeket támogató állami programok eredményeképp, tizenkétszeresére nőtt. Az offshore célja Kína esetében az ipari export konkurenciáképességének és a nyersanyagok kitermelésének fokozása, valamint közelebb kerülni a pénzügyi forrásokhoz. Az offshore-zónákban létrehozott vegyesvállalatok közel kerülhetnek a külföldi cégek előtt zárt kínai ipari szférához és banki eszközökhöz. Szintén nagy jelentősége van a hongkongi pénzügyi eszközökhöz való hozzáférésnek, Hongkong ugyanis, mint a jüan kereskedelem offshore pénzügyi központja, Kína és a világ közötti tőkecsere bázisa is egyben. Ugyanakkor az ázsiai országban az offshore népszerűségét a korrupció és a pártvezérek, mágánások és magas rangú katonatisztek magánvagyonának az elsősorban a Brit Virgin-szigeteken és Svédországban történő elrejtésének igénye is táplálja. Az offshore-műveletek az egész kínai gazdaságot átszövik, így a fegyverkereskedelmet is.

A Dél-afrikai Köztársaságban az 1990-es évek második felében lezajlott gazdasági nyitáskor a vállalatok egész sora helyezte át részvényeit Nagy-Britanniába, azzal a céllal, hogy könnyebben férjenek hozzá a tőkeforrásokhoz, földrajzilag terjeszkedjenek, illetve nemzetközi szinten is hírnevet szerezzenek az országnak. Napjainkban a dél-afrikai termelővállalatok jelentős része offshore-székhelyű transznacionális vállalatként jegyzi magát.

Az öt BRICS-országban az offshore tőke kivitel – mely a földrajzilag közeleső központokat célozza –

katasztrofális méreteket öltött. Ugyanakkor az utolsó gazdasági krízis arra készítette a fejlett államokat, hogy harcba szálljanak az offshore térnyerésével. Ennek eredményeképpen 2012-ben a fekete csoportban már egyetlen ország sem volt. A Tax Justice Network Financial Secrecy Indexe (FSI)¹ alapján készült, a legkevésbé átlátható pénzügyi rendszerrel rendelkező országokat tartalmazó listán a BRICS-országok a középmezőnyben találhatóak: 2013-ban Oroszország a 25., Brazília a 29., India a 32., Dél-afrikai Köztársaság a 36. helyet foglalta el.

TÁRGYSZAVAK: offshore, külföldi közvetlen beruházás, eltitkolt vagyon, gazdasági bizonytalanság, BRICS-országok, Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-afrikai Köztársaság

BEDECS ÉVA

41/2016

Nemzetközi termelési láncok, kockázataik és a befektetések megtérülése

José L. Fillat – Stefania Garetto: Risk, returns, and multinational production

The Quarterly Journal of Economics, 2015. 4. sz. 2027–2073. p.

URL: <https://qje.oxfordjournals.org/content/130/4/2027.abstract>

DOI: 10.1093/qje/qjv031

A modellvizsgálat egyesült államokbeli vállalatok három csoportjának értékpapír-árfolyamait és osztalékait hasonlította össze. Ezek a hozamok (*stock market returns*) multinacionális társaságok esetén a legkedvezőbbek. Ott pedig a legkedvezőtlenebbek, ahol a tőzsdén jegyzett cég nem multinacionális és főként belföldi piacokon értékesít. E két érték között alakul az olyan cégek hozama, amelyek számottevő kiviteltre képesek. A hozamok rangsorát magyarázó tényező a csoportok eltérő termelékenységése, valamint sajátos üzletpolitikája, a mód, ahogy a külpiacok kockázatait kezelik és az export stratégiáját (mértékét, irányát, elszámolási módját) kialakítják.

A nagy exportkitettség növeli az üzleti kockázatot. A külföldi piac járulékos költségekkel érhető el, a kivonulás érzékelhető veszteséggel járhat. A multinacionális társaság profitérzékenysége annál na-

¹ <http://www.financialsecrecyindex.com/introduction/fsi-2015-results>

gyobb, minél nagyobb a külföldi beruházásának mértéke.

A három csoport, amelyet a modell figyelembe vesz, a következő jellemzők szerint alakul: a piac bizonytalansága, a termelés fixköltsége, a piacra lépés rejtett költsége (a kilépéssel járó veszteség kockázata). A kockázatok mértékét egyrészt az évek során realizált megtérülés, másrészt a beruházáskor feltételezett hozamok közötti különbség határozza meg. A három vizsgált csoport közül a multinacionális társaságok a legnagyobbak, ezek képesek nagyobb kockázatokat is vállalni a külföldi piacokon. A globális gazdasági helyzetből eredően az exportpiacokon erőteljesebbek a kilengések, így nagyobb a kockázat, mint beföldön, az Amerikai Egyesült Államokban. Megfigyelhető az exportügyletek diverzifikálása, így a cég a vállalásos helyzet kockázatait, veszteségeit mérsékelheti.

A fellendülés arra készíti a cégeket, hogy külföldi piacokra lépjenek, vállalva annak rejtett költségeit, a visszaesés kockázatait. A fix működési költség a visszaesés éveiben is terheli a vállalatot, és dönteni kell a maradásról, vagy a kilépésről, a rejtett költségekkel azonnali veszteséggé számolva. Ahol várható a fellendülés, ott nő az esélye a maradásnak, de a fix költségek alakulásától is függ ez a döntés. A cég az exportügyletek költség szintjét összehasonlítja a külföldi közvetlen beruházással (FDI). A multinacionális társaság nagyobb kockázatokat vállalhat, mint azok, amelyek exportálók, külföldi leányvállalat nélkül. A sztochasztikus modellre alapozott elemzés igazolja a szokásos üzleti stratégiák várható, egymástól eltérő hozamait.

A dinamikus modell alkalmas a várható profit diszkontálására, és mindhárom csoportban megállapítható az összefüggés a cégérték, valamint a tőzsdéi vállalat hozamai. Az exportra és az FDI-re kalkulált rejtett költség rendszerint olyan kockázati felár (*risk premia*) amelyet az értékpapírok is realizálnak, és ez magyarázza a három cégcsoport hozamainak eltéréseit. Modellezhető, hogy a kockázatokat kerülő befektetők a három csoport várható hozamai alapján milyen amerikai értékpapírokat részesítenek előnyben.

TÁRGYSZAVAK: multinacionális vállalat, külföldi közvetlen beruházás, jövedelmezőség, kockázat, nemzetközi termelési lánc, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

42/2016

Az energiaszolgáltatás terheinek változása, az elosztási hatás elemzése Németországban

Manuel Frondel – Stephan Sommer – Colin Vance: The Burden of Germany's Energy Transition. An Empirical Analysis of Distributional Effects *Ruhr Economic Papers* 542. Bochum, 2015. február, Ruhr-Universität Bochum (RUB), 1–25 p.

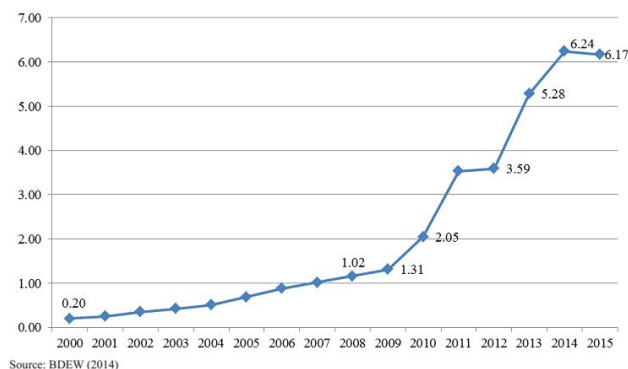
URL: http://repec.rwi-essen.de/files/REP_15_542.pdf

DOI: 10.4419/86788620

A németországi villamosenergia-piacon mélyreható átalakulás ment végbe az utóbbi másfél évtizedben: az árak közel kétszeresre nőttek, s jelentősen emelkedtek a háztartások kiadásai. A 2006–2012. időszak háztartásstatisztikai felvételeinek (*Erhebung des Energieverbrauchs der privaten Haushalte*) eredményei alapján kimutatható, hogy miként alakultak villamosenergia-fogyasztási szokások és annak költségei. A 2012. évi szegénységi kockázatokkal végzett becslés eredménye, hogy az érintett németországi háztartások összes kiadásában a villanyszámlák aránya átlagosan 5,5%, ami a fűtés számláinak arányához közeli tétel. A további években a megújuló energiával termelt áram arányát növelni fogják, ez tovább növeli ezt a kiadási arányt, ezért a háztartások terheinek enyhítésére lesz szükség a támogatásra jogosult szegények körében. A piaci versenyt nem torzító támogatási módot szükséges választani, ahol az ún. „energia-szegénység” fenyeget, itt előnyös lehet készpénz (*direct cash transfers*) címzett juttatásával csökkenteni a terheket.

Az 1. ábra szerint az euró cent/kWh egységben mért áramfelár az ötszörösére nőtt a megújuló energiaforrások támogatási alapjaként a 2009 és 2014 közötti időszakban.

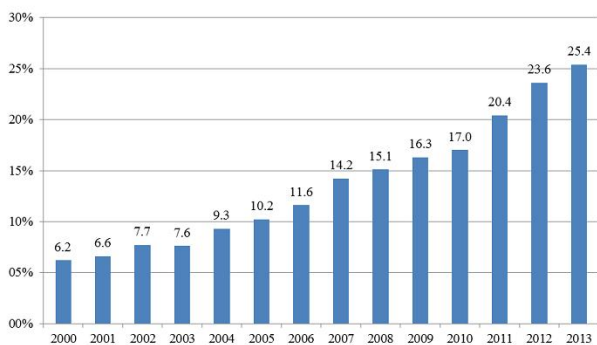
Figure 1: EEG Surcharge on Electricity Prices for the Promotion of Renewable Technologies in Cent per Kilowatt-hour (kWh)

1. ábra: A megújuló energiaforrások támogatásából adódó villamosenergia-felár cent/kWh

A szakpolitikai fordulat alapján alkotott törvény (*Erneuerbare-Energie-Gesetz, EEG*) két alapvető intézkedést tartalmaz: a kormányzat szándéka a megújuló energia szélesebb körű felhasználása, illetve az összes németországi atomerőmű 2022-ig történő leállítása. A háztartások számára is drágul a villamosenergia-fogyasztás, ahogy mérséklük az olcsóbb kőolaj- és földgáz-import miatti függést, illetve az atomenergia kockázatait. A napenergiával termelt áram sokkal drágább, mint a hagyományos erőművekből érkező, és ez a háztartások költségvetésén is növekvő arányú terhelést mutat. A háztartásstatisztika 2012. évi mintájában a jövedelem átlagosan 2,6%-át költötték áramszámlákra, ezen belül a mediánjövedelem 60%-át el nem érő („szegény”) almintában ez az arány 5,5%, és mintegy 10% a többi energiaköltséggel együtt. A 2. ábrán látható módon alakult a megújuló energiaforrások részesedése az ország bruttó áramfogyasztásából.

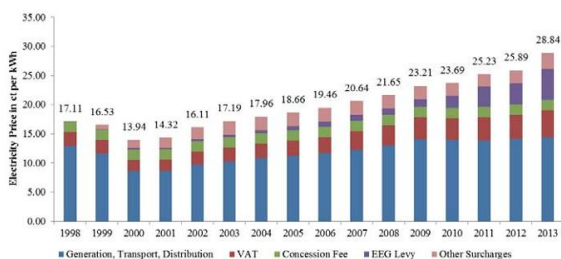
Figure 2: Share of Green Electricity in Germany's Gross Electricity Consumption

2. ábra: A zöldenergia részesedése Németország bruttó villamosenergia-fogyasztásából

Az áram egységára 2000-ben 13,94, 2013-ban 28,84 euró cent/kWh volt, így a németországi háztartások átlagosan évi 3500 kWh fogyasztásával számolva évente 520 euróval növekedett ez a kiadási tétel. A háztartási energia tarifájában a termelés (3. ábra), a szállítás és elosztás költségfedezete az ábra szerint csökkenő arányú, viszonylag nagy az adótartalom (VAT), a koncessziós díj, továbbá a zöld energia miatti közteher (*EEG Levy*). Az áram árának közterhe 2013-ig 50%-ig emelkedett, 2007-ben ez az arány csak 30% volt.

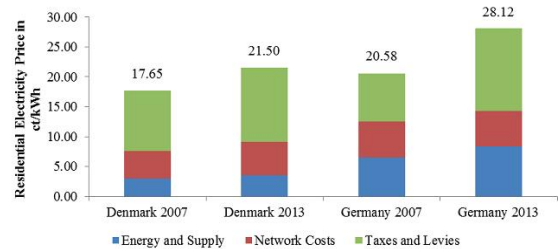
Figure 3: Composition of Residential Electricity Prices in Germany

3. ábra: A lakossági villamosenergia-árak összetétele Németországban

Az áramtarifa dániai és németországi közterheit hasonlítja össze az ábra a 2007. és 2013. évi statisztikai adatokkal (4. ábra). Az EU 28 tagállama közül a dániai háztartások áramtarifája a legnagyobb, ez főként az ország nagy kapacitású szélerőműveinek növekvő hálózati betáplálásából (*feed-in tariffs*), illetve azok tetemes ártámogatásaiból adódik. Az egységárak az évi 2500–5000 kWh óra fogyasztású dániai és németországi háztartására vonatkoznak, euró centben, ezen belül a termelés/szolgáltatás, a hálózat és a közteher költségárányaival.

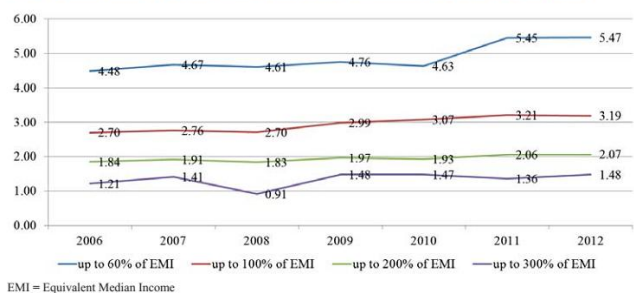
Figure 4: Electricity Prices in Purchasing Power Standards EUR ct/kWh for Danish and German Households with an Annual Consumption between 2,500 and 5,000 kWh

4. ábra: Az energia vásárlóerő egységre vetített villamosenergia-árak EUR cent/kWh-ban a dán és német háztartásokban 2500 és 5000 kWh közötti éves fogyasztás esetében

A panelbe összesen 7800 németországi háztartást válogattak a 2006 és a 2012 közötti évi költségfelvételekből, így legalább évi 2600, legfeljebb évi 4700 áramszámla adatait értékelték. A felvételhez kapcsolták a megkérdezettek társadalmi, gazdasági jellemzőit, lakáskörülményeire vonatkozó adatait is. Az 5. ábra az egyenértékű jövedelem mediánjának (*EMI – Equivalent Median Income*) rétegei szerint vázolja a panel háztartásai áramköltségeinek százalékos részesedését a vizsgált években.

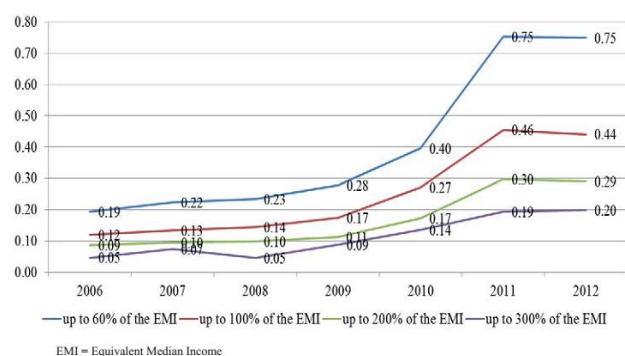
Figure 5: Ratio of Electricity Cost to Disposable Income of German Households for a Variety of Income Levels.

5. ábra: A villamosenergia-költség aránya a német háztartások rendelkezésre álló jövedelmében, különböző jövedelmi szintek esetében.

A megújuló energiaforrásokkal termelt áram felára a 6. ábrán látható terhelést okozta a háztartás rendelkezésére álló jövedelem vizsgált nagyságcsoportjaiban a vizsgált években.

Figure 6: Cost Proportions of Green Electricity Promotion in Disposable Income of German Households

6. ábra: A megújuló energiaforrásokkal termelt áram költségaránya a német háztartások rendelkezésre álló jövedelmében

Egy „szegény” (legfeljebb az EMI 60%-át elérő) háztartás erre fordított kiadása a 2012-ben rendelkezésre álló jövedelem 0,75%-a. Nagy fejlődés, hogy Németország bruttó áramtermelésében a megújuló energiaforrások 2000-ben 7%-os részesedése 2013-ig már több mint 25%-ra nőtt, elsősorban a napenergia révén. Ez azonban sokkal nagyobb relatív terhelést okozott a „szegény” háztartásoknak, mint az átlagos, vagy annál nagyobb jövedelműeknek. Becslések szerint az országban a szegénységi kockázattal fenyegetett háztartások (*households endangered from poverty*) száma mintegy 7,5 millió, ez az összes háztartás közel egyötöde. Előreszámítások arra alapozhatók, hogy a megújuló energiaforrások jelenlegi 25%-os részesedése 2020-ig 35, 2030-ig 50, 2050-ig 80%-ra növelhető, azonban ennek az áramtarifa további növekedése lehet a következménye. Próbaszámításokat végeztek 2019-ig a „szegény” háztartások áramköltségeinek alakulását illetően, és erre alapozva tervezhetők a rászorulóknak méltányos kompenzációjának módjai. Felvetették a közterhek összetételének változtatását, ahol az áram felára helyett az adórendszer egésze érvényesítené a zöld energia többletterheit, így kialakítva a terhek méltányosabb elosztását a németországi progresszív adórendszerben. Az adótechnikai javaslat azonban nem ösztönözné az energia megtakarítására, az áram árának növekedése gazdasági következményekkel is jár, a jövedelem nagyobb adója viszont nem. A környezetvédelmi célú adóztatás felülvizsgálata is szerepel a javaslatok között, például fogyasztási küszöbökkel.

A kutatók mindezek helyett azt a kompenzációs formát részesítenék előnyben, hogy a „szegény” háztartás céltámogatást kapjon készpénzben, az áramszámlák többletének fedezeteként. A rászorulóknak adható támogatás a megújuló energiaforrásokkal termelt és a hálózatba táplált áram (*feed-in tariff – FIT*) tarifyanövelő hatásához igazodhatna.

TÁRGYSZAVAK: villamos energia, háztartások energiafogyasztása, fogyasztói árak, elosztási hatás, megújuló energia, Németország

NÁDUDVARI ZOLTÁN

43/2016

Nyugdíjasok nemzetközi áramlása és a megtakarítások adóztatása

Volker Meier – Andreas Wagener: Do mobile pensioners threaten the deferred taxation of savings? *CESifo Economic Studies*, 2015. 2. sz. 465–483. p.

URL: <https://cesifo.oxfordjournals.org/content/61/2/465>

DOI: 10.1093/cesifo/ifu020

Az aktív és járadékos évek teljes tartamára számított jövedelem adóztatása (*optimal taxation of lifetime income*) alapesetként feltételezi, hogy az időskori nyugdíjakat belföldön használják fel. Az egyéni vagyon növelhető a felhalmozott megtakarításokkal, ezen belül az időskorra tartalékolt pénzeszközzel, a hozamot forrásadó terheli a fejlett országok többségében.

Módosul ez a szokásos modell, amikor a nyugdíjas külföldön tartózkodik, a megtakarításai más országokban is képződhetnek, a felhasználást nem a származási ország adóztatja. Az ország aktív népességének számaránya sok esetben csökkenő tendenciát mutat, a munkajövedelem közterheit egyre kevesebb foglalkoztatott viseli. Az adóztatás egyik ága a társadalombiztosítás járulékaival képezi az állami nyugdíjalapot. Az ország magánpénztárai is kezelnek nyugdíj célú megtakarításokat, azok egyik vonzó feltétele a halasztott adó. Bevételek lehet továbbá a tőkehozam adója, egyes országokban a nyugdíj is beleszámít a személyi jövedelemadó alapjába.

A modellvizsgálatok célja olyan optimális adóztatás megalapozása, amelyben a nem belföldön tartózkodó adóalanyok méltányos terhet viselnek egyrészt a halasztott adók, másrészt a tőkehozamok arányában. Az ország társadalombiztosítási alapjának terheit nagyrészt a munkajövedelmekre kivetett járulék fedezi, az időskorúak ellátására a fiatalabbak befizetései biztosítanak fedezetet. Aki viszont nyugdíjasként külföldön használja fel a felhalmozott járadékait, megtakarításait, az megnöveli a közterhet viselőkre jutó belföldi terheket.

A tőke nemzetközi vándorlása sokkal intenzívebb, mint a munkaerőé. Az a fő kérdés, hogy az időskorra való tekintettel képzett egyéni megtakarítás miként

viseljen méltányos közterhet az országban, amennyiben a hozamokat nem belföldön használják fel. A „méltányos” itt arra utal, hogy a terhek nemzedékek közötti elosztásában az aktívkorú lakosságtól jövedelmet csoportosítanak át az idősebbekhez.

A pénzügyi megközelítés lényege, hogy milyen a megtakarítás halasztott adóinak optimális szerkezete az ország költségvetésében. A kamatadók, a bérjárulékok és más közterhek közötti kapcsolat a statisztikai modellek változataival elemezhető, az élethosszra számított halmozott (belföldi) befizetésekkel. Az alapváltozatot azonban módosítják a számottevő nemzetközi tőkemozgások, ezen belül a nyugdíjasok nem belföldön adóztatott tőkejövedelmei. Nemzetközi megállapodások szabályozzák a kamatok adóztatását, viszont nemzeti hatáskörbe tartozik a megtakarítás halasztott adóinak megállapítása, beszedése.

A költségvetés érdekei úgy érvényesíthetők, ha tekintettel a nemzetközi átcsoportosítás lehetőségére is, korlátot állapítanak meg a megtakarítás halasztott adóira, akár a mértékét, akár az összegét maximálva. Ajánlott a kombinált megoldás, ha a megtakarítás címzett számláján jegyzik fel a halasztott adót a származási országban, és az nem függ a tényleges felhasználás helyétől, amely a nyugdíjas egyéni döntése szerinti lehet.

A teljesen zárt gazdaság modelljében előnyös lehet a szokásos kamatadó, amelyet a megtakarítások halasztott adóival kombinálnak. A másik változat a nemzetközi vándorlás mérsékelt tőkeáramlással, így a vizsgált ország nyugdíjasai külföldön használhatják fel a megtakarításaikat, és a korábbiaknál hosszabb a várható élettartamuk, növekszik a rendelkezésre álló vagyonuk, amelynek része a megtakarítás halasztott adója is a származási országban.

A szimulációkkal ellenőrzött változat lényegében a jövedelem kettős adóztatására (*dual income taxation*) alapozható, azaz a megtakarítás halasztott adóját nem törlik el, de mérséklük, ezen túlmenően a hozamok is viselnek forrásadót viszonylag kis kulcsú közteherrel.

Az itt vázolt modellszámítás nem vette figyelembe az adóztatás nemzetközi versenyének terelő hatásait. A változatokban nem érvényesítették, hogy az aktívkorúak is vállalhatnak külföldön munkát, így a járulékok befizetését más országok nyugdíjalapjai kaphatják. Az öregedő társadalom, valamint a nemzetközi vándorlás hatására a belföldi aktívkorúak közterhei növekvő tendenciájúak hosszabb távon.

TÁRGYSZAVAK: személyek nemzetközi áramlása, nyugdíj-megtakarítás, adóztatás

NÁDUDVARI ZOLTÁN

44/2016

A transzatlanti gazdasági folyamatok, integráció és nem vám jellegű korlátok

Peter Egger – Joseph Francois – Miriam Manchin – Douglas Nelson: Non-tariff barriers, integration and the transatlantic economy

Economic Policy, 2015. 83. sz. 539–584. p.

URL: <http://economicpolicy.oxfordjournals.org/content/30/83/539.abstract>

DOI: [10.1093/epolic/eiv008](https://doi.org/10.1093/epolic/eiv008)

Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP) várhatóan csökkenti a külkereskedelmi költséget az Amerikai Egyesült Államok és az európai gazdasági térség országai között, és megnöveli az áruforgalom mennyiségét. Az egyensúlyi (CGE) modell kiegészítéseként mélyebb elemzések mutatják be az egyes országokra gyakorolt várható elosztási hatást, mivel a várható előnyök több tényezőtől függenek. Az Amerikai Egyesült Államok fogyasztásában évente egy százalékos, az Európai Unió átlagában évi 2,25%-os növekedés várható a liberálisabb áruforgalom hatására. A szolgáltatások volumenváltozására is készültek becslések, bár itt nincs esély további liberalizálásra. Lényeges mellékhatás, hogy a partnerek közötti kereskedelem a harmadik ország áruforgalmának rovására növekszik.

A nem vámjellegű tényezők a paktum részeként előnyösen változnak, csökkentve a kétoldalú külkereskedelmi költségeit. Az ökonometriai (*computable general equilibrium* – CGE) modell több ágazatot vizsgált az Amerikai Egyesült Államok és az európai országok, valamint a paktumon kívüli harmadik országok külkereskedelmi adatsorai alapján. Az Amerikai Egyesült Államok és az EU méretei a paktum hatására a jelenleginél lényegesen nagyobb kereskedelmi forgalmat is lehetővé tesznek. Közelítő modellszámítás szerint a kétoldalú áruforgalom összességében nyolcvan százalékkal nőhet a felek között, harmadik országokkal viszont akár 2,5%-kal is csökkenhet a kereskedelem.

A modell alapváltozata szerint az egyes foglalkozási kategóriák egymástól eltérő mértékben nyernek a külkereskedelmi forgalom növekedésének hatására, ugyanakkor veszteségek is várhatóak

a mezőgazdaság (a földtulajdonosok) jövedelmeiben. A paktumba nem tartozók (például Törökország, illetve Ázsia és a csendes-óceáni térség exportőrei) valószínűleg veszítenek a forgalom csökkenésének következtében.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi áruforgalom, TTIP-egyezmény, ökonometriai modell, Amerikai Egyesült Államok, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

45/2016

Termékek ára és elérhetősége az Amerikai Egyesült Államok városai szerint

Jessie Handbury – David E. Weinstein: Goods prices and availability in cities

Review of Economic Studies, 2015. 1. sz. 258–296. p.

URL: <http://restud.oxfordjournals.org/content/82/1/258.abstract>

DOI: 10.1093/restud/rdu033

Gyakori kérdés a vásárlóerő-paritás vizsgálatai során, hogy a városok mérete milyen hatással van a kiskereskedelmi árakra. Ennek statisztikai mutatója az azonos árakra vonatkozó árindex, azonban a hagyományos árfelírások torzításokkal is járhatnak, ha a mintába nem teljesen azonos élelmiszerek vagy egyéb áruk tartoznak. Az Amerikai Egyesült Államok negyvenkilenc eltérő méretű városának kiskereskedelmi árait elemezték a vonalkóddal azonosított áruválaszték statisztikai adatai alapján.

A városok szerint összehasonlított fogyasztói árindex (*Consumer Price Index – CPI*) egyik torzítása, hogy a vizsgált áruk egymástól eltértek, emiatt heterogén csoportot alkotnak a negyvenkilenc városban. A másik torzítás a választék eltéréséből adódik, a megfigyelt kínálat nem azonos összetételű az egyes városokban, előfordultak hiányzó tételek is. A „heterogén” áruösszetételből eredő torzítás magyarázza az élelmiszerárak szóródásának mintegy 97%-át. Mindkét torzítást kiigazítva megállapítható, hogy a város mérete és az egyes tételek fogyasztói ára között milyen a korreláció.

A regressziós függvények révén a város méreteivel összekapcsolva aggregált árindexek is alkothatók. Érzékenységvizsgálattal ellenőrizhető, hogy a város lakosságszámának, például kétszeresre növekedése az áruválaszték milyen mértékű növekedését eredményezi. Az is változtatja az árat, hogy a bolthálózat milyen mennyiséget kínál az egyes be-

szerezésekhez, vagyis előfordulhat diszkontjellegű értékesítés akciókkal. Ellenőrizhető az a feltevés, hogy a szállítható fogyasztási cikkek (*tradable goods*) árindexe a nagyobb városokban kisebb, illetve ellenkezőleg, ott nagyobbak a területi fogyasztói árak, főként a lakosság nagyobb átlagos jövedelemszintjére való tekintettel. Az említett kétféle torzítás a vonalkódokat felhasználva szűrhető, így a korreláció adatháttere kiigazítható. A megfigyelt bolthálózatok kínálatában az azonos tételek árai összehasonlíthatóak, és a beszerzések mennyisége is feljegyezhető.

Az Amerikai Egyesült Államok negyvenkilenc városának összesen 33 ezer háztartásában jegyezték fel a vásárolt tételek árait, és több százezer áru alkotta a mintasokaságot. A kiigazítás nélküli árinformációk szerint a 21,2 millió lakosú New York élelmiszerárai átlagosan 16%-kal nagyobbak, mint a félmillió lakosú Des Moines árai. Azonban ez a kapcsolat a két adatsor között a heterogén összetételű vásárlásokra vonatkozott. A kétféle torzítást kiigazítva megállapítható, hogy (azonos tételekkel) a nagyobb városban alacsonyabb az élelmiszerek átlagos árszintje. A fogyasztói tej egységárának alakulása, például csak teljesen azonos minőséggel hasonlítható össze a modellvizsgálatban.

A kiskereskedelmi bolthálózat, a vevőkör és a beszerzés tétel nagyságai miatti (Honnan? Kinek? Mennyit?) torzítások is szűrhetőek. A New Yorkban beszerezhető élelmiszerek választéka lényegesen nagyobb, mint a mintába tartozó félmillió városban. Ilyen torzítások a helyettesítő termékek elemzésével (*Constant Elasticity of Substitution – CES*) igazíthatók ki.

TÁRGYSZAVAK: helyi árindex, áruválaszték, árindex torzítása, város, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

46/2016

Munkanélküliség az EU régióiban, a strukturális gond és az eurózóna alapú feltevés

David Emanuel Andersson – Åke E. Andersson – Björn Hårsman – Zara Daghbashyan: Unemployment in European regions: structural problems versus the Eurozone hypothesis

Journal of Economic Geography, 2015. 5. sz. 883–905. p.

URL: <http://joeg.oxfordjournals.org/content/15/5/883.abstract>

DOI: 10.1093/jeg/lbu058

Az európai régiók eltérő munkanélküliségi helyzetében kevésbé fontos tényező, hogy az EU-tagállam az eurózónába tartozik, vagy sem. A NUTS-2 szintű (*European Nomenclature des unite's territoriales statistiques 2 regions*) országrészek munkaerő-piaci mutatóit összehasonlítva olyan statisztikai elemzés készült, amely megállapította, hogy meghatározó tényező egyrészt a jogszabályok rugalmassága és az egyéni felfogás, másrészt a hozzáférhetőség, a földrajzi helyzet és a képzettségi szint, mint strukturális háttér. Akik nagyváros vonzáskörzetében (London, Párizs, Amszterdam stb. régióiban) keresnek munkát sikeresebbek, mint azok, akik gyéren lakott országrészekben élnek, elmaradottabb közlekedési és képzési viszonyok között, például vidékies térségben.

A 2008-tól érvényre jutó válságfolyamatok a munkanélküliség regionális különbségeit is érintették, az alkalmazkodás és az élénkülés esélye ott kedvezőbb volt, ahol a munkaerőpiac említett feltételei korábban létrejöttek és kedvezőtlenebbek a viszonylag fejletlen régiókban (*lagging regions*). A munkanélküliség kezelésére ajánlott programok egy része viszonylag rövid távon eredményre vezethet, azonban vannak hosszú távú szerkezetátalakítási feladatok is. A régiók elérhetősége (*accessibility*) a nem önkéntes munkanélküliség egyik lényeges tényezője, hatással van az elérhető helyi termelékenységre is. A modellvizsgálat eredményei az intézményi és földrajzi térségre jellemző tényezők együttes hatásait tartalmazzák.

A munkaerőpiac rugalmasságának mértéke a régiók munkanélküliségét is befolyásolja. A munkahely biztonsága, az elbocsátás és felvétel függ, például a megszabott bérminimumtól, a kollektív szerződések tartalmától, a felmondási eljárás kötöttségeitől. A régiókban eltérőek a munkába lépés egyéni esélyei, rendszerint a pályakezdők és a bevándorlók találnak nehezebben állást, főleg azokon a területeken, ahol lényeges a felkészültség, a nyelvismeret, a munkahelyi tapasztalat.

A másik szubjektív tényező a társadalmi intézményekről alkotott kép, és az elhelyezkedési esélyek megítélése. Ez a tranzakciós költségeket is alakítja: ahol az egyén bízik a munkába lépést segítő programokban, ott kisebb a súrlódásos munkanélküliség miatti veszteség.

A másik lényeges tényezőcsoportba sorolható a régiók közötti infrastruktúra (*inter-regional accessibility*), az állást kínáló munkahelyek elérhetősége. Hosszabb távú beruházási programok javíthatják az elmaradottabb európai régiók közlekedési fel-

tételeit. Ide tartozik a régión belüli elérhetőségnek (*intra-regional accessibility*) a munkanélküliség alakulásában betöltött szerepe is. Jobbak az elhelyezkedés esélyei, például a felsőoktatási intézmények környezetében, de a távmunkát is fejlesztik egyes megfelelő informatikai háttérrel rendelkező munkaadók.

A modellvizsgálat nem igazolta, hogy az eurózóna régióiban a munkanélküliség az országok saját valutájának hiányától jelentősen függne.

TÁRGYSZAVAK: munkanélküliség, munkaerőpiac foglalkoztatási ráta, régiók közötti áramlás, NUTS 2 régiók

NÁDUDVARI ZOLTÁN

47/2016

A külföldi közvetlen beruházás idősorainak elemzési szempontjai

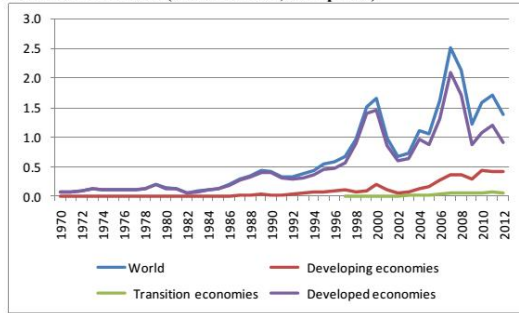
Olafur Margeirsson: Foreign direct investment. A focused literature review

Working Paper, 104. sz. Binzagr Institute for Sustainable Prosperity 2015. február, 1–32. p.

URL: <http://www.binzagr-institute.org/wp-content/uploads/2015/02/WP-104.pdf>

A külföldi közvetlen beruházás (FDI) segíti a fejlődő országok modernizálását, felzárkózását, de előfordulnak előre nem látott, kedvezőtlen gazdasági-társadalmi, környezeti hatásai is. Az FDI hozzájárul a fogadó országok gazdasági növekedéséhez, a fejlesztésekhez friss tőkét tesz hozzáférhetővé, hozzájárul a fizetési mérleg javításához és növeli a pénzügyi stabilitást is. A nemzetközi áruforgalom mellett az ún. horizontális FDI is szélesítheti a fogadó országban a termékek kínálatát. Jelentős továbbá az a vertikális kapcsolat, amely a közvetlen beruházás révén a készterméket értékesítő anyavállalat és a beszállító külföldi érdekeltségei között alakul ki.

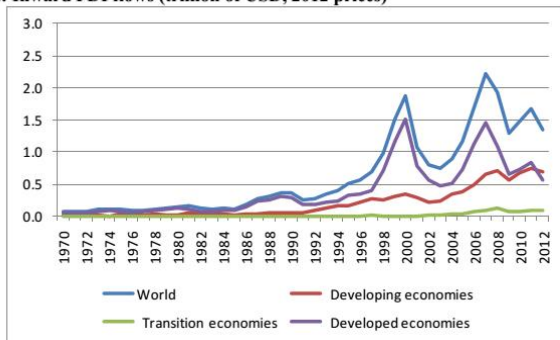
Az 1. ábra bemutatja az Amerikai Egyesült Államok külföldi működő tőkebefektetéseinek alakulását (ezer milliárd USD 2012. évi árfolyamon) a célországokat három csoportra osztva, az 1970 és 2012 közötti időszak éveiben.

Figure 1: Outward FDI Flows (trillion of USD, 2012 prices)²

1. ábra: Kiáramló FDI (billió USD, 2012-es árfolyamon)

A válság éveiben hirtelen csökkent a kiáramló FDI, a 2012. évi értéke mintegy 1400 milliárd USD. Az összeg nagyobb részét a fejlett gazdaságokban fektették be, egyrészt a működő vállalatok megszerzett tulajdonrészei, másrészt ún. zöldmezős beruházások útján. Az Amerikai Egyesült Államokba külföldről beáramló FDI alakulása (2. ábra) a következőképpen alakult ebben az időszakban (ezer milliárd USD 2012. évi árfolyamon):

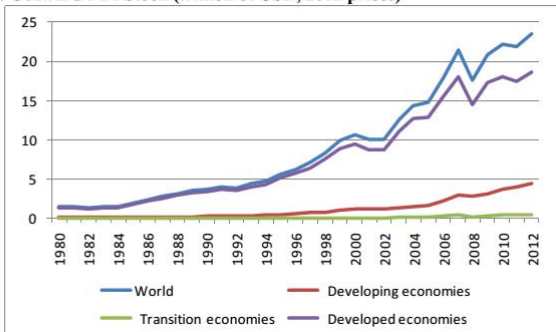
Figure 2: Inward FDI flows (trillion of USD, 2012 prices)

2. ábra: Beáramló FDI (billió USD, 2012-es árfolyamon)

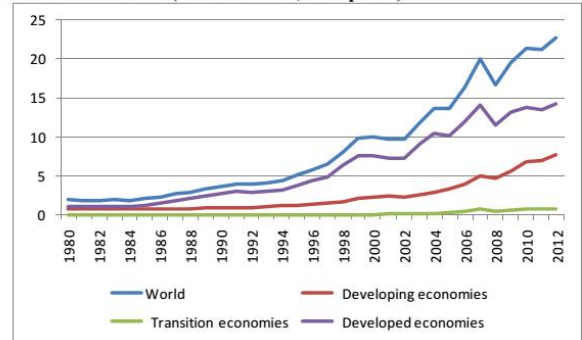
Az Amerikai Egyesült Államokból kiáramló (3. ábra) és oda beáramló (4. ábra) FDI év végi állománya az időszakban a következő (ezer milliárd USD 2012. évi árfolyamon):

Figure 4: Outward FDI Stock (trillion of USD, 2012 prices)

3. ábra: Kiáramló FDI tőke (billió USD, 2012-es árfolyamon)

Figure 3: Inward FDI Stock (trillion of USD, 2012 prices)

4. ábra: Beáramló FDI tőke (billió USD, 2012-es árfolyamon)

A statisztikai adatsorok igazolják, hogy kisebb visszaesésekkel az FDI áramlása inkább irányban növekvő tendenciájú, mind az Amerikai Egyesült Államok esetén, mind a többi fejlett gazdaságban. Az FDI a hetvenes évektől többnyire a gazdagabb országokba irányult, mivel a megtérülés kedvezőbb, ha hasonló a befektető és a fogadó ország gazdasági helyzete, piaci kereslete, technológiai háttere, szakmai felkészültsége. A külföldi közvetlen beruházó a célországban rendszerint a saját tevékenységének megfelelő nemzetgazdasági ágat, illetve technológiai területeket részesít előnyben.

Az FDI elősegíti a félkész termékek beszállítását az anyavállalat igényei szerint. A fejlett célországok az ilyen csoporton belüli termelési láncokban (*intra-firm trade*) nagyobb arányban vannak jelen, mint a feltörekvő vagy fejlődő országok, leányvállalatok. Az azonos főtevékenységű irányító és beszállító közötti forgalom ott erősebb, ahol a célország dolgozóinak képzettsége, technikai felszereltsége a beruházó vállalatéhoz hasonló fejlettségű.

A célország lényeges intézményi tényezői is befolyásolják a beruházási döntést, ilyen a politikai stabilitás, a szakpolitikai ösztönzés, a hivatalos eljárás áttekinthetősége, a korrupció stb. A beáramló FDI illeszkedik a célországok sajátos ágazati szerkezetéhez, növekvő arányban érkeznek a pénzügyi és egyéb gazdasági szolgáltatások ágazataiba, és csökkenő arányban, például az agrártermelésbe, vagy a közszolgáltató intézmények ágazatába.

A külföldi beruházó előnyben részesíti azokat az ágazatokat, ahol fontos az innováció, a képzett munkaerő számaránya nagyobb az átlagosnál, a kutatás-fejlesztés (K+F) háttere elérhető, a csúcstechnika termékeit, szolgáltatásait jövedelmezően lehet értékesíteni. Ennek megfelelően növekszik az immateriális eszközök értékaránya a külföldi leányvállalatok vagyonában, amelyben a belföldi átlagnál lényegesen nagyobb a részesedésük.

A beáramló FDI révén megnövelhető a belföldi kereslet az anyavállalat termékeire, szolgáltatásaira, a gazdaságtalanul kicsi vagy kockázatos piacokon ritkák a multinacionális csoportok. A méretkategóriák szerint közepes és kisvállalatok külföldi befektetései sikeresek lehetnek az ilyen piaci részekben. Ahol a külkereskedelem bővítése akadályba ütközik, ott az FDI révén a célországban működő leányvállalat révén teremthető kellően jövedelmező kínálat, mind az EU-tagállamon belül, mind az olyan uniós országokban, amelyek között nincsenek vámok.

Az FDI és a gazdasági növekedés kapcsolatának jellemzője, hogy milyen módon történik a technológiai transzfer, annak milyen tovagyűrűző (*technological spillovers*) hatásai vannak a fogadó országokban. A statisztikai adatsorok alapján elemezhető a beáramló FDI foglalkoztatási, külkereskedelmi, gazdaságpolitikai hatása, valamint a piaci verseny alakulása. Mindez befolyásolja, hogy a beáramló FDI milyen kedvezményekre, például gazdasági ösztönzőkre számíthat a potenciális célországokban.

A célország vállalatai nem csak FDI révén juthatnak külföldi befektetésekhez, a tőkeáramlás egyéb módjainak feltételei összehasonlíthatók a külföldi közvetlen beruházásával. Lényeges elemzési szempont az országok fizetési mérlege (*Balance of Payments*), valamint a pénzügyi stabilitás alakulása az FDI fogadásának hatására. Egyes ágazatokban például az anyavállalattól hosszú ideig és nagy értékben fogadnak importot, más esetekben a befektetett tőke hozamait a tulajdonosok az ismételt befektetés helyett hazaviszik, ami rontja a fogadó ország fizetési mérlegét.

TÁRGYSZAVAK: külföldi közvetlen beruházás, fejlett ország, átalakuló gazdaság, fizetési mérleg, Amerikai Egyesült Államok

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Általános kérdések

48/2016

A vizuális stimuláció a szociológiai kutatásokban

Martin Buchtík: Caught in a Gutenberg Syndrome. Methodological aspects of visual stimuli in social research

Naše Společnost, 2015. 1. sz. 13–22. p.

URL: http://cwm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a7405/f11/NS15-1_V%20zajeti%20Gutenbergova%20syndromu.pdf

A kép ősbibb megnyilvánulás, mint a szöveg, a kétféle kifejezési megoldás befogadásának módja eltérő. Mivel a vizuális megjelenítés (értve alattuk együttesen a vizuális adatok és ösztönzők alkalmazását) a társadalomtudományokban a XIX. század folyamán polgárjogot nyert, az ezzel kapcsolatos kérdésekkel önálló egyesületek (például *International Visual Sociology Association*), folyóiratok (például *Visual Studies*), tankönyvek (például Jonathan S. Marion – Jerome W. Crowder: *Visual research. A concise introduction to thinking visually*. London, 2013, Bloomsbury) foglalkoznak. Mindegyik vonulat abból a feltevésből indul ki, hogy a vizuális megjelenítések szerepe nem korlátozható pusztán szemléltető funkcióra, merő illusztrálásra. Ellenkezőleg, ezek is teljes értékű tudományos ismereteket nyújthatnak és közvetíthetnek. A tanulmány a vizuális anyagok és technikák elemzését tűzte ki céljává, a statikus közvetítőkre összpontosítva, mint a rajz, a fénykép, vagy a képregény – a dinamikus médiumok viszont egyszerre több érzékszervre hatnak, így önálló csoportot alkotnak. A téma előtörténetéből felvillantva a XIX. század első kísérleteit a szerző megemlíti Adolphe Smith újságíró és John Thompson fényképész *Street Life in London* (1876–1877) című munkáját, valamint Francis Galton áltudományos koncepcióját egyfajta társadalmi csoportokat (bűnözőket, katonatiszteket) bemutató „képi statisztika” megteremtésére.

A későbbiek során az adatfelvételekben úttörő szerepet játszott a klinikai pszichológia, legismertebb eljárásává a svájci pszichiáter által az 1920-as években kidolgozott, és róla elnevezett Rorschach-féle tintafolt-teszt vált. Ezt a szerző részletesen bemutatja – akárcsak a harmincas évektől használt, 31 képből álló tematikus apercepció tesztet. A szociológiában a projekciós technikákat a múlt század ötvenes éveiben meglepően széleskörűen alkalmazták, azóta főként a mélyinterjúknál használatos fényképek képviselik a vizuális elemeket (a fotókat vagy „önvezérelt” beszélgetések alkalmával, vagy a hozzájuk fűzött kommentárok során használják). A fényképek felhasználásnak előnyei között említik, hogy a verbális és a vizuális ösztönzők ötvözésének köszönhetően az interjúk hosszabbak, tartalmasabbak (kiváltképp, ha a megkérdezett a fotó által érintettnek érzi magát, például

ha őstermelőknek a szűkebb vidékéről készített légi felvételt mutatnak).

A kérdőíves felméréseknél a vizuális ösztönzők között találhatóak (a vizuális preferenciák felderítésére irányuló kutatások mellett) a játékosításként értelmezett „gamifikációs” eljárások – szerepük a digitális technológiák és az internet utóbbi tizenöt évben tapasztalt térnyerésével ugrásszerűen megnőtt. Ide sorolhatóak még a nyitott kérdések megválaszolását elősegítő képek, és a Likert-skálák egyes válfajainak szemléltető ábrái. Vizsgálatok igazolták, hogy a vizuális elemeket felhasználó kérdőívek adatminősége nagyobb, mint a hagyományosaké: vonzóbb, szórakoztatóbb alakot kölcsönöznek nekik (Nicole Koenig-Lewis – Morgan Marquet – Adrian Palmer: *The effects of gamification on market research engagement and response*. Swansea, 2013, Swansea University School of Business; Jon Puleston – Bernie Malinoff: „How Far Is Too Far?” Traditional, Flash and Gamification Interfaces and Implications for the Future of Market Research Online Survey Design. In: D. S. Fellows (szerk.): *3D Digital Dimensions 2011*. Amsterdam, 2011, ESOMAR. 41–62. p.)

Egy keretes írásban ismertetett egészségügyi felmérés azt tudakolta, hogy a páciensek érintettként mennyire preferálnák esetleges beleszólásukat egy sebészeti beavatkozásra vonatkozó döntésbe, illetve mennyire adnák meg a döntő szó kimondásának jogát az orvosnak. A véleményalkotás töprengést igényel és hosszadalmas, ezért a kutatók egy „csak az orvos dönthet” végtől „a beteg joga a döntés” szélső pontig terjedő, öt képből álló sorozatot állítottak össze. A hivatásos rajzoló az orvost és betegét megfelelő helyzetekben ábrázolta, üresen hagyott, a megszólalók lehetőségeihez illő méretű buborékokat illesztve; az egyik képen az orvos karosszékből terpeszkedik, a páciensről nagy tér választja el, míg a fokozat túlsó végén az orvos a leletek tanulmányozásába merül. A gondosan felépített, előzetesen tesztelt felmérés tanulsága szerint egyetlen kép kiválasztása kérdések hosszú sorát helyettesítheti.

TÁRGYSZAVAK: vizuális megjelenítés, módszertan, projektív technikák, adatfelvétel, kérdőívek

HOLKA LÁSZLÓ

49/2016

Eredményindikátorok a fejlesztési politikák javításában: módszerek, tervezési stratégiák és alkalmazás

Abel Schumann: Using outcome indicators to improve policies. Methods, design strategies and implementation.

OECD Regional Development Working Papers, 2016. 2. sz. 1–32. p.

URL: http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/using-outcome-indicators-to-improve-policies_5jm5cgr8j532-en;jsessionid=6pi02vnseaa1p.x-oecd-live-03

DOI: 10.1787/5jm5cgr8j532-en

Teljes biztonsággal egyetlen szakpolitika hatásait sem lehet előre megítélni, a körülmények alakulása miatt még a múltban sikeresnek bizonyult eljárások is járhatnak kiábrándító eredményekkel. Ebből fakad a monitoring és az értékelés nélkülözhetetlensége, mindkettőben fontos szerephez jutnak az indikátorok. A rendszeresen felvett mennyiségi jelzőszámok folyamatos és objektív visszajelzést adnak a célok elérése felé tett előrehaladás mértékéről. Az indikátorok fontos segédeszközök, de ha a kitűzött célok helyett azok minőségét állítják a középpontba, akkor az a veszély fenyeget, hogy maguk a célok elsikkadnak – ennek kockázata különösen nagy, ha a teljesítmény pénzügyi ösztönzői ilyen indikátoroktól függenek. A fontossá váló árnyalatok megkülönböztetésének szentelt tanulmányt a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) területfejlesztéssel és a földhasználat kérdéseivel foglalkozó közgazdásza, általánosítva egy kohéziós politikával foglalkozó lisszaboni szeminárium megállapításait.

Az indikátorokat a mérés célja, illetve rendelkezése szerint három nagy kategóriára szokás osztani. Ezek a szakpolitikára fordított forrásokat (pénz, munkaerő, idő, stb.) jelző input („bemeneti”) indikátorok, továbbá a „bemeneti” ráfordítások hatékonyságot mérő output („kimeneti”) indikátorok, végül pedig a végkimenetelt mérő eredményindikátorok. A szerző arra figyelmeztet: tilos az eredmények mérésére output indikátorokat használni. A kettőt úgy a legkönnyebb megkülönböztetni, ha pontosan meghatározzák, *mit* kíván elérni a szakpolitika és azt, *hogyan* *miért*. Ha ez megtörténik, az első az output lesz, míg a második az eredményindikátor.

Általában biztosra vehető, hogy egy-egy szakpolitika milyen kimenetellel jár, ugyanez azonban nem

mondható el annak eredményéről. Például ha egy szakpolitika célja az iskolaépítés, úgy garantálható, hogy kimenetele új iskolaépületek létesítése lesz. Az viszont már korántsem világos, hogy az új épületek javítják-e a diákok tanulmányi eredményességét (így homályban maradhat a szakpolitika céljának teljesülése). Az output indikátorok azt árulják el, hogy milyen hatékonysággal történik a szakpolitika céljainak végrehajtása, javítva a politika érvényre juttatását, jelzik ezek mennyiségi jellemzőit, de nem jelzik a célok felé történő előrehaladás mértékét: az eszközök szerepét töltik be, de korántsem önmagukért való célok. Azért állítják elő ezeket, mert a politika alakítói azt várják, hogy hozzájárulnak a kívánt eredményhez. A tipikus kimeneti indikátorok megmutathatják, hány kilométernyi autópálya épült, hány főt képeztek ki egy-egy feladat ellátására, mekkora területre dolgoztak ki környezetvédelmi tervet.

Az eredményindikátorok segítenek eligazodni abban, hogy a célok valóra váltása szempontjából mennyire körültekintően tervezték meg a célok eléréséhez vezető lépéseket, amelyek az esetek többségében csak a kimenetek révén közelíthetők meg. Tipikus példák az eredményindikátorokra: két város közötti utazási idő csökkenése, a kipusztulásra ítélt fajok számának csökkenése.

Az eredmények gyakran nem anyagi jellegűek (mint az egy-egy tanuló által elsajátított tudás, egy termék vagy szolgáltatás minősége, egy csoport egészségi állapota). Ezzel szemben a kimeneti indikátorok a legtöbb esetben a fizikai valóságban is létező anyagi javak (új építésű utak, létesítmények). És bár ez általában segít megkülönböztetni a kétféle mutatót, mégsem merev szabály: vannak esetek, amikor a kétféle mutató tartalma éppenséggel ellentétes lesz: például maguk a stratégiai tervek lehetnek a szakpolitikák kimenetei, holott nem anyagi javak; a kipusztulással fenyegetett fajok egyedei kétségkívül anyagi jellegűek, miközben rendszerint a szakpolitikák eredményeként menekülnek meg. Az Európai Unió a kohéziós politikát megfigyelő monitoring-rendszerében a 2014 és 2020 közötti időszakra új felfogást érvényesít, előírva az általa támogatott programok szakpolitikai eredményesség szerinti nyomon követését. A váltás számos tagállamban meglévő eljárások jelentős módosítását, vagy a monitoring új keretrendszerének kidolgozását igényelte.

TÁRGYSZAVAK: fejlesztési politika, indikátorok, monitoring, kohéziós politika, Európai Unió

50/2016

Az információ-visszatartás választásokra gyakorolt hatása

Ignacio Lago – Marc Guinjoan – Sandra Bermúdez: Regulating disinformation. Poll embargo and electoral coordination

Public Opinion Quarterly, 2015. 4. sz. 932–951. p.

URL: <http://poq.oxfordjournals.org/content/early/2015/09/02/poq.nfv036>

DOI: [10.1093/poq/nfv036](https://doi.org/10.1093/poq/nfv036)

A választáskutatás egyik fontos kérdése, hogy bizonyos tényezők miként befolyásolják vagy befolyásolhatják a választások kimenetelét. A szerzőtrío érdekes összefüggésre világít rá, nevezetesen a választáskutatások eredményeinek közzétételére vonatkozó szabályozás és az elveszett szavazatok kapcsolatára. Fő hipotézisük az volt, hogy az egyik szereplős választások esetében a választók döntését kevésbé befolyásolja a választást megelőző napokban publikált pártpreferencia-vizsgálatok eredménye, mint ott, ahol sok párt száll versenybe. Véleményük szerint a politikai véleménykutatások publikálásának törvényi szabályozással történő betiltása információhiányt generál, ráadásul a pártok számának növekedésével a választóknak sokkal több ismeretre lenne szüksége.

Társadalomtudományi tézisek szerint a választáskutatás eredményei sok esetben pontatlanok és félrevezetőek, a pártok népszerűségéről közölt adatok pedig befolyásolhatják a választások végeredményét. Másrészről megfogalmazódott, hogy a pártpreferencia-vizsgálatok eredményeinek közzétételére vonatkozó tiltás az abból származó információk birtokosainak, illetve a nem nyilvános adatokat ismerők számára jelent előnyt a társadalom többi tagjával szemben, ráadásul sérti a kutatók, a sajtó és végső soron a közvélemény jogait. Összességében feltételezhetjük, hogy a választáskutatások szerepet játszanak a választók döntésében, ennek egyik aspektusát vizsgálták a szerzők.

Elemzésük első lépéseként negyvenhat demokratikus állam országos választásának eredményeit vették górcső alá (a magyar rendszerben ez az országos választási listának felel meg), hogy megfigyelhessék az elveszett szavazatok arányát (azokat a szavazatokat, amelyeket az országgyűlésbe be nem jutott pártok kapnak). Elemzésükbe több dimenziót is bevontak, többek között a demokrácia életkorát, a bejutási küszöb értékét, az induló pár-

tok számát, a választáskutatási eredmények közzétételére vonatkozó tiltás időtartamát, illetve a győztes által elvitt mandátumok számát is. Az aggregált adatok elemzése során a kutatók bebizonyították, hogy az összes változót figyelembe vevő modell esetében az induló pártok számának, valamint a választáskutatás embargója időtartamának változása és az elveszett szavazatok számának alakulása között pozitív, szignifikáns kapcsolat van. A demokrácia életkora (szintén szignifikáns) és a többi változó esetében is pozitív együtt járást figyeltek meg, de az elveszett szavazatokra vonatkozó hatásuk nem bizonyítható.

Második lépésben országos adatok helyett szavazóköztereket vizsgáltak. Barcelona, Madrid és Quebec körzeteinek eredményeit hasonlították össze, amelyek egy online panelkutatásból származtak. A szavazóközterekben eltérő számú párt indult, és különböző időtartamú embargó volt érvényben, ezért a komparatív elemzésre kiváló lehetőségnek bizonyult. Azt vizsgálták meg, hogy a politikai véleménykutatás publikálásának embargója miként hat a szavazás végeredményére való becslés pontosságára. Modelljük szintén több változót tartalmazott az életkortól a pártpreferencián át az embargó hosszáig. A legfontosabb konklúzió ebben az esetben is az volt, hogy a sok induló párt befolyásolta leginkább a közvéleményt, mivel kizárólag abban az esetben becsültek a válaszadók rosszul a választás végkimenetelére vonatkozóan, amennyiben több párt indult el a versenyben. Az adatok azt az elméletet is alátámasztják, hogy a választáskutatások eredményei irányítúként szolgálhatnak a kevésbé informált szavazók számára arra vonatkozóan, hogy melyik párt vezeti a versenyt, és azt támogathatják a választásokon. A pártok száma mellett az embargó hossza is jelentős befolyást gyakorolt a válaszadók becslési pontosságára, de kizárólag azoké, akik politikailag kevésbé informáltak voltak; ők tíz százalékkal rosszabbul tippeltek azokban a körzetekben, ahol embargó volt érvényben. Velük ellentétben, a tájékozott szavazók becslési pontosságára nem gyakorolt hatást az embargó hossza.

A kutatás eredményei további érdekes kérdéseket vetnek fel, nevezetesen: hogyan alakulnak az elveszett szavazatok a jelenleg vizsgált országokban később, amennyiben az embargó időtartama módosul? Milyen kapcsolat van az embargó és a választáskutatás minősége között? Végezetül, azokban az országokban, ahol a demokrácia „fiatalabb”,

mely szavazók rendelkeznek kevesebb ismerettel a politikai életről és az erőviszonyokról?

TÁRGYSZAVAK: survey statisztika, információ, választáskutatás, pártpreferencia, demokrácia

TIMÁR ATTILA

E számunk szerzői

BEDECS ÉVA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

BRUDER EMESE,

a Szent István Egyetem
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézetének
adjunktusa

DEMETER RÉKA

közgazdász, könyvtáros

HOLKA LÁSZLÓ,

a Központi Statisztikai Hivatal
vezető főtanácsosa

HORVÁTH BALÁZS,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

JAMALIA NATALIE,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

KÁLMÁN RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
tájékoztató könyvtárosa

NÁDUDVARI ZOLTÁN,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főtanácsosa

PÁRI ANDRÁS,

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
stratégiai referense

RÓZSA GÁBOR,

a Központi Statisztikai Hivatal
ny. főosztályvezető-helyettese

SZULY RITA,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

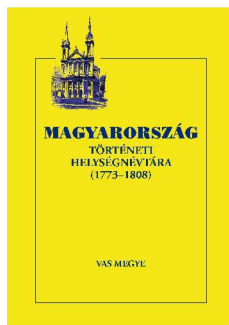
TIMÁR ATTILA,

a Központi Statisztikai Hivatal munkatársa

TÓTH JÁNOS MÁRK,

a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
kutatástámogató könyvtárosa

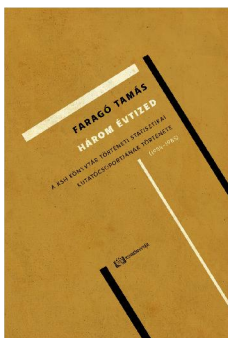
Könyvajánló

Magyarország történeti helységnévtára (1773–1808) – Vas megye
Összeáll.: Lelkes György

Kiadó: KSH Könyvtár
Kiadás éve: 2015
Oldalak száma: 809 p.
Méret: 29 cm
ISBN: 978 963 235 479 8
Ár: 7 700 Ft

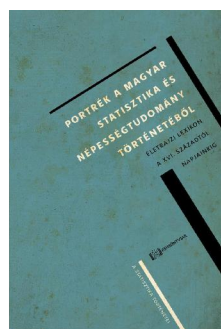
Vas megye nagyobb, a Rábától nyugatra és Szentgotthárdtól a korszakbeli ország-, illetve a zalai határig terjedő részeire a sűrű településhálózat a jellemző. Területén Kőszeg szabad királyi város, harminc mezőváros és a kb. 640 község mellett kb. 90 pusztát és mintegy 250 egyéb, az alapvető forrásaikban szereplő külterületi lakotthely (malom, csárda, bányásztelep, huta stb.), illetve egyéb objektum (birtok, erdő stb.) volt. A megye akkori – Kőszeggel együtt számított – 5474 km²-es területe a magyarországi átlagos megyeterületet közel 23%-kal haladta meg, a II. József-kori népszámláláskor a 225 000 fős népességével pedig az átlagosnál 74%-kal nagyobb lélekszámú, illetve közel 39%-kal nagyobb népsűrűségű volt. Kiemelkedő helyet foglalt el a megyék között az ezret éppen meghaladó településszámával, amely – a három részre osztás miatti problémákkal súlyosbítva – a szerkesztési munkálato- kat, főleg a települések és településrészek (puszták és egyéb külterületi lakotthelyek stb.) azonosítását, lokalizálását, a mai nevük és hovatartozásuk megállapítását igen megnehezítette.

Faragó Tamás: *Három évtized. A KSH Könyvtár történeti statisztikai kutatócsoportjának története (1954–1985)*

Kiadó: KSH Könyvtár
Kiadás éve: 2015
Oldalak száma: 270 p.
Méret: 25 cm
ISBN: 978 963 235 487 3
Ár: 4 200 Ft

A kötet egy kicsiny, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának köpönyegében rejtőző kutatócsoport történetéről szól. E csoportról manapság már a történészszakma is keveset tud, holott a gazdaság- és társadalomtörténet terén fontos, a népességtörténetben pedig meghatározó szerepet játszott az 1956 utáni huszonöt évben. Ha a szerző személyes emlékekkel és tapasztalatokkal átszótt szövegében és közölt dokumentumaiban elmélyedünk, plasztikus képet kapunk a tudományos kutatás Kádár-korszakbeli lehetőségeiről és annak határaitól. A kutatócsoport története jól példázza azt, hogy e manapság gyakran meglehetősen egysíkúan bemutatott világban is volt lehetőség az önálló gondolkodásra és az egyéni cselekvésre, amennyiben az közvetlenül nem érintette a politika és az ideológia államilag szorosan ellenőrzött területeit.

Portrét a magyar statisztika és népeségtudomány történetéből. Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig
Főszerk.: Rózsa Dávid

Kiadó: KSH Könyvtár
Kiadás éve: 2014
Oldalak száma: 807 p.
Méret: 25 cm
ISBN: 978 963 235 449 1
Ár: 8 700 Ft

„Számítalanok a világ történetei” – és számítalanok a nemzetek, a családok, az intézmények, a tudomány történetei is. Kötetünk több mint négyszáz szereplőjének élete fél évezredet ölel át a Mohács körüli évtizedektől napjainkig. A statisztikát hivatásszerűen művelő szakemberek és előfutáiraik mellett mindazok bekerülhettek válogatásunkba, akik egyéb szempontból jelentős (orvosi, mérnöki, biológusi, biztosításmatematikusi, büntetőjogászai vagy akár sporttörténész) munkásságuk során alkotó módon használták fel a statisztikai módszereket, megkerülhetetlenek az adatok vizualizációjának történetében, vagy fontos szerepet játszottak a statisztikai kultúra hazai elterjesztésében, népszerűsítésében. Az életrajzgyűjteményt a magyar statisztika történetét bemutató tanulmánnyal, tematikus bibliográfiai összeállítással, tárgymutatóval és fényképekkel egészítettük ki.

Nemzetközi Statisztikai Figyelő

ISSN 2416-0814
Megjelenik évente négyszer
II. évfolyam 1. szám

Főszerkesztő
Rózsa Dávid

Főszerkesztő-helyettes
Pásztor Angelika

Rovatszerkesztők
Holka László (Társadalom)
Nádudvari Zoltán (Gazdaság)
Rózsa Gábor (Demográfia)

Olvasószerkesztő
Szuly Rita
Cz. Tóth János

Lapterv
Domonkos László

Kiadó
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár
Budapest II., Keleti Károly u. 5.

Felelős kiadó
Fülöp Ágnes

A szerkesztőség elérhetősége
Telefon: +36 (1) 345-6406
E-mail: david.rozsa@ksh.hu

Honlap
http://konyvtar.ksh.hu/index.php?s=kiadvany_ns